

SAVONIA

■ SOSIAALI- JA TERVEYSALA

OSALLISUUDEN LÄHTEILLÄ

- OIVALLUKSIA, MENETELMIÄ JA VÄLINEITÄ OSALLISUUDEN VAHVISTAMISEEN

TOIMITTANEET **Anu Kinnunen ja Anne Waldén**

OSALLISUUDEN LÄHTEILLÄ

**- OIVALLUKSIA, MENETELMIÄ JA VÄLINEITÄ
OSALLISUUDEN VAHVISTAMISEEN**

Toimittaneet Anu Kinnunen ja Anne Waldén

Savonia-ammattikorkeakoulu
Julkaisutoiminta
PL 6
70201 KUOPIO
julkaisut@savonia.fi

Copyright © 2020 Savonia-ammattikorkeakoulu ja tekijät

1. painos

Tämän teoksen kopioiminen on tekijänoikeuslain (404/61) ja tekijänoikeusasetuksen (574/95) mukaisesti kielletty lukuun ottamatta Suomen valtion ja Kopiosto ry:n tekemässä sopimuksessa tarkemmin määriteltyä osittaista kopiointia opetustarkoituksiin. Teoksen muunlainen kopiointi tai tallentaminen digitaaliseen muotoon on ehdottomasti kielletty. Teoksen tai sen osan digitaalinen kopioiminen tai muuntelu on ehdottomasti kielletty.

ISBN: 978-952-203-273-7 (painettu)
ISBN: 978-952-203-274-4 (pdf)

ISSN 2343-5496

Savonia-ammattikorkeakoulun julkaisusarja 4/2020

Kustantaja: Savonia-ammattikorkeakoulu
Taitto ja ulkoasu: Tapio Aalto

SISÄLLYS

Anu Kinnunen ja Anne Waldèn

1. Alkusanat – matka osallisuuden polulla alkaa 5

Anu Kinnunen

2. Osallisuus –yhteinen haaste ja mahdollisuus ohikiitävässä arjessa 7

Anna-Elina Lavaste

3. Koko elämänsä muista riippuvainen 13

Kaisa Vuorinen

4. Positiivinen kasvatus jokaisen oppilaan tukena! 17

Salla Sipari ja Nea Vänskä

5. Lapsen Metkut – osallistumista edistävät toimintatavat
kuntoutumisessa 27

Kristine Järnefelt

6. Menoon mukaan-kohti tukea tarvitsevan lapsen toiminnallista
osallistumista 35

Eeva Oksanen, Tuulikki Matero ja Eila-Mari Väättäin

7. Vahvuutta vanhemmuuteen - ja Lapsi mielessä -ryhmämallit 39

Anne Walden ja Tuula Pitkänen

8. Lapset puheeksi menetelmä- ja lähestymistapa lapsiperheiden
arjen tukena 47

Jenni Tolvanen

9. Osaava vanhemmuus –hanke vahvistamassa järjestöjen
osallisuutta vanhemmuuden tuessa 55

Kaisa Martikainen

10. Osallisuuteen vuorovaikutusaloitteilla – HYP, Voimauttava
vuorovaikutus ja OIVA 59

Riikka Huusko, Johanna Barkman, Johanna Liukkonen ja Sari-Anne Paaso

11. Oikeus osallisuuteen lastensuojelussa lapsen ja nuoren ehdoilla
– kuunnellen ja arvostaen 67

<i>Miina Savolainen</i>	
12. Voimauttava valokuva – työote, joka sytyttää silmät	73
<i>Terhi Mönkkönen</i>	
13. Kulttuuri tuottaa hyvää	81
<i>Vilma Walden</i>	
14. Hevosen kuntouttava voima	87
<i>Anu Kinnunen ja Tarja Tolonen</i>	
15. Mobiilisovelluksilla tukea ja osallisuutta arkeen	93
<i>Anu Kinnunen ja Anne Walden</i>	
16. Loppusanat - osallisuuden polulla matka jatkuu	99

Alkusanat -matka osallisuuden polulla alkaa

Osallisuus on jokaisen ihmisen tärkeä ihmisarvo. Lapselle ja nuorelle osallisuus on sitä, että he kokevat osallisuuden tunnetta omassa yhteisössään ja vaikuttaa aidosti itseään koskevaan päätöksen tekoon. (Kiilakoski ym. 2012). YK:n Lastenoikeuksien julistus (1959), Lapsen oikeuksien yleissopimus (1989) sekä Suomen perustuslaki velvoittavat kaikkia lasten ja nuorten kanssa lasten ja nuorten kanssa toimivia henkilöitä. Tästä perustuslaillisesta oikeudesta on tullut arvo, johon tähdätään kaikessa toiminnassa. Osallisuuden vahvistamiseen on jo kauan kaivattu työmenetelmiä ja niitä on kehitetty useissa hankkeissa viime vuorien aikana.

Tämän kirjan tarkoitus on tarjota Sinulle oivalluksia, menetelmiä ja välineitä osallisuuden vahvistamiseen. Juuret tämän kirjan syntymisessä ovat vuodessa 2016, jolloin me teimme kyselyn Pohjois-Savon alueen lasten ja nuorten kanssa toimiville henkilöille käytössä olevista osallisuutta vahvistavista menetelmistä ja välineistä. Vastauksena saimme kirjassa kirjasta löytyviä tapoja mahdollistaa osallisuus lastemme ja nuortemme arjessa. Tuossa kyselyssä vastaajat toivat esille toivovansa käsikirjaa eri menetelmistä ja välineistä. Kiitos upeiden kirjoittajien olemme nyt tähän kirjaan koonneet useita erilaisia mahdollisuuksien lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamiseksi. Osallisuuden mahdollistaminen ja vahvistaminen olkoon yhteinen missiomme!

Tervetuloa matkalle mukaan!

Anu Kinnunen ja Anne Waldén

Kuva: pixabay.

Anu Kinnunen, fysioterapian lehtori, Savonia-ammattikorkeakoulu

Osallisuus –yhteinen haaste ja mahdollisuus ohikiitävässä arjessa

Tässä artikkelissa pysähdytään osallisuuden käsitteen äärelle. Mitä oikeastaan osallisuudella tarkoitetaan arkipuheissa? Mitä onkaan lapsen osallisuus ja miten voimme yhteisellä toiminnalla mahdollistaa ja vahvistaa lapsen osallisuutta omassa arjessaan.

Löytöretkellä osallisuuden ytimeen

Sana osallisuus on kaikkien huulilla. Osallisuuden käsitettä käytetään hyvin kirjavasti osallistamisesta-osallistumisesta-osallisuuden mahdollistamiseen. Osallisuuden käsite liitetään lähes jokaiseen puheeseen, itseoikeutetusti. Käytettäessä osallisuuden käsitettä tulee kuitenkin aina määritellä mitä sillä tarkoitamme. Osallisuuden käsitteeseen sisältyy liittymistä, suhteissa olemista, kuulumista, yhteisyyttä. Osallisuus on yhteensopivuutta ja mukaan ottamista. Se on osallistumista ja siihen liittyen vaikuttamista ja demokratiaa. Osallisuus on siis monenlaisia tekijöitä, jotka kaikki rakentuvat vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa. (Isola, Kaartinen, Leeman, Lääperi, Schneider, Valtari, Keto-Tokoi, 2017.) Syvimmillään osallisuus on tunnetta siitä, että on aidosti osallisena, joka resonoi mm. yhdenvertaisuudessa.

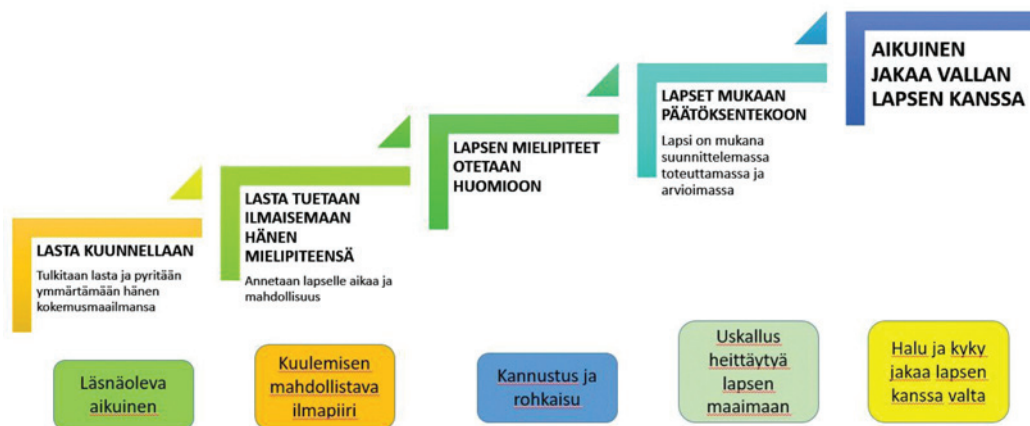
Kuva 1. Osallisuus resonoi monin tavoin yhdenvertaisuudessa (kuva: pixabay).

Kaikki lapset haluavat olla mukana ja osallisena yhteisössään. He haluavat tulla ymmärretyksi ja saada tietoa siitä, mitä ympärillä tapahtuu. Lasten oikeus osallistua kiinnittyy vahvasti perus- ja ihmisoikeussääntelyyn. Sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimus, että YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva sopimus velvoittavat valtioita toimenpiteisiin, joilla lasten osallisuutta voidaan vahvistaa ja tukea. Suomen perustuslain mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. (Pollari, Toivonen, 2016)

Osallisuutta omassa elämässä edistetään pääsääntöisesti yksilöllisesti voimavaraistavin keinoin. Myös muita keinoja voidaan käyttää: luoda ihmisten välille luottamuksen edellytyksiä, lisätä toimintaympäristön ymmärrettävyyttä ja sitä kautta hallittavuutta, tarjota tilaisuuksia merkitykselliseen tekemiseen ja avata ovia uusiin mahdollisuuksiin, vahvistaa yhteenkuuluvuuden tunnetta ja lisätä käytössä olevia resursseja. Osallistumisessa tärkeitä ulottuvuuksia ovat yhdessäolo, keskustelu, yhteneväisten kokemusten jakaminen, vertaistuki sekä yhteisyys. Kuulluksi ja arvostetuksi tuleminen sekä yhdessä ideoiminen ovat keskeisiä osallisuuden elementtejä. Ihmiset kokevat osallisuutensa yksilöllisesti, koska vaikka resurssit olisivat yhtäläiset, inhimilliset tarpeet eroavat yksilöittäin. Osallisuus ei kuitenkaan ole pelkkä subjektiivinen kokemus. Osallisuus omassa elämässä tarkoittaa sitä, että ihmisellä on yhteys omiin tarpeisiinsa ja että hänellä siten on mahdollisuus toteuttaa itseään. (Koivisto, Isola, Lyytikäinen, 2018.)

Osallisuuden eri tasot

Osallisuutta on usein kuvattu porrastamalla tai tikapuumalleilla niin, että alhaisimmilla portailla yksilöllä on vain vähän tai ei lainkaan mahdollisuuksia vaikuttaa ja mitä korkeammalle hän kiipeää, sitä enemmän vaikuttamisen mahdollisuuksia hänellä on. Oletuksena on, että myös yksilön osallisuus lisääntyy samassa suhteessa. Ratkaisevaa on kuitenkin lapsen oma kokemus siitä, että hän voinut olla mukana vaikuttamassa häntä koskevien asioiden käsittelyssä. Ei voida puhua osallisuuden toteutumisesta, mikäli lapselle ei synny kokemusta siitä, että hänellä tärkeät asiat ovat tulleet kuulluiksi ja niillä on ollut merkitystä. Kuviossa 1 kuvataan lapsen osallisuuden porrasmallia, jonka alla on kuvattu ydinelementtejä mitkä liittyvät osallisuuden mahdollistamiseen. (KUVIO 1.)

Kuvio 1. Osallisuuden portaat mukaellen Hart 2001 & Holmström, Kittelä 2019.

Kaikilla on oltava mahdollisuus tyydyttää inhimillisiä perustarpeitaan, kuten osallistumista ja sitä, että saa näyttää osaamistaan. (Koivisto, isola, Lyytikäinen, 2018.) Osallistuminen on lapsen oikeus ja arvo sinänsä, mutta lisäksi se on myös lasta suojaavaa ja itsenäistymään auttavaa toimintaa. Lapsen osallisuus ja kasvaminen täysiin mahdollisuuksiinsa eivät tapahdu yhtäkkisesti tai tyhjiössä vaan vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Kaikki lapset tarvitsevat siihen aikuisten tukea. Se on siis aikuisen tärkeimpiä tehtäviä. Se edellyttää aikuisilta mahdollisuutta keskittyä, olla läsnä ja antaa aikaa sekä kykyä kuunnella lapsen toiveita ja tarpeita ja herkkyyttä vastata niihin. Osallisuus merkitsee valmiutta kohdata lapsi vuorovaikutuksessa. Lapselle tulee myös syntyä tunne asioiden etenemisestä ja hänen mahdollisuuksistaan vaikuttaa omiin asioihinsa. Lapsen osallistuminen ei ole yksiulotteinen ilmiö, vaan lapsi- ja tilannekohtaisesti muutuva prosessi, jota aikuiset voivat toiminnallaan tukea ja edistää. (Pollari, Toivonen, 2016) Osallisuustoiminnassa aikuisen on oltava valmis luopumaan etukäteissuunnitelmistaan ja miettimään toimintatapoja yhdessä lasten kanssa. Tämä aiheuttaa usein epävarmuutta, koska ei voida olla varmoja lopputuloksesta. Toinen perusedellytys on löytää kommunikaatiotapa myös ihan nuorimpien lasten tai esimerkiksi sellaisten lasten kanssa, joilla on kommunikaatiovaikeuksia tai jotka eivät muista tai hahmota mitä on sanottu. (Kettunen, 2017)

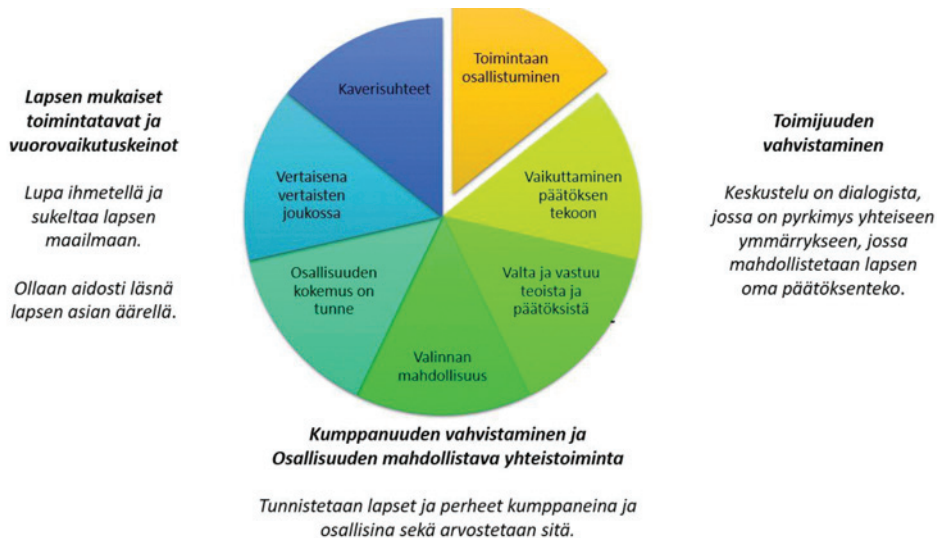
Yhteinen missio –lapsen osallisuuden mahdollistaminen ja vahvistaminen

Aikuiset ovat ratkaisevassa asemassa siinä, miten hyvin pystymme yhdessä mahdollistamaan ja vahvistamaan lapsen osallisuutta hänen arjessaan. Aikuisen ja lapsen toiminnan ydin elementteinä kuvautuvat toimijuuden vahvistaminen, kumppanuus ja yhteistoiminta sekä vuorovaikutus eri toimijoiden välillä. Merkitystä on sillä, miten huomioimme lapset arjessa ja millaisen painoarvon annamme heidän näkemyksilleen. Liian usein pienten lasten näkemykset jäävät huomioimatta, erityisesti jos ne eivät myötäile aikuisten näkemyksiä tai tunnu aikuiselle tärkeiltä asioita. Pienten lasten kanssa työskentely edellyttää aikaa, avoimuutta lasten esiin tuomille asioille sekä kärsivällisyyttä malittaa odottaa, mitä lapsi haluaa aidosti sanoa. Lapsen ajatukset ja ideat voivat avata maailman, jossa aikuinenkin voi oppia. (Paasivirta, Väistö, Kalliomeri, Mettinen, Tulensalo 2020) Lapsen toimijuutta tulee vahvistaa entisestään kaikessa toiminnassa.

Lapsen osallistumisen vahvistaminen ammattilaisten ohjaamassa toiminnassa ja lapsen osallistumisen edistäminen omassa arjessa, vaativat suunnitelmallista sekä prosessimaista lapsen toimijuuden vahvistamista. Tämä edellyttää ammattilaisilta osaamista, asennetta ja toiminnan rakenteita, joiden lähtökohtana on lapsen kumppanuus kuntoutuksessaan yhdessä aikuisten kanssa. (Vänskä, Sipari, Pollari, 2016.) Kumppanuuden periaattein tulee arvostaa kaikkien osaamista ja mahdollistaa kaikkien osaamisen hyödyntäminen osallisuuden maksimoimiseksi unohtamatta lapsen oman kokemuksen ja asiantuntijuuden ensisijaisuutta.

Vaatii siis luottamusta, että lapsi uskaltaa ottaa oman roolinsa yhteisessä toiminnassa. Luottamus ja turvan tunne ovat edellytyksenä sille, että lapsi haluaa kertoa asioistaan ja uskaltaa olla aidosti oma itsensä. Luottamus vahvistuu, kun aikuinen osoittaa kiinnostusta lasta kohtaan kysymällä ja kuuntelemalla. Kyse on vastavuoroisesta luottamuksesta ja arvostuksesta: voin luottaa sinuun, sinä luotat minuun, minä olen sinulle tärkeä ja sinä olet minulle. Kun lapsi oppii näkemään omat vahvuudet ja saa kokemuksen huomatuksi tulemisesta, vahvistaa se myös hänen omaa toimijuuttaan tulevaisuudessa. (Heini, Hokkanen, Kontu, Kunttu, Lindroos, Ronimus, 2019 & Norvapalo, Thessler, 2019) Hyvässä

vuorovaikutuksessa kaikille on tilaa ja toimitaan yhteisellä toiminta-areenalla reviirien sijaan. Yhdessä ääneen ihmettelemällä luodaan aidosti mahdollisuuksia osallisuuteen. Tähän tarvitaan aikaa.

Kuvio 2. Lapsen osallisuuden ydintekijät ja mahdollistamisen elementit.

Lopuksi

Polku osallisuuden ytimeen ei ole siis helppo. Osallisuuden mahdollistaminen näyttäytyy taitolajina, joka vaatii harjoittelua. Monien asioiden yhteensovittamista, yhteisen kielen löytämistä, heittäytymistä, rohkeutta. Osallisuuden eri muodot ja tasot elävät hetkissä ja lapsissa. Se ei ole staattinen, pysyvä "tila", vaan arjen eri ympäristöissä ja tilanteissa muotoutuva "ilmiö". Miten me siis jokainen voisimme omalta osaltamme kiireisessä arjessa, niissä ohikiitävissä hetkissä, vahvistaa osallisuutta? Pohjimmiltaan kyse on asenteesta. Olemmeko valmiita aidosti pysähtymään ja tarkastelemaan omia toimintatapojamme? Osallisuuden mahdollistaminen vaatii aikuiselta taitoa olla hiljaa, kuunnella ja kuulla lasta ja löytöretkeilyn taitoa lapsen maailmaan. Ehkä esimerkillä kasvattaminen voisi myös mahdollistaa lasten välisen yhdenvertaisuuden lisääntymisen tulevaisuudessa? Se on siis taitolaji ja arvokysymys, joka vaatii pysähtymistä ja aitoa läsnäoloa.

Kuva 2. Osallisuuden vahvistamisen äärellä (Kuva: Laura Laitinen).

anu.kinnunen@savonia.fi

Lähteet

HART, R. 1992. Children's participation: From tokenism to citizenship. Innocenti Essays, nro4. Florence. UNICEF

HEINI, A., HOKKANEN, L., KONTU, K., KUNTTU, K., LINDROOS, N., RONIMUS, H. 2019. Osallisuus vammaissosiaalityössä on yhteistyötä – asiakkaiden kokemuksia. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 67.

HOLMSTRÖN, A., KITTELÄ, R. 2017. Lapsen osallisuutta edistämässä. Laurea ammattikorkeakoulu.

ISOLA, A-M., KAARTINEN, H., LEEMAN, L., LÄÄPERI, R., SCHNEIDER, T., VALTARI, S., KETO-TOKOI, A. 2017. Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos.

KETTUNEN, I. 2017. Osallisuus on lapsen oikeus. Talentia-lehti. Saatavilla [www-osoitteessa: https://www.talentia-lehti.fi/osallisuus-on-lapsen-oikeus/](https://www.talentia-lehti.fi/osallisuus-on-lapsen-oikeus/)

KOIVISTO, J., ISOLA, A-M., LYYTIKÄINEN, M. 2018. Osallisuus kuuluu kaikille. Innokylän innovaatiokatsaus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 9/2018.

NORVAPALO, K., THESSLER, K. 2017. Monitoimisuus koulussa. Yhteisöllinen hyvinvointi ja siirtymien tukeminen. Lapin yliopisto.

PAASIVIRTA, A., VÄISTÖ, M., KALLIOMERI, R., METTINEN, K., TULENSALO, H. 2020. Lapsen osallisuus tuntuu arjessa ja rakentuu yhdessä. Lastensuojelun keskusliitto. Blogi. Saatavilla osoitteesta: <https://www.lskl.fi/blogi/lapsen-osallisuus-tuntuu-arjessa-ja-rakentuu-yhdessa/>

POLLARI, K., TOIVONEN, V. 2016. Lastensuojelun keskusliitto. Vammaisten lasten näkemysten selvittäminen. Opas sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille. Saatavissa [www-osoitteessa http://lskl.e-julkaisu.com/vammaisen-lapsennakemysten-selvittaminen/](http://lskl.e-julkaisu.com/vammaisen-lapsennakemysten-selvittaminen/)

VÄNSKÄ, N., SIPARI, S., POLLARI, K. 2016. Lasten osallistumista ja toimijuutta vahvistavat kuntoutuksen hyvät käytännöt kirjallisuudessa. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Kelan työpapereita 94.

Anna-Elina Lavaste, erityisen äiti

Koko elämänsä muista riippuvainen

Tässä artikkelissa kuvataan äidin näkökulmasta erityistä tukea tarvitsevan lapsen matkaa ja miten koko elämänsä muista riippuvaisen tyttären elämä rakentuu palapelinä, jonka kokoamiseen tarvitaan monia ihmisiä ja osapuolia.

Tyttäreni Venla Kerttu Kanerva

Nimi Venla Kerttu Kanerva, syntynyt 1990, pituus 143 cm, paino 49 kg. Hyväkuntoinen, liikkuu reippaasti, ei lääkitystä. Syö itse, kun ruoka on pantu lautaselle ja pukee vaatteet päälleen, kun ne on asetettu valmiiksi. Ei hahmota rahaa, aikaa eikä liikennettä. Tarvitsee apua kaikissa jokapäiväisissä toimissa.

Lukee auttavasti, kirjoittaa tietokoneella yhdellä sormella tökkien. Luettelee numerot yhdestä kymmeneen. Tuntee värit, viikonpäivät, kuukaudet ja vuodenajat. Kattaa näppärästi pöydän ja lajittelee ruokailuvälineet tiskikoneesta paikoilleen. Erittäin hyvä muisti, ei unohda mitään oppimaansa. On vilpittömän tyytyväinen kaikkeen minkä osaa ja tekee vain sitä mistä on kiinnostunut.

Ymmärtää hyvin puhetta ja osaa noudattaa selkeitä ohjeita. Kommunikoi parin sanan lauseilla, tärkeimmät ilmaisut kyllä ja ei. Leikkii sanoilla ja rakastaa paradokseja, huumorintaju on omaperäinen. Tietää aina tarkkaan, mitä haluaa, mutta kysymykset pitää asettaa oikein. Asioilla pitää olla järjestys ja vaihtoehtoja vain yksi kerrallaan.

Kuva 1. Venla.

Pitää tutusta ja toistuvasta, uudet asiat vaativat valmistelua. Tarvitsee struktuureja ja jumiutuu, jos asiat eivät mene odotusten mukaan. Täysin vailla vastuuntuntoa, ei kanna huolta huomisesta. Suurin intohimo musiikki, erityisesti laulaminen. Hyväntuulinen, rakastettava höppänä, oman määritelmänsä mukaan "iso lapsi ja pieni aikuinen." Diagnoosi: Syndroma Down, autistisia piirteitä, vauvaiässä korjattu sydänvika AVSD, keliakia.

Venla on valloittava persoona, mutta kaikkine ominaisuuksineen hän tulee koko elämänsä olemaan muista riippuvainen. Hän tarvitsee ympärivuorokautista tukea ja ohjausta, ja on vuodesta 2010 asunut Kuopiossa Savas-Säätiön Savolanniemen palvelukodissa. Hän vaikuttaa tasapainoiselta ja tyytyväiseltä elämäänsä, asumispalvelut toimivat hänen kohdallaan hyvin.

Asumispalvelut ovat elämispalveluita

Venlan lähes kymmenen palvelukotivuoden aikana olen oppinut, että koko elämänsä muista riippuvaisten ihmisten asumispalveluissa ei todellakaan ole kysymys pelkästä asumisesta, vaan asukkaiden koko elämästä ja sen laadusta. Asumispalvelujen järjestämisessä pitää ottaa huomioon kaikki elämän osa-alueet, palvelujen pitäisi kattaa ne kaikki. Asumispalvelujen sijasta olisikin ehkä parempi puhua elämispalveluista! Tästä näkökulmasta katsoen asumispalveluja koskeva yhteiskunnallinen keskustelu on kovin suppeaa ja teknistä, perushoivaan ja kustannuksiin keskittyvää.

Kehitysvammaisen ihmisen hyvän elämän elementit ovat samat kuin meidän jokaisen: koti, perhe ja ihmissuhteet, työ, vapaa-aika ja harrastukset. Koti merkitsee turvallisuutta, pysyvyyttä ja jatkuvuutta. Kotiin liittyy perustarpeiden tyydyttäminen, lepo, ravinto ja muu huolto sekä läheiset ihmiset.

Venlalle palvelukoti on nykyään oikea koti. "Savolanniemi on ykkönen", sanoo hän. Hänellä on palvelukodissa oma huone ja sänky, omat tavarat, oma paikka olohuoneen sohvavan nurkassa ja ruokapöydän ääressä. On tutut asuinkaverit, jotka ovat tärkeitä, vaikka sanallinen kommunikointi on vähäistä. On tutut, lämminhenkiset ohjaajat, jotka tietävät Venlan tavat, ymmärtävät hänen puhettaan ja huumoriaan, osaavat asettaa kysymykset oikein ja luovia sopivasti itsemääräämisoikeuden ja lempeän ohjaamisen välimaastossa. Kotona Venla saa hyvää ja terveellistä, ruokavalion mukaista ruokaa, ja hänen hyvinvointistaan huolehditaan kaikin tavoin. Kotona on turvalliset rutiinit, toimintaa ja lepoa, arkea ja juhlaa, yksityisyyttä ja yhdessäoloa. Kotona Venla on yhteisön tasavertainen jäsen.

On selvää, että kenenkään kotia ei saa kilpailuttaa. Kun asumispäätös on tehty, on palvelun käyttäjän ja hänen läheistensä voitava luottaa siihen, että kotia ei missään vaiheessa viedä alta pois eikä kenenkään tarvitse muutaman vuoden välein olla kauppatavarana kilpailutusprosessissa, jota käydään hänen päänsä ylitse. Ajatus siitä, että Venlan pitäisi kilpailutuksen seurauksena lähteä kodistaan, on mahdoton ja ahdistava.

Toiminta ja rutiinit, arjen peruspilarit

Päiväaikaisen toiminnan järjestäminen on kuntien lakisäätöinen tehtävä, joka asumispalveluihin nivellettynä on myös joutunut kilpailuttamismylyyn ja kärsinyt siinä pahasti. Hintojen viilaaminen alaspäin on syönyt resursseja ja supistanut toiminta-aikaa.

Venla rakastaa toimintaa ja rutiineja. Hän oli aikanaan maailman innokkain koululainen ja opiskelija, ja säännöllinen päiväaikainen toiminta on hänelle äärimmäisen tärkeää. Venla käy toimintakeskuksessa "töissä" kaksi tuntia päivässä. Töihin lähteminen on hänelle mieluista ja hän nauttii siitä, että saa lähteä joka päivä. Ohjaajat ovat käyttäneet mielikuvitusta toiminnan sisällön kehittämisessä ja organisoimisessa niin, että jokaiselle löytyisi sopivaa tekemistä. En kuitenkaan voi olla toivomatta takaisin niitä aikoja, jolloin ohjattuja päivätoimintatunteja oli moninkertainen määrä.

Työssä käyvän ihmisen vuorokausi jaetaan usein kolmeen osaan: kahdeksan tuntia työtä, kahdeksan tuntia vapaa-aikaa ja kahdeksan tuntia lepoa. Jos "työtä" on kaksi tuntia, kuten Venlalla, vapaa-aikaa on 14 tuntia. Se on suuri haaste palvelukodin henkilökunnalle. Venla ei keksi itselleen tekemistä eikä toimi ilman ohjausta. Hänen elämässään ei

tapahdu mitään eikä hänen päivissään ei ole sisältöä, jos joku ei sitä hänelle järjestä. Hän tarvitsee jonkun seurakseen kävelylle, ehdottamaan palapelin kokoamista, ohjaamaan taloustöiden tekemistä, kutsumaan yhteisökokoukseen, saunottamaan, laulelemaan, valitsemaan elokuvan, avaamaan telkkarin tai radion ja jutustelemaan päivän kuulumisista. Hän tarvitsee jonkun kaikkeen siihen, mitä kotona tehdään.

Palvelukodin työntekijöiden on siis perushoivan lisäksi tuotettava sisältöä asukkaiden elämään. Tämä edellyttää välittävää ja aktiivista työtettä, halua kohdata jokainen asukas yksilönä ja vastata hänen tarpeisiinsa. Erytisen iloinen olen viime vuosina tapahtuneesta työskulttuurin muutoksesta: palvelukodin ohjaajat ovat yhä enemmän rohkaistuneet ottamaan työväliseksi koko osaamisensa ja harrastuneisuutensa. Soitto- ja laulutaitoinen ohjaaja järjestää asukkaille musiikkihetkiä, himoliikkuja vie lenkille, ja käsistään taitava ohjaa askarteluja. Näin kaikkien arkipäivästä tulee rikkaampaa.

Hyvä työote ei kuitenkaan loputtomiin korvaa puuttuvia käsiä. Yksi palvelujen kilpailuttamisen seuraus on työntekijöiden väheneminen, millä on suora vaikutus palvelukodin arkielämään. Eniten pelkään passiivisen vapaa-ajan lisääntymistä. Venlassa se näkyy heti, vireys ja mieliala laskevat ja häiriökäyttäytyminen voimistuu.

Hyvän elämän palapeli

Venlan varsinainen intohimo ja ehkä tärkein elämänsisältö on musiikki. Hänen hyvään elämäänsä kuuluu ehdottomasti mahdollisuus musiikin harrastamiseen. Musiikkia rakastavat monet muutkin, ja Kuopiossa musiikkiharrastus onkin Kuopion konservatorion ja Savas-Säätiön yhteistyöllä tuotu kaikkien ulottuville palvelukodeissa ja päivätoiminnan yhteydessä toimivien musiikkikerhojen muodossa. Venla käy myös Avoimen konservatorion laulutunneilla ja on aina valmis lähtemään konserttiin tai yhteislaulutilaisuuteen, kun vain joku ehtii häntä saattamaan.

Harrastuksia varten Venlalle myönnettiin pitkän valitusprosessin jälkeen henkilökohmainen apu, mikä on äärimmäisen tärkeää hänen elämänlaatunsa kannalta. Palvelukoti tukee hienosti asukkaiden harrastuksia hoitamalla avustajien kanssa aikatauluttamisen sekä lähtemisten ja tulemisten vaatimat järjestelyt. Olen onnellinen, että Venla pääsee liikkumaan ja harrastamaan, eikä kuljetusrumba ole enää meidän vanhempien vastuulla. Olen työni kautta omalta osaltani voinut vaikuttaa siihen, että Venlan ja hänen asuin-kumppaneidensa vapaa-ajassa on mielekästä sisältöä. Eläkeläiseltä työn kautta vaikuttaminen on loppunut, mutta läheisenä olen edelleen palvelukodin yhteistyökumppani Venlan hyvän elämän turvaamisessa. Meidän vanhempien tehtävänä on tuoda lapsemme elämään iloa ja vaihtelua yhteisellä vapaa-ajalla, mökki- ja mummolareissuilla, juhlilla, matkoilla ja muilla elämyksillä, joita yhdessä koemme.

Koko elämänsä muista riippuvaisen tyttäreni elämä rakentuu palapelinä, jonka kokoamiseen tarvitaan monia ihmisiä ja osapuolia. Hyvän elämän langat ovat kuitenkin palvelukodin käsissä, me vanhemmat olemme ne sinne luovuttaneet tehdessämme päätöksen, että lapsemme lähtee lapsuudenkodista itsenäisempään elämään.

Lopuksi

Vaikka lapseni on koko elämänsä muista riippuvainen, minun on päästettävä irti ja suostuttava siihen, että hänen elämänsä ei enää ole minun varassani. Minun on luotettava siihen, että hänellä on nyt ja tulevaisuudessa ympärillään välittäviä, sydämellään työtä tekeviä ammatti-ihmisiä, jotka ymmärtävät hänen tarpeensa ja kykenevät huolehtimaan sekä hänen fyysisestä että henkisestä hyvinvoinnistaan. Että Suomi on tulevaisuudessakin sivistynyt hyvinvointiyhteiskunta, joka pitää huolta heikoimmista jäsenistään. Että rakkaalla lapsellani on hyvä elämä myös sen jälkeen, kun minua ei enää ole.

Kirjoittaja on toiminut 1997-2016 Kuopion konservatorion rehtorina ja on nyt eläkkeellä.

anna-elina.lavaste@live.fi

Kaisa Vuorinen, KM, tohtoriopiskelija, Helsingin yliopisto, perustaja, tj. Positive Learning

Positiivinen kasvatusta jokaisen oppilaan tukena!

Positiivinen kasvatusta huomioi jokaisen oppilaan potentiaalin ja mahdollisuudet. Tässä artikkelissa kuvataan positiivista kasvatusta ja sen periaatteita. Lisäksi kuvataan hyvinvoinnin kehystä ja hyvinvoinnin käsimallia.

”Hyvää saa kylvää ympäristöön kukkuramitalla. Elämä tasaa kyllä ylimääräiset!”

Positiivisen kasvatuksen keskeisenä tavoitteena on havaita jokaisen oppilaan potentiaali ja mahdollisuudet monenlaisista haasteista huolimatta sekä tukea hyvinvointia ja oppimista eri kasvuympäristöissä. On tärkeää, että jokaisesta lapsesta kasvaa eheä persoonallisuus, joka oivaltaa omat kykynsä ja osaa käyttää niitä viisaasti yhteiseen hyvään. Se on kaikkien aikuisten yhteinen tehtävä! Parhaimmillaan omien vahvuuksien löytäminen tekee elämästä merkityksellistä.

Innovaatiomme Positiivinen CV (Sitra, Ratkaisu100, 2017) on pedagoginen ratkaisu, jonka avulla opitaan tunnistamaan, käyttämään ja dokumentoimaan monipuolisia vahvuuksia ja laaja-alaisia taitoja uuden kansallisen POPS:n (OPETUSHALLITUS 2014) ja kansainvälisten suositusten mukaisesti (OECD 2018). Positive palvelu (go.positive.fi) on tuotettu opettajille, jotta jokainen lapsi ja nuori saisi opiskella sosio-emotionaalisia taitoja ja tunnistaa vahvuuksiaan jo varhaiskasvatuksessa ja läpi perusopetuksen.

Positiivisen kasvatuksen arvopohjassa ja ihmiskäsityksessä korostuvat seuraavat asiat:

- jokaisella oppilaalla on luonteessaan taitoja ja vahvuuksia, jotka tulee tunnistaa
- positiivisen kasvatuksen lähtökohta on taidoille rakentaminen
- mitä enemmän oppilaalla on haasteita, sitä tärkeämpää on löytää hänen vahvuutensa ja kertoa onnistumisista sekä dokumentoida niitä
- inklusiivisessa luokassa arvostetaan monenlaista osaamista eikä opeteta kaikille kaikkea

Alun perin lähtökohtanamme positiivisen kasvatuksen tutkimisessa ja kehittämisessä on ollut erityisen tuen tarvisijoiden auttaminen vahvuuksille rakentamalla puutekeskeisyyden asemesta. Sittemmin tutkimuksemme ja pedagoginen filosofiamme on laajentunut koskemaan kaikkia oppilaita, lapsia ja nuoria varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa sekä 2. asteella. Olemme saaneet kouluttaa eri puolilla maailmaa kymmeniä tuhansia varhaiskasvattajia ja opettajia sekä rehtoreita havaitsemaan monipuolista osaamista, katsoamaan oppilaitaan vahvuuslinssien läpi ja rakentamaan Positiivista CV:tä, laaja-alaisen osaamisen dokumentointialustaa (positive.fi). Yhdessä opettajien ja oppilaiden kanssa olemme keränneet sekä tutkimusmateriaalia (Vuorinen ym., 2019; 2020) että tuottaneet käytännön materiaalia positiiviseen kasvatukseen (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen 2015, 2016, 2017; Kotilainen, Uusitalo & Vuorinen 2019; 2020, Positive.fi). Huomaa hyvä! -kirjat, -kortit ja - digitaaliset aineistot ovat käytössä sadoissa kouluissa ympäri maailman toteuttaen kansainvälisten opetussuunnitelmien vaateita laaja-alaisen elämäntaitojen opettamisesta ja vahvuuksien tunnistamisesta.

Positiivisen kasvatuksen periaatteet

Positiivisesta kasvatuksesta ja positiivisesta pedagogiikasta on tällä vuosituhannella tullut käyttäytymistieteiden muotikäsitteitä. Niiden alle lukeutuu teoriapohjaltaan kirjavaa aineista, joita yhdistää näkemys tarpeesta keskittyä toimivaan ja ehjään puutteiden korjaamisen ohella tai asemesta. Positiivinen kasvatusta (engl. Positive Education, ks. esim. Waters, 2011) ei tarkoita ongelmia mitätöintiä, perusteetonta tai jatkuvaa kehumista eikä tuen tarpeille selän kääntämistä tai opiskelun jatkuvaa helpottamista (Uusitalo-Malmivaara 2014; Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen 2016). Pikemminkin se on näkökulman laajentamista kohti jo toimivia asioita ja katseen terävöittämistä tietoisesti niihin asioihin, jotka lisäävät yksilön hyvinvointia ja mahdollistavat koko inhimillisen kapasiteetin käyttämisen. Lisäksi positiivinen kasvatusta nostaa esiin ”sydämen taitojen” opettamisen ja arvioinnin merkityksen lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja kasvun kivijalkana. Näitä taitoja voi kutsua luonteenvahuuksiksi, sosio-emotionaaliksi tai 21. vuosisadan taidoiksi. Yhtä kaikki, tässä suuntauksessa korostuu inhimillisten taitojen oppiminen ja sydämen sivistys, joka ei mene koskaan pois muodista (ks. HS 1.1.2020) ja joita tarvitaan nyt ja tulevaisuudessa, jolloin koneet tekevät yksinkertaiset työt ja ihmiselle jää isompien ongelmien ratkomisen yhdessä toisten kanssa.

Lapsia ja nuoria tulee auttaa kehittymään heidän omista lähtökohdistaan käsin. Positiivinen kasvatusta korostaa aikuisten yhteistä vastuuta; on löydettävä ne sanat ja teot, joiden kautta jokainen lapsi ja nuori voi kokea itsensä arvokkaaksi ja päteväksi omana itsenään ja osana koulu yhteisöään, koska ihminen muotoutuu toisten ihmisten vaikutuksesta. On käytävä yhä useammin koko koulun henkilökuntaa sekä vanhempia aktiivisesti osallistavaa keskustelua ihmiskuvasta ja arvoista, jotka ohjaavat aikuisten toimintaa, jotta nähdään moninaisuuden rikkaus lapsissa ja nuorissa. Näin syntyy toimintaa ja tekoja, jotka tähtäävät kestävään hyvinvoinnin edistämiseen, oppimiseen ja positiiviseen kasvuun, pikavoittojen asemesta. Kollektiivinen hyvän huomaaminen ja omien asenteiden haastaminen on päivittäistä toimintaa, josta syntyy systeemistä muutosta. Tässä on pohjimmiltaan kyse hyvin pienistä, mutta erityisen vaikuttavista teoista, jota voi kuvata käsitteellä ”arjen taika” (Masten, 2018). Esimerkiksi siitä, että jokainen koulun aikuinen sitoutuu tervehtimään päivittäin ilolla kohtaamiaan oppilaita tai antamaan vähintään kolme positiivista palautetta hyvää toimintaa havaitessaan tyyliin: ”Kiva, kun autat kaveria” tai ”Wau, oletpa sitkeäsi ponnistellut tehtävän parissa, sinnikäästi toimittu!” Kun jokainen koulun aikuinen sitoutuu yhteiseen päämäärään ja tekee päivittäin muutamia +-merkkisiä asioita, syntyy vaikuttavaa tulosta pitkällä aikavälillä.

Ohjenuoranamme on siten sanonta: ”Paina plussaa!”

Positiivinen pedagogiikka koulun toimintaympäristössä

Koulu on lasten ja nuorten kasvun ja kehityksen kannalta keskeinen kasvuympäristö, jossa karttuneet kokemukset muokkaavat voimakkaasti yksilön uskoa omiin kykyihin ja oman toiminnan mahdollisuuksiin (Eccles & Roeser 2011). Oman suoriutumisen lomassa koetut onnistumiset ja epäonnistumiset, ympäristöltä omaan toimintaan kohdistuvat palautteet sekä näiden pohjalta muodostuneet arviot ja uskomukset itsestä oppijana, luovat ajan saatossa perustan sille, millä tavoin oppilaat alkavat tulkita ja lähestyä erilaisia oppimis- ja vuorovaikutustilanteita. Kun oppilaat saavat onnistuneesta toiminnastaan positiivista palautetta, he kokevat myös todennäköisimmin saavutuksistaan ylpey-

den tunteita ja iloa. Nämä kokemukset taas ruokkivat innokkuutta ja rohkeutta tavoitella haasteellisimpia tehtäviä ilman epäonnistumisen varjoa (Pekrun, Elliot & Maier 2006). Rakentamalla jokaiselle oppilaalle tietoisesti onnistumisen paikkoja, rakentuu yhä enemmän toimintaa, johon liittyy opittua neuvokkuutta ja sitkeyttä. Pienten onnistumisten myötä rakentuu isompia onnistumisen kehiä, josta syntyy parhaimmillaan myönteisiä oppimispolkuja eli onnistumisten pitkospuita kohti itselle tärkeiden tavoitteiden saavuttamista. Kuten neuropsykologi Heli Isomäki (2020) on todennut: *”Onnistumaan oppii vain onnistumalla”*. Näitä onnistumisen hetkiä ja oivalluksia tulee alleviivata ja tehdä niistä numeroa! Parhaiten se syntyy yhdessä myötäiloitsemalla ja kehuja tai peukutusta pihtaamatta! Oikea-aikainen, konkreettinen ja aito kehu on tärkeää ilmapiiriin voitelua ja oppilaan osaamisen kepinnokkaan nostamista. Tämä on keskeistä niiden oppilaiden kanssa, joilla olkapäällä keikkuu päivästä toiseen se itseä mollaava papukaija eli negatiivinen sisäinen puhe; *”Et osaa et osaa ei kannata ei kannata et ole ennenkään osannut”*. Aikuisista tai vertaisilta saatu positiivinen palaute on usein kaikki kaikessa ja sen vaikutus lapsen ja nuoren minäkuvaan ja identiteetin muodostamiseen on valtava.

Positiivinen kasvatus on voimakkaan inklusiivinen hengeltään! Kaikkien oppilaiden ei tarvitse osata samoja asioita, jokaisella on kykyjä ja vahvuusalueita, joita on tietoisesti alleviivaten tuotava esiin, myös informaaleissa oppimiympäristöissä koulunrakennuksen ulkopuolella. Tuen tarpeiden ymmärtämisen ja vaikeuksien kartoittamisen lisäksi tarvitaan vahvuuksien näkökulman jämäkkää esiin tuomista läpi varhaiskasvatuksen ja peruskoulun. Ross W. Greenin mukailen: *”Lapset toimivat oikein, jos osaavat.”* Tästä seuraa näkökulman vaihtamisen paikka ja aikalisä oman asenteen kanssa työskentelyyn: *”jos tuo oppilas vain muuttuisi”* vaihtuu *”mitä me koulun aikuiset voimme tehdä toisin, että juuri tämä oppilas voisi onnistua?”* ja *”Miten voisimme muokata koulun toimintaympäristöä sen suuntaisesti, että juuri tämä oppilas voisi onnistua ja saada kokemuksen omista vahvuuksistaan ja niiden käyttövoimasta.”*

Se mihin kiinnitämme huomiomme, vahvistuu ja ohjaa etsimään toimivia puolia jatkosakin. Oman katseen terävöittäminen häiriöstä ja ongelmista kohti hyviä ja ehjiä puolia ei käy helposti tai automaattisesti, koska mieleemme havaitsee helpommin korjaamisen kohtia ja märehtii sekä paisuttelee tulevaisuuden vaikeuksia (Tierney & Baumeister, 2019). Koulun toimintakulttuuri ja arvopohja sekä oppimiskäsitys ohjaavat vahvasti sitä, mihin huomiomme kiinnittyy. Latinaksi *cultura* (josta sana kulttuuri tulee) on johdettu verbistä *colere* ”viljellä” ja aluksi kulttuuri tarkoitti maan muokkaamista. Mielestämme tämä sopii hyvin positiivisen kasvatuksen lähtökohdaksi: Jos halutaan tuottaa lapsille ja nuorille positiivista kasvua ja kehitystä, on aikuisten kylvettävä pohjalle riittävästi hyvän siemeniä ja muokattava kasvu-ympäristöä sellaiseksi, että jokaisen lapsen ja nuoren on mahdollista löytää oma kukoistuksen polkunsaa.

Positiivisen kasvatuksen Käsimalli

Jotta positiivinen kasvatus ja vahvuuksille rakentava opetus olisi helposti omaksuttavissa paitsi Suomessa myös niissä maissa, joissa opettajankoulutus ei ole kattavaa, loimme yksinkertaisen ”hyvinvoinnin käsimallin”. (kuva 1.)

1. Positiivinen palaute
2. Vahvuuspuhe
3. Vahvuuksien käyttö
4. Yhteenkuuluvuus
5. Esimerkin voima

Kuva 1. Hyvinvoinnin käsimalli.

1. PEUKALO: Anna Positiivista palautetta!

Jokaisella oppilaalla on tarve onnistua koulutyössä. Onnistuminen ja hyvä lapsessa ja nuoressa pitää huomata ja sanoa ääneen. Itsetunto ja minäkuva vahvistuvat johdonmukaisista ja todellisiin havaintoihin kohdistuvista palautteenannoista, tähän tapaan: *”Kiitos, kun autoit Jania tänään välitunnilla. Se, mitä teit, oli mielestäni rohkeaa ja osoitus siitä, että sinä välität toisista.”* Onnistunut myönteinen palaute motivoi kasvamaan, kehittymään ja ponnistelemaan, yrittämään yhä uudelleen, jopa omaa osaamisen tasoa venyttään.

Älä pihtaa peukutuksessa!

2. ETUSORMI: Puhu vahvuuksista

Voimme puhua vain siitä, mistä tiedämme jotain. Kieli muokkaa ajatteluamme ja huomiomme kohteita. Kun vahvuuskielestä tulee tuttua, se voi muuttua eläväksi käyttökieleksi. Jos toivoo luokkaansa lisää työrauhaa, on opetettava, mitä itsesäätely ja sinnikkyys tarkoittavat ja mikä niiden merkitys on jokaisen omalle oppimiselle ja koko ryhmän hyvälle yhteistyölle. On tärkeää, että oppilas tietää onnistuneensa, koska käytti hyväkseen sinnikyyttään ja rohkeuttaan, ei sattumankaupasta tai taikaiskusta. Kaikkiaan oleellista on vahvuuskielen oppiminen ja tietoinen oppimisen aikainen palautteen antaminen, joka kohdistuu taitoihin eikä liiaksi persoonaan. Vahvuuspuheen on hyvä kasvaa yksilötasolta koko ryhmän ja lopulta koko koulun tasolle. Tällöin yhteinen kieli mahdollistaa yhä enemmän ilo - ja arvostuspuhetta vahvuuskielellä.

"Janne, huomasin, miten tarkasti keskityit kuuntelemaan opetusta. Käytit itsesäätelyä erityisesti itsenäisessä työssä, jolloin työskentelit omatoimisesti ja annoit kaikille työrauhan! Wau!"

"Sinisten ryhmä, kannustitte toisianne läpi tehtävän ja otitte yhdessä vastuuta tekemisestä. Tämä todella osoitti, miten paljon ryhmätaitoja teillä on jo hallussa. Jatkaa samaa rataa, tulette varmasti onnistumaan myös jatkossa"

"Aikamoista sinnikkyyttä Minttu! Jaksoit todella etsiä erilaisia ratkaisuja tässä tehtävässä, vaikka moni muu jo luovutti. Jaksoit ponnistella loppuun asti ja se todella tuotti tulosta."

Kuva 2. Vahvuuksien hyödyntäminen.

3. KESKISORMI: Hyödynnä oppilaiden vahvuuksia!

Hyvinvoinnin käsimallissa keskisormi kuvaa vahvuuksien käyttöä. Vahvuuksista puhuminen on tärkeää, jotta tunnemme toimintamme työkalut. Suunnittele oppitunteja ja koulun muuta toimintaa niin, että jokainen oppilas voi yhä useammin käyttää koko vahvuuksien taitopalettiaan omaksi ja toisten hyväksi. Tämä lisää tunnetta omasta pätevyydestä ja laajentaa onnistumisten kirjon koskemaan monenlaisia oppijoita. Oleellista on, että oppilaat saavat todellisia kokemuksia omien vahvuuksiensa käytöstä, ei pelkkää tietoa niiden olemassaolosta.

Mieti, miten voit muokata oppimisympäristöä ja suunnitella toimintanne siten, että ihan jokainen lapsi ja nuori voi onnistua ja löytää vahvuuksiaan. Tämä tapahtuu esimerkiksi siten, että oppilaat saavat tuoda esiin omia kiinnostuksen kohteitaan sekä toimia heille luontaisissa ympäristöissä, kuten pihalla, puukässässä, tietotekniikan parissa, ryhmätoissa ja tutustua vahvuuksiinsa myös koulurakennuksen ulkopuolella, kuten vapaa-ajalla harrastuksissa.

4. NIMETÖN: Edistä yhteenkuuluvuutta!

Nimetön eli sormussormi kuvastaa yhteenkuuluvuutta ja yhteenliittymistä. Hyvinvoinnin perimmäinen tekijä on tunne yhteenkuuluvuudesta ja siitä, että kelpaa omana itsenään. Oma turvallinen ryhmä ja mahdollisuus jakaa siinä asioita ilman pelkoa esimerkiksi nolatuksi tulemisesta ovat jokaiselle oppilaille ensiarvoisen tärkeitä. Ryhmän ulkopuolelle jääminen alentaa mielialaa, lisää pahantahtoisia ajatuksia ja voi aiheuttaa fyysiseen kiipuun verrattavissa olevaa sosiaalista kipua.

Kun oppilaat tuntevat toistensa vahvuudet, heidän on myös helpompi löytää toisistaan arvostettavia piirteitä ja heidän on helpompi tykätä toisistaan. Voit kokeilla kehittämämme ”kehukehystä” kohtaamisten alustaksi (Positive.fi) (kuva 3.)

Kuva 3. Kehukehys.

5. PIKKUSORMI: Näytä esimerkkiä!

Oppilaat saattavat unohtaa, mitä heille opetit, mutta he eivät hevin unohtaa, mitä sait heidät tuntemaan. Opettajan lämmin ja positiivinen kohtaaminen motivoi oppilaita työskentelemään, sitouttaa heidät tunnin aiheeseen ja vähentää häiriökäyttäytymistä. Onkin hyvä kysyä yhä useammin, ”Mitä tulee paikalle, kun minä tulen paikalle?” (Saarinen, 2018). Opettajalle oman asenteen kanssa työskentely on lähtökohta, samoin se, miten toimin kollegan kanssa ja miten sen näytän oppilaille. Joten ”Walk the talk!”

Positiivisen CV:n digiversioiden kehittäminen

Positiivisen CV:n digiversiota kehitetään parhaillaan yhteistyössä opettajien ja pilottiasiakkaiden kanssa ja sitä tullaan pilotoimaan useammassa koulussa vuoden 2020 aikana, jolloin palveluun valmistuu oppilaskohtaiset tilit. Nuori kerryttää omaa digitaalista Positiivista CV:tään yläkoulun aikana, ja siihen tallennetaan näyttöjä koulusta, harrastuksista, vapaa-ajalta, TET -harjoittelujaksolta ja kesätöistä. Näissä eri toimintaympäristöissä toimivien aikuisten on mahdollista antaa nuorelle myönteistä palautetta alustalle. Lähtiessään yläkoulusta eteenpäin elämässä, auttaa Positiivinen CV eli laaja-alaisten taitojen

ansioluettelo nuorta suuntaamaan aloille, jotka häntä kiinnostavat, ja tunnistamaan jo yläkoulun aikana omia vahvuuksiaan ja taitojaan; myös niitä, jotka eivät numerotodistuksessa pääse esiin.

Yhteiskehittämisen tavoitteena on tukea nuorten itsetuntemusta ja omien vahvuuksien tunnistamista, motivaatiota, vastuunkantoa ja toimijuutta sekä päätöksentekotaitoja ja ajankäytön hallintaa. PCV:n mallissa nuoret oppivat työelämätaitoja ja saavat työelämä-tuntemusta ja urasuunnitteluvalmiuksia sekä kokemuksia erilaisista töistä ja työpaikoista. Positive tarjoaa alustan em. tavoitteiden toteutumiselle Positiivisen CV:n muodossa. Digitaalinen Positiivinen CV:n ensiversion valmistuu 2021 keväällä, jolloin se voidaan ottaa käyttöön kouluissa Suomessa huomioiden GDPR-asetukset ja muut vaateet.

kaisa.vuorinen@hus.fi

Lähteet

ECCLES, J. S., & ROESER, R. W. (2011). Schools as developmental contexts during adolescence. *Journal of research on adolescence*, 21(1), 225-241.

Helsingin Sanomat, 1.1.2020. Mukavuus ennen kaikkea. Luettu 1.1.2020. <https://dynamic.hs.fi/a/2019/mukavuus/>

JAHODA, M. (1958). Current concepts of positive mental health.

MASTEN, A, 2015. Ordinary Magic Development. The Guilford Press; Reprint edition.

OPETUSHALLITUS (2014). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelmien-perusteet>. Luettu 17.1.2020

PEKRUN, R., ELLIOT, A. J., & MAIER, M. A. (2006). Achievement goals and discrete achievement emotions: A theoretical model and prospective test. *Journal of Educational Psychology*, 98(3), 583.

PETERSON, C., & SELIGMAN, M. E. (2004). Character strengths and virtues: A handbook and classification. Washington, DC; New York: American Psychological Association; Oxford University Press.

SELIGMAN, M. E., & CSIKSZENTMIHALYI, M. (2000). Special issue: Positive psychology. *American Psychologist*, 55(1), 5-14.

SITRA (2017). Ratkaisu100 kilpailun voittajat. <https://www.sitra.fi/en/news/artificial-intelligence-shows-finland-can-positive-cv-reveals-hidden-talents-young-people-winners-sitras-100-million-euro-ratkaisu-100-challenge-competition/>. Luettu 18.12.2019

UUSITALO-MALMIVAARA, L. (2014b). Hyveet ja luontevahvuudet. Teoksessa L. Uusitalo-MALMIVAARA (toim.) Positiivisen psykologian voima. Jyväskylä: PS-kustannus.

UUSITALO-MALMIVAARA, L. (2014c). VIA-vahvuusmittari lasten ja nuorten luontevahvuuksien kartoitukseen. *NMI-Bulletin* 1, 42-50.

UUSITALO-MALMIVAARA, L. & VUORINEN, K. (2016). Huomaa hyvä! Näin autat lasta ja nuorta löytämään luontevahvuutensa. Jyväskylä: PS-kustannus.

VUORINEN, K., ERIKIVI, A., & UUSITALO-MALMIVAARA, L. (2019). A character strength intervention in 11 inclusive Finnish classrooms to promote social participation of students with special educational needs. *Journal of Research in Special Educational Needs*. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1471-3802.12423>

VUORINEN, K., HIETAJÄRVI, L., & UUSITALO-MALMIVAARA, L. (2020). Students' usage of strengths and general happiness are connected via school-related factors". *Scandinavian Journal of Educational Research*.

<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00313831.2020.1755361?needAccess=true>

VUORINEN, K., UUSITALO, L., & PESSI, A.B. (2020). Nourishing compassionate behavior in Finnish kindergarten head teachers. Exploring the outcomes of a compassion training intervention. *Early Childhood Education Journal*.
https://link.springer.com/article/10.1007/s10643-020-010580?wt_mc=Internal.Event.1.SEM.ArticleAuthorOnlineFirst

VIA CHARACTER INSTITUTE 2019. <https://www.viacharacter.org/> Luettu 17.1.2020.

WATERS, L. (2011). A review of school-based positive psychology interventions. *The Educational and Developmental Psychologist*, 28(2), 75-90

Salla Sipari, FT, yliopettaja, Metropolia Ammattikorkeakoulu
Nea Vänskä, TtM, lehtori, Metropolia Ammattikorkeakoulu

Lapsen Metkut – osallistumista edistävät toimintatavat kuntoutumisessa

Lapsen kokema, kehitystä ja hyvinvointia edistävä osallisuus mahdollistuu lapselle merkityksellisessä toiminnassa hänen kehitysympäristöissään. Tämä edellyttää lapsen aktiivista osallistumista sekä ympäristön suunnitelmallisesti rakentamia osallistumisen mahdollisuuksia. Lapsen METKUt (MERkityksellinen Toiminta KUn-toutuksessa) toimintatapoja käyttämällä voidaan edistää lapsen osallistumista ja aktiivista toimijuutta kuntoutumisprosessin eri vaiheissa.

Miksi osallistuminen on tärkeää kuntoutumisessa?

Lapsen kuntoutumisessa on kyse arkeen nivoutuvasta lapsen ja ympäristön välisestä suunnitelmallisesta oppimis- ja muutosprosessista. Kuntoutumista suuntaa lapsen yksilöllinen tavoite toimintakyvyn edistymiseksi. Kuntoutumisprosessissa lapsi on aktiivinen toimija osallistuen prosessin suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Aktiivinen toimijuus ja osallistuminen kuntoutumisprosessissa eivät kuitenkaan synny itsestään, vaan tähän tarvitaan tietoista asiantuntijoiden apua ja osallistumista edistäviä yhteisiä toimintatapoja. (Vänskä ym. 2018.)

Osallisuuden tasoja ja asteita on kuvattu lukuisissa tutkimuksissa (mm. Pajulammi 2014). Tasoista alimmalla lasta kuullaan ja lapsi sopeutetaan aikuisten tekemiin valmiisiin suunnitelmiin. Lapsen oikeuksien sopimuksen minimitaso kuitenkin edellyttää sitä, että lapsella on mahdollisuus osallistua päätöksentekoon aikuisten kanssa. Parhaimmillaan kuntoutumisen suunnittelussa mahdollistuu lasten ja aikuisten yhteistoiminta, jossa lapset osallistuvat tasavertaisina kumppaneina (Sipari ym. 2017a).

Lapsen Metkuissa (Sipari ym. 2017) lapsi osallistuu yhdessä kuntoutusalan ammattilaisten, perheen ja läheisten kanssa lapselle mielekkään kuntoutumisprosessin rakentamiseen. Mielekkään kuntoutumisprosessin lähtökohtana ovat lapselle tärkeät asiat hänen omassa arjessaan ja ympäristössään. Kysymys on siitä, mitä lapsi itse haluaa oppia ja tehdä, mikä on lapselle mieluisaa ja iloa tuottavaa. Lapselle merkityksellisen asian tunnistaminen tavoitteeksi ja hyödyntäminen kuntoutustoiminnassa vahvistaa hänen motivaatiota ja sitoutumista tavoitteen mukaiseen toimintaan ja siten edesauttaa tuloksellista kuntoutusta (Vroland-Norstrand ym. 2016).

Osallistumisen tuottamat tulokset kannattelevat lasta laajasti eteenpäin kehityksessään vaikuttaen myönteisesti elämänlaatuun (Dahan-Oliel ym. 2012) sekä vahvistaen lapsen myönteistä identiteettiä. Lapsen kokema osallisuus kuntoutumisprosessissa muodostuu siitä, että hän saa aikaan toivomiaan muutoksia, tunnistaa omia vahvuuksia ja oppimistaan, vaikuttaa asioiden kulkuun ja myös muiden ihmisten maailmaan (Sipari ym. 2017a).

Mitä ovat lapsen Metkut?

Lapsen oikeus osallistua kuntoutukseensa (LOOK) -hankkeessa kehitettiin yli 400 lapsen, vanhempien ja ammattilaisten voimin uusia toimintatapoja lapsen aktiivisen toimijuuden ja osallistumisen mahdollistamiseen lapsen toimintakyvyn edistämiseksi. LOOK-hankkeen kehittämisprosessin toteutti Metropolia Ammattikorkeakoulu ja Lastensuojelun Keskusliitto Kelan kehittämisrahaston avustuksella. (Vänskä ym. 2018.)

Lapsen Metkut toimintatapoja kehitettiin kolme: **Metku-kirja**, **Metku-neuvottelu** ja **Metku-muistio** (Sipari ym. 2017b). Neljäs kehitetty toimintatapa on Lapsen osallistumisen ekologinen arviointi. Lapsen osallistumisen ekologinen arviointi kehitettiin kansainvälisessä yhteistyössä professorien Lisa Chiarellon ja Robert Palisanon kanssa pohjautuen heidän aikaisempaan julkaisuun *The ecological assessment of activities and participation* (Palisano ym. 2012), joten sitä ei nimetty Metku-toimintatavaksi.

Ensimmäinen kehitetty toimintatapa on **Metku-kirja**, jossa lapsi ja perhe kuvaavat lapselle merkityksellistä toimintaa arjessa. Lapsi tekee aikuisten avulla oman sähköisen kuvauksen, johon hän voi valokuvata, videoida, piirtää, kirjoittaa ja äänittää itselleen tärkeitä asioita, tekemistä ja osallistumista arjestaan. Yhdessä vanhempien kanssa lapsi pohtii mitä hän haluaa oppia, mitä on hänelle tärkeää tekemistä ja osallistumista arjessa ja kuvaa sen omaksi persoonalliseksi kirjakseen (kuvio 1).

Metku-kirjaan kuvataan ympäristötekijöitä, jotka edistävät ja rajoittavat lapsen osallistumista ja toimijuutta arjessa. Lapselle merkityksellisen toiminnan kuvausta ohjaa ICF-luokituksen (toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus) mukaiset suoritusten ja osallistumisen osa-alueiden pääluokat (Stakes 2013) sekä toimijuuden teoria, jossa ymmärretään lapsen toimijuus tilanne- ja ympäristökohtaisesti muuntuvana ja moniulotteisena (Jyrkämä 2013).

Kuvio 1. Metku-kirja mahdollistaa lapselle merkityksellisen toiminnan kuvaamisen ja lapsen osallistumisen kuntoutumisensa suunnitteluun.

Metku-kirja auttaa lasta ja perhettä valmistautumaan ja ennakkoimaan kuntoutumisen arviointia ja suunnittelua, jolloin lapsen ja perheen näkökulmasta merkitykselliset asiat arjessa nousevat kuntoutumisen suunnittelun ja tavoitteiden asettamisen lähtökohdaksi. Parhaimmillaan Metku-kirja on tehty ennen lähettävällä taholla tehtävää lapsen kuntoutuksen arviointia. Ohjeistuksen kirjan tekemiseen voi lähettää perheelle etukäteen ja ammattilaiset voivat auttaa kuvauksen tekemisessä ja hyödyntämisessä kuntoutumisprosessin eri vaiheissa. Metku-kirjaa on hyödynnetty kuntoutumisen prosessissa myös lapsen oppimisen ja tavoitteen mukaisen toiminnan kuvaamisen ja seurannan välineenä, sekä yhteisen ymmärryksen rakentamiseen lapsen arjen ympäristöissä niistä toimintatavoista, jotka mahdollistavat lapsen osallistumista ja aktiivista toimijuutta. Metku-kirjan käytöstä kuntoutumisessa sovitaan lapsen ja perheen kanssa ja sen käyttöä sovelletaan joustavasti yksilölliseen tilanteeseen ja tarpeeseen. Esimerkkisivuja ja -asioita lapsen Metku-kirjasta on kuvattuna kuviossa 2.

Kuvio 2. Esimerkkisivuja ja -asioita lapsen Metku-kirjasta.

Metku-kirjaa asiakasperheensä kanssa hyödyntänyt toimintaterapeutti kuvaa kokemuksia näin:

”Lapsi oli todella ylpeä Metku-kirjastaan ja vanhemmat kertoivat, että kirjan myötä he tajusivat, kuinka paljon heidän pojallaan on erilaisia vahvoja taitoja, kiinnostuksen kohteita ja oikeita intohimoja ja tavoitteita. Toisaalta he myös huomasivat, mitkä asiat vaativat vielä harjoittelua, sillä lapsi halusi, että kirjaan kuvataan rehellisesti, miten asiat ovat. Valokuvaamisen ja videointien jälkeen työstimme yhdessä kirjaan tekstejä ja yhdessä tekemisen myötä vanhemmat oivalsivat omien sanojensa mukaan paremmin sen, mitä toimintaterapiassa tehdään ja miksi. Mielestäni se jo yksin on Metku-kirjan laatimisen arvoista!”

Toinen kehitetty toimintatapa on **Metku-neuvottelu**. Metku-neuvottelu perustuu lapsen, perheen ja ammattilaisten vastavuoroiseen neuvotteluun, jossa lapsi osallistuu itselleen mielekkäällä tavalla oman kuntoutumisen tavoitteen laadintaan ja toimintasuunnitelman tekemiseen tavoitteen saavuttamiseksi. Olennaista on, että Metku-neuvottelussa pyritään yhdistämään lapsen monet erilliset ja irralliset suunnitelmat ja tuodaan lapsen

kuntoutumisen verkosto yhteisen suunnittelun äärelle. Verkosto pohtii lapselle merkityksellisen toiminnan lähtökohdista lapsen tavoitetta, johon verkosto sitoutuu ja luo yhteisen toimintasuunnitelman tavoitteen saavuttamiseksi. Ammattilaisten erillisistä ja päällekkäisistä tavoitteista edetään lapsen omaan tavoitteeseen, jonka saavuttamiseksi toimijat neuvottelevat eri näkökulmia huomioiden yhteisen toimintasuunnitelman. Tämä edistää myös kuntoutuksen tuloksellisuutta, kun ammattilaisten osaaminen ja verkoston voimavarat lapsen arjessa kytkeytyy lapselle merkityksellisen päämäärän saavuttamiseen perinteisesti pirstaleista toimintaa yhdistäen.

Metku-neuvottelussa tärkeää on lapsen ja perheen sekä ammattilaisten valmistautuminen neuvotteluun. Valmistautumisen kautta lapsella ja perheellä on aito mahdollisuus osallistua kuntoutumisen suunnitteluun yhdessä ammattilaisten kanssa ja voidaan varmistua siitä, että kuntoutuminen rakentuu lapselle arjessa merkityksellisen toiminnan ja tarpeiden lähtökohdista. Valmistautumiseen liittyy myös etukäteen sopiminen siitä, mikä on lapselle mielekäs tapa osallistua. Metku-neuvottelun hyvän käytännön periaatteet on luotu ohjeistukseksi, johon osallistujat tutustuvat etukäteen.

Kolmannen kehitetyn toimintatavan, **Metku-muistion**, avulla tarkastellaan lapselle merkityksellisen toiminnan mahdollistamista kuntoutumisessa. Lasten kanssa toimivien ammattilaisten asenteet ja osaaminen ovat ratkaisevassa asemassa lapsen osallistumisen ja aktiivisen toimijuuden toteutumiseksi arjessa ja lapsen kuntoutuksessa (Vänskä ym. 2016). Ammattilaiset voivat hyödyntää Metku-muistiota reflektioon ohjaavana välineenä työtapojen kehittämiseksi tai yhteistoiminnassa lapsen arjessa toimivien ihmisten kanssa. Metku-muistiota voi käyttää joustavasti synnyttämään keskustelua ja luomaan yhteisiä ratkaisuja siitä, miten ja millaisin keinoin lapsen osallistumista arjessa merkitykselliseen toimintaan edistetään.

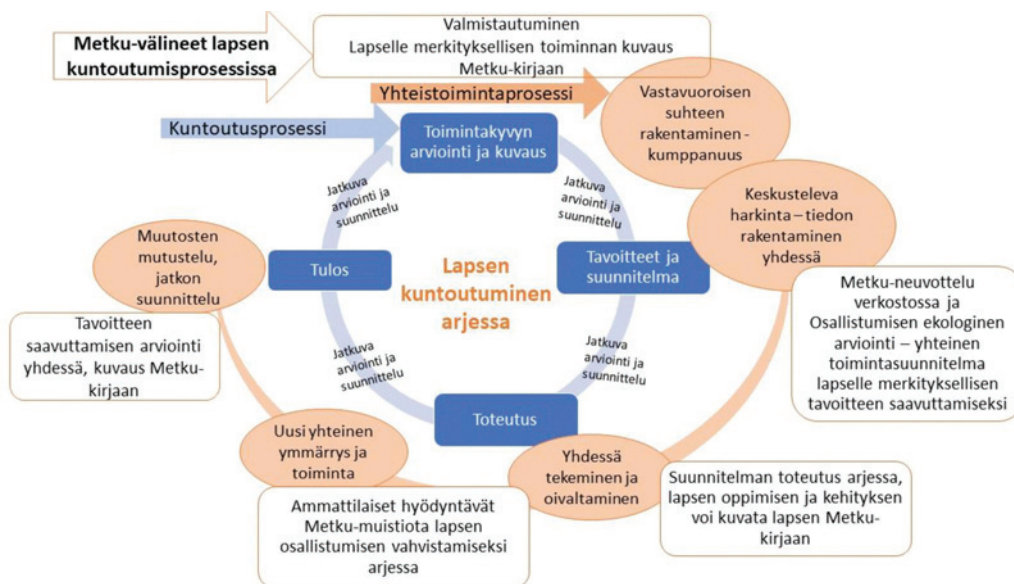
Neljäs kehitetty toimintatapa on **Lapsen osallistumisen ekologinen arviointi**, joka ohjaa tarkastelemaan mitä tekijöitä tulee huomioida lapsen, perheen ja ympäristön suhteen, jotta lapsen osallistumisen tavoite voidaan saavuttaa. Tämän perusteella laaditaan konkreettinen toimintasuunnitelma vastuunjakoineen tavoitteen saavuttamiseksi (kuvio 3).

Kuvio 3. Kokemuksia osallistumisen ekologisen arvioinnin käytöstä lapsen kuntoutumisprosessissa (kuva Unsplash, Juliane Liebermann).

Miten hyödyntää Metkuja?

Lapsen Metkut -toimintatavat ja Lapsen osallistumisen ekologinen arviointi täydentävät toisiaan lapsen kuntoutumisprosessissa ja rakentavat lapsen, perheen ja ammattilaisten yhteistoimijuutta lapsen hyvän kuntoutuskäytännön mukaisesti (Koivikko & Sipari 2006; Vänskä ym. 2018). Kuviossa 4 ilmenee miten Lapsen Metkut nivoutuvat lapsen kuntoutumisprosessiin.

Kuvio 4. Metku- välineet lapsen kuntoutumisprosessissa (mukaillen Harra 2014; Sipari ym. 2017a; Sipari ym. 2017b; Vänskä ym. 2018).

Lapsen Metkut -toimintatavat ja osallistumisen ekologinen arviointi löytyvät sähköisinä julkaisuina. Lapsen kuntoutumisprosessissa Metkujen käyttö on joustavaa ja lapsen ja perheen tarpeisiin ja voimavaroihin mukautuvaa.

salla.sipari@metropolia.fi

nea.vanska@metropolia.fi

Lähteet

DAHAN- OLIEL, N., SHIKAKO-THOMAS, K., MAJNEMER, A. 2012. Quality of life and leisure participation in children with neurodevelopmental disabilities: a thematic analysis of the literature. *Quality of life research* 21:427-439.

HARRA T. 2014. Terapeuttinen yhteistoiminta. Asiakkaan osallistumisen mahdollistaminen toimintaterapiassa. Rovaniemi: Acta Universitatis Lapponiensis 288, Lapin Yliopisto. Saatavissa: http://www.academia.edu/9179996/Terapeuttinen_yhteistoiminta_Asiakkaan_osallistumisen_mahdollistaminen_toimintaterapiassa

JYRKÄMÄ, J. 2013. Vanheneminen, arkitilanteet ja toimijuus. Julkaisussa: Heikkinen, E., Jyrkämä, J., Rantanen, T. toim. *Gerontologia*. 3. uudistettu painos. Helsinki: Duodecim, 2013: 421–425.

KOIVIKKO, M. & SIPARI, S. 2006. Lapsen ja nuoren hyvä kuntoutus. Helsinki: Vajaaliikkeisten Kunto.

PAJULAMMI, H. 2014. Lapsi, oikeus ja osallisuus. Helsinki: Talentum.

PALISANO, RJ., CHIARELLO, LA., KING, GA., NOVAK, I., STONER, T., FISS, A. 2012. Participation-based therapy for children with physical disabilities. *Disability and rehabilitation* 34(12):1041–1052.

SIPARI, S., VÄNSKÄ, N & POLLARI, K. 2017a. Lapsen edun toteutuminen kuntoutuksessa. Lapsen osallistumista ja toimijuutta tukevat hyvät käytännöt. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan raportteja 5, Kela. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/220550>

SIPARI S, VÄNSKÄ N, POLLARI K. 2017b. Lapselle merkityksellinen toiminta kuntoutumisessa – Lapsen Metkut. Lapsen oikeus osallistua kuntoutukseensa – Lapsen edun arviointi (LOOK) -hanke. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulu. Saatavissa: <http://metropolia.e-julkaisu.com/lapsen-metkut/>

SIPARI, S.& VÄNSKÄ, N. 2017. Osallistumisen ekologinen arviointi. Käsikirja. Yhteinen arviointi ja suunnittelu lapsen osallistumiseksi merkitykselliseen toimintaan. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulu. Saatavissa: <https://www.theseus.fi/handle/10024/140228>

STAKES. 2013. ICF-luokitus. Toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus. 6. Painos. Tampere: Ohjeista ja luokituksia 4, WHO, THL. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77744/ICF_2013_2503verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y

VROLAND-NORSTRAND K, ELIASSON A-C, JOHANSSON U, KRUMLINDE-SUNDHOLM L. 2016. Can children identify and achieve goals for intervention? A randomized trial comparing two goal-setting approaches. *Developmental medicine & child neurology* 58(6):589-596.

VÄNSKÄ N, POLLARI K & SIPARI S. 2016. Lapsen toimijuutta ja osallistumista vahvistavat kuntoutuksen hyvät käytännöt kirjallisuudessa. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Helsinki: Kelan työpapereita 94, Kela. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/161355/Tyopapereita94.pdf?sequence=1>

VÄNSKÄ, N., SIPARI, S., POLLARI, K. & HUISMAN, A. 2018. Lapsen oikeus osallistua kuntoutukseensa. LOOK-hankkeen arviointiraportti. Helsinki: Kuntoutuksen kehittäminen, Kela. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/240069>

Kristine Järnefelt, KT, elto, JYEAT, kehitysjohtaja, ratkaisukeskeinen valmentaja, tmi Polkuvoima

Menoon mukaan-kohti tukea tarvitsevan lapsen toiminnallista osallistumista

Tukea tarvitsevan lapsen mahdollisuus mielekkääseen ja merkitykselliseen toimintaan ja osallistumiseen on ajankohtainen teema, joka liittyy erityisesti vahvasti keskustelussa olevaan inklusion toteutumiseen. Teema yhdistää lapsen arjessa oppimisen ja toimintakyvyn tuen muotoja ja toimijoita. Tukea tarvitsevalla lapsella ja nuorella, häntä tukevilla ammattilaisilla sekä tukea tarvitsevan lapsen ja nuoren läheisillä voi olla hyvinkin moninaisia toiminnan ja osallistumisen merkityksiä sekä toimintakäytäntöjä. Tässä artikkelissa kuvataan toiminnallisen osallistumisen mallia.

Tukea tarvitsevan lapsen toiminnallisen osallistumisen kehittäminen on saanut alkunsa varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä toteutetusta työn tutkivasta kehittämisprosessista. Kasvatuksen ja kuntoutuksen yhteistyötä käsitelleessä väitöstutkimuksessa (From 2010) havaitsin, että tukea tarvitsevan lapsen vanhemmat, varhaiskasvatuksen ammattilaiset, lapsen kuntoutusta toteuttavat terapeutit ja tutkimus- sekä kuntoutustaho pitivät hyvin tärkeänä tukea tarvitsevan lapsen toimintaa ja osallistumista vertaisryhmässään. Kuitenkin, vaikka lapsen toimintaan ja osallistumiseen liittyi samanlaisia arvoja ja merkityksiä, päivittäisessä toiminnassa tukea tarvitseva lapsi saattoi toimia eri paikassa, eri toimunnoissa ja jopa eri päivärytmissä kuin muut lapset. Tutkimuksessa havaitsin myös, että tukea tarvitsevan lapsen toimintaan ja osallistumiseen vertaisryhmässään liittyi useita tekijöitä. Tukea tarvitsevan lapsen toimintaa ja osallistumista voivat mahdollistaa, edistää tai rajoittaa useat lapseen, lapsiryhmään, toimintaympäristöön tai yhteistyöhön liittyvät tekijät. Tutkimuksen mukaan toiminnallisen osallistuminen toteutuminen onkin monen tekijän summa ja erotus.

Tutkimuksessani näyttäytyi myös erilaisia tukea tarvitsevan lapsen toimijan ja osallistujan kuvia. Tukea tarvitseva lapsi ei automaattisesti ole tasavertainen toimija ja osallistuja vertaisryhmässään. Lapsi voi jäädä myös vain toimijaksi tai osallistujaksi. Kun erilaiset tekijät mahdollistavat ja edistävät lapsen toimintaa ja osallistumista, voi lapsi näyttäytyä sekä toimijana että osallistujana vertaisryhmässään. Tärkeää on hahmottaa näitä moninaisia tekijöitä ja niiden välisiä suhteita.

Väitöstutkimuksen tuloksena kuvasin toiminnallisen osallistumisen aineistolähtöisen käsitteen:

Toiminnallinen osallistuja kuvaa tukea tarvitsevaa lasta, joka on toimintaympäristöissään aktiivinen ja aloitteellinen toimija ja osallistuja. Tällainen lapsi ei ole aikuisen (ammattilaisen) toiminnan kohde eikä myös vain näennäisesti mukana oleva ryhmän jäsen, joka on kuitenkin toiminnallisesti ja sosiaalisesti erillään muista lapsista. (From 2010.)

Tutkimuksen tuloksena muotoutui erityistä tukea tarvitsevan lapsen toiminnallisen osallistumisen malli. Mallin avulla voidaan havaita, kirjata ja muovata tekijöitä, jotka mahdollistavat, edistävät tai rajoittavat tukea tarvitsevan lapsen toiminnallisen osallistumisen toteutumista hänen arkensa toimintaympäristöissä. (From 2010, 2016; From & Koppinen 2012.) Mallin luotettavuutta on testattu eli pilotoitu vuosien 2011-2017 aikana vuoden kestäneissä kehittämisprosesseissa 10 kunnan varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa sekä esi- ja alkuopetuksen siirtymävaiheissa osallistujakuntien tarpeiden mukaan. Nostankin artikkelissa esille pilotointien keskeisiä havaintoja ja osallistujien ”hoksaamisia” (Järnefelt & Malinen 2016).

Toiminnallisen osallistumisen malli

Toiminnallisen osallistumisen mallissa keskiössä on **tukea tarvitseva lapsi**, ei lapsen kanssa työskentelevä ammattilainen. Kun keskiössä on lapsi, ovat keskiössä lapsen omat merkitykset toiminnalleen ja osallistumiselleen. Lapsilähtöisen toiminnan ja osallistumisen toteutumiseksi on keskeistä havaita ja kirjata, mikä lapselle eri toimintaympäristöissä on merkityksellistä ja mielekästä toimintaa ja osallistumista.

Mallissa lapsen ympärillä on **vuorovaikutuksen kehä**. Vuorovaikutuksen kehällä kuvataan, kenen kanssa lapsi on vuorovaikutuksessa ja millaista lapsen vuorovaikutus on. Hyvin tärkeää on havaita, onko tukea tarvitsevan lapsen vuorovaikutus lapsiryhmässä lasten välistä vai onko vuorovaikutus painottunut aikuisen ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen. Jos lapsi on vuorovaikutuksessa lähinnä vain ohjaavan aikuisen kanssa, voi lasten välisen vuorovaikutuksen merkitys jäädä tukea tarvitsevalle lapselle ja myös muille lapsille etäiseksi. Ryhmän lapset voivat myös oppia, että vuorovaikutus tukea tarvitsevan lapsen kanssa tapahtuu vaikkapa avustavan henkilöstön kautta. Jos käytössä ei ole tukevia tai korvaavia kommunikaatiokeinoja, lapsen oma mahdollisuus aloitteiden tekoon tai muiden aloitteisiin vastaamiseen voi jäädä hyvin rajalliseksi. Tärkeä havainto mallin pilotointivaiheessa olikin, että tukea tarvitsevan lapsen aloitteiden huomaaminen ja huomioiminen on avain vuorovaikutukseen ja vuorovaikutuksen ohjaamiseen. Kun lapsi tarvitsee tukea aloitteiden tekoon, on aikuisen tärkeä tukea aloitteiden tekoa konkreettisesti ohjaamalla. Ohjausta tarvitsevat myös muut lapset. Näin voidaan estää aloitteiden väärin tulkinta, joka helposti voi vuorovaikutuksen ohjaamisen sijaan johtaa vain ulkoisen käyttäytymisen ohjaamiseen. Vuorovaikutusta vahvistetaan myönteisillä malleilla ja myönteisillä oppimiskokemuksilla. Pilotoinneissa ”hoksattiin” myös ei-kielellisen vuorovaikutuksen keskeinen rooli aloitteiden teossa. Moni ”äänetön” aloite jäi myös huomioimatta ja tukematta. Toisen lapsen koskettaminen, taputtaminen, nyökkääminen tai vaikkapa hyppiminen voivat olla tukea tarvitsevan lapsen merkityksellisiä aloitteita. Vuorovaikutuksen kehälle sijoittuu mallissa myös lapselle merkityksellinen **ydinvuorovaikutus**. Tällaisia vuorovaikutuksen muotoja olivat **matkiminen, vuorottelu ja valinnat**. Pilotoinneissa keskeinen havainto oli, että jokaisella tukea tarvitsevalla lapsella on hänelle merkityksellinen vuorovaikutuksen tapa, jota tulee sensitiivisesti havaita ja tukea.

Toiminnallisen osallistumisen mallissa vuorovaikutuksen kehää ympäröi **toimintaympäristön kehä**. Tukea tarvitsevan lapsen toiminta ja osallistuminen tapahtuu erilaisissa toimintaympäristöissä. Tutkimuksessa toimintaympäristöillä määrittyi erilaisia ominaisuuksia. Toimintaympäristön ominaisuudet kuten **paikka, aika tai tilanne** voivat mahdollistaa, edistää tai rajoittaa lapsen toimintaa ja osallistumista. Pilotoinneissa mm. ”hoksattiin”, että ns. vapaaleikki ei voikaan tarkoittaa ohjaamatonta tilannetta, jos lapsi tarvitsee oh-

jausta voidakseen toimia ja osallistua. Havaittiin myös, että toiminnan ja osallistumisen haaste ei välttämättä ole lapsen haaste vaan kyseessä on toimintaympäristön haaste. Toimintaympäristön kehälle sijoittuu myös tukea tarvitsevalle lapselle merkityksellinen **avaintoiminta**. Väitöstutkimuksessa tällaisia avaintoimintoja olivat **aamupiiri, ulkoilu ja leikki**. Pilotoinneissa huomioitiin, että aamupiiri voi sisältää useita erilaisia avaintoimintoja kuten laululeikkejä, jotka mahdollistavat ja edistävät erilaista ydinvuorovaikutusta. Ulkoilu voi olla avaintoiminta itsessään tai sisältäessään mitä moninaisempia vuorovaikutusta mahdollistavaa toimintaa ja osallistumista. Toiminnallinen osallistuminen voikin mallin mukaan toteutua vain, kun **lapselle merkityksellinen ydinvuorovaikutus toteutuu hänelle merkityksellisessä avaintoiminnassa**. Avaintoiminta voi siis olla ”avain vuorovaikutukseen”.

Toiminnallisen osallistumisen toteutuminen vaatii myös suunnittelua. Tutkimuksen mukaan tukea tarvitsevan lapsen toimintaan ja osallistumiseen liittyy **lapsen, lapsiryhmään sekä yhteistyöhön** liittyviä tekijöitä. Oma tahto, into ja aloitteellisuus, lapsen taidot ja tavoitteet sekä haasteet ovat lapsen liittyviä tekijöitä, jotka voivat mahdollistaa, edistää tai rajoittaa lapsen toimintaa ja osallistumista. Lapsiryhmään liittyviä tekijöitä ovat lapsiryhmän tavoitteet ja ryhmän toimintamuodot. Toimintaan ja osallistumiseen liittyviä ammattilaisten ja vanhempien yhteistyötekijöitä ovat toiminnalle ja osallistumiselle annettavat merkitykset sekä vastuut ja roolit. Lapsen, lapsiryhmään tai yhteistyöhön liittyvät tekijät voivat tutkimuksen mukaan moninaisesti yhteen liittyen mahdollistaa, edistää tai rajoittaa tukea tarvitsevan lapsen toimintaa ja osallistumista. Onkin tärkeä havaita ja kirjata nämä erilaiset tosiinsa yhdistyvät tekijät.

Pilotoinnissa havaittiin, että lapselle merkityksellinen avaintoiminta voi olla vaikkapa kotileikki. Tässä leikissä lapsi voi tehdä valintoja kuten hoitaako vauvaa vai antaa ruokaa. Jos lapsella on vuorovaikutuksessaan haastetta ja tuen tarvetta, hänellä voi olla tarve vaikkapa puhetta tukevien tai korvaavien kuvien käyttöön lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa kotileikkitalanteessa. Toiminnallisen osallistumisen mallin mukaisesti ydinvuorovaikutus voi toteutua avaintoiminnassa, kun vanhemmat, varhaiskasvatuksen ammattilaiset ja kuntoutusta toteuttavat terapeutit mahdollistavat tilanteeseen tarvittavan toimintaympäristön sekä kommunikaation tuen. Tilanteessa voidaan tarvita mm. aikaan ja paikkaan liittyviä järjestelyjä sekä mahdollisesti myös pienryhmätoimintaan liittyviä järjestelyjä, joilla mahdollistetaan vuorovaikutuksen toteutuminen ja kehittyminen tavoitteellisesti vertaisryhmässä.

Toiminnallisen osallistumisen malli voi pilotointien perusteella toimia luontevana osana varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen sekä esi- ja alkuopetuksen pedagogisen toiminnan sekä osana oppimisen ja toimintakyvyn yhdistyvän tuen suunnittelua, toteutusta ja arviointia. Toiminnallisen osallistumisen mallin avulla voidaan tukea tarvitsevan lapsen toiminnalliseen osallistumiseen liittyviä tekijöitä arvioida ja muovata sekä rakentaa päivittäistä toiminnallista osallistumista ja oppimista. Näin jokainen tukea tarvitseva lapsi pääsee **Menoon mukaan- lapsena toisten lasten joukossa**.

kristine.jarnefelt@gmail.com

Lähteet

FROM, K. 2010. "Että sais olla lapsena toisten lasten joukossa" - Substantiivinen teoria erityistä tukea tarvitsevan lapsen toiminnallisesta osallistumisesta toimintaympäristöissään. *Jyväskylä Studies in education, psychology and Social Research* 381.

FROM, K. 2012. Lapsen toiminnallinen osallistuminen "Että vois olla lapsena toisten lasten joukossa". 2012. ss 47-55. E.Seppälä & A.Veijola (toim.) *Lapsen ja nuoren kuntoutuksen kehittäminen*. Vajaaliikkeisten kunto ry.: Helsinki.

FROM, K & KOPPINEN, M-L. 2012. *Menossa mukana-tukea tarvitsevan lapsen ja nuoren toiminnallinen osallistuminen*. PS-kustannus: Juva.

JÄRNEFELT, K. 2016. Tukea tarvitsevan lapsen inklusiivinen toiminnallinen osallistuminen. Julkaisussa Honkanen, H. (toim.) 2016. *Tehdään yhdessä ja opitaan toisilta – Osallisuus ja yhteistoiminta koulutuksen ja kuntoutuksen kehittämisessä*. ePooki. Oulun ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön julkaisut 34. Hakupäivä 24.11..2017. <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-597-140-1> (<http://urn.fi/urn:isbn:978-951-597-140>)

JÄRNEFELT, K JA MALINEN, A. 2016. Kokemuksellinen oppiminen toiminnallisen osallistumisen kehittämisessä. *Aikuiskasvatuksen tutkijatapaaminen 18.-19.2.16 Abstraktit*, 51.

Eeva Oksanen, VTM, vanhempainryhmätoiminnan suunnittelija, Mannerheimin Lastensuojeluliitto

Tuulikki Matero, VTM, vanhempainryhmätoiminnan suunnittelija, Mannerheimin Lastensuojeluliitto

Eila-Mari Vätäinen, TtK, järjestöpäällikkö, Mannerheimin Lastensuojeluliiton Järvi-Suomen piiri

Vahvuutta vanhemmuuteen - ja Lapsi mielessä –ryhmämallit

Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL) on kehittänyt vanhemmuuden tukemiseen mentalisaatioperustaisia ryhmämalleja. Ryhmissä vanhempia kannustetaan pohtimaan sekä oman että lapsensa näkyvän käyttäytymisen takana olevia ajatuksia, tunteita ja tarpeita. Luvussa kuvataan näiden ryhmien toimintatapaa ja taustaa sekä vanhempien kokemuksia muun muassa siitä, kuinka nämä ryhmät tukevat perheiden osallisuutta. Ohjaajina toimivien työntekijöiden tehtävänä on luoda ryhmään turvallinen ilmapiiri, jossa vanhemmat voivat jakaa ajatuksiaan ja kokemuksiaan. Ryhmiä tarjotaan ennaltaehkäisevästi kaikille perheille sekä kohdistetusti erityistä tukea tarvitseville perheille.

Ihmiselle on luontaista kuulua yhteisöön ja muodostaa vastavuoroisia suhteita. Monelta pikkulapsiperheeltä puuttuu riittävät tukiverkostot ja moni vanhempi joutuu selviämään lapsiperheen arjessa liian yksin. Vahvuutta vanhemmuuteen -vauvaperheryhmät ja Lapsi mielessä -vanhempainryhmät ovat hyvä keino vahvistaa vanhempien osallisuutta ja auttaa tutustumaan toisiin samassa elämäntilanteessa oleviin vanhempiin. Ammattilaisten ohjaus tukee ryhmän turvallisuutta ja osallistujien tasapuolista osallistumista. Ryhmäkertojen teemat sekä vanhempien ja lasten kokemusten pohtiminen ja tilanteiden tarkastelu erilaisista näkökulmista tukevat eri perheenjäsenten osallisuutta. Ryhmäkertojen välillä tehdään kotitehtäviä, jotka auttavat tuomaan arjen tilanteita ryhmäkeskusteluun ja auttavat pitämään prosessia yllä.

Vanhemmuus ja mentalisaatiokyky

Vahvuutta vanhemmuuteen- ja Lapsi mielessä -ryhmissä tuetaan vanhemman mentalisaatiokykyä. Se tarkoittaa kykyä ja halua ymmärtää lapsensa kokemuksia ja tunteita sekä ymmärrystä siitä, että lapsella on oma, vanhemmasta erillinen mieli ja tapa kokea aivan pienestä pitäen. Varsinkin arjen hankalissa tilanteissa on tärkeää, että vanhempi jaksaa nähdä lapsen käyttäytymisen taakse ja miettii, mitä lapsi mahtaa kokea toimiessaan tai reagoidessaan tietyllä tavalla. Mitä pienempi lapsi on, sen haastavampaa tällainen pohdinta on, mutta jo pelkkä yrittäminen on merkityksellistä. (Pajulo ym. 2015). Tutkimusten mukaan vanhemman hyvä mentalisaatiokyky on yhteydessä lapsen kehitykseen, turvalliseen kiintymyssuhteeseen sekä sensitiivisempään lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen. (Slade ym. 2015.)

Vanhemman heikko mentalisaatiokyky on riski lapsen kehitykselle: siitä voi seurata käytösongelmia, ahdistusta tai tunteidensäätelyn ongelmia. (Camoirano 2017.) Hyvä mentalisaatiokyky auttaa vanhempaa sietämään lapsensa kokemaa hätää, minkä ajatellaan

auttavan vanhempaa myös oman vanhemmuudessa koetun stressin sietämisessä (Rutherford ym. 2013). Vanhemman vaikeus mentalisoida on yhteydessä huonontuneeseen stressinsietokykyyn. (Rutherford ym. 2015). Mentalisaatiokyky on yksi toimivan vanhemmuuden tekijöistä, koska se auttaa vanhempaa ymmärtämään lapsensa käyttäytymistä paremmin (Turner ym. 2008; Camoiraino 2017). Vanhemmuuteen kohdentuvista mentalisaatiointerventioista on lupaavaa näyttöä (Pajulo ym. 2012; Suchman ym. 2017). Ammatillisesti ohjattu mentalisaatioteoriaan perustuva vertaistuki on myös koettu merkitykselliseksi (Sourander ym. 2016)

Vahvuutta vanhemmuuteen- ja Lapsi mielessä -ryhmämallit

Mannerheimin Lastensuojeluliiton (MLL) mentalisaatioperustaiset ryhmämallit Vahvuutta vanhemmuuteen (Vv) ja Lapsi mielessä (Lm) pohjautuvat Yalen yliopiston Child Study Centerin Parents First -malliin sekä sen pohjalta kehitettyyn Folkhälsanin Föräldraskapet främst -malliin. (Kalland ym.2016.) Vv- ja Lm-ryhmissä (ks. ryhmämallien raamit kuviosta 1.) tavoitteena on vahvistaa vanhempien mentalisaatiokykyä ja vuorovaikutussuhdetta lapseen, lapsen turvallisen kiintymyssuhteen syntymistä kumpaankin vanhempaan, tasa-vertaista vanhemmuutta, perheen hyvinvointia sekä vanhempien verkostoja.

MLL on kouluttanut vuosina 2010-2019 yhteensä 757 Vv- ja Lm-ryhmien ohjaajaa ja vuodesta 2015 alkaen lähes 100 Vv- ja Lm-ohjaajaa erityisen tuen toimintaympäristöihin. MLL:n Järvi-Suomen piirin alueella (Etelä-Savo, Keski-Suomi, Pohjois-Karjala ja Pohjois-Savo) koulutettuja ohjaajia on 166: mm. neuvolan terveydenhoitajia, perhetyöntekijöitä, varhaiskasvatuksen työntekijöitä, sosiaalityöntekijöitä, puhe-, toiminta- ja fysioterapeuteja. MLL:n piirit ja keskusjärjestö toimivat kouluttajina.

Vahvuutta vanhemmuuteen® – ja Lapsi mielessä® -ohjaajakoulutus on lähes vuoden kestävä prosessi, jossa perheiden kanssa työskentelevät ammattilaiset saavat koulutuksen kummankin ryhmämallin ohjaamiseen ja oppivat mentalisaatioperustaista työtettä asiakastapaamisissa. Koulutuksessa mentalisaatioteoriaa linkitetään käytännön tilanteisiin työssä ja työtettä harjoitellaan koulutuspäivien välillä. Ryhmiä ohjaa aina kaksi koulutettua työntekijää. Ryhmän ohjaamisen myötä monialainen yhteistyö konkretisoituu ja saa vakaan pohjan. Vuosittaisissa jatkokoulutuspäivissä kerrataan työtettä ja vaihdetaan kokemuksia ryhmänohjaamisesta.

	Vahvuutta vanhemmuuteen -vauvaperheryhmä	Lapsi mielessä -vanhempainryhmä
Osallistujat	Perheet, joissa 2-4 kk:n ikäinen vauva, mukaan kutsutaan molemmat vanhemmat, vanhempi tervetullut myös yksin vauvan kanssa	Taapero- ja leikki-ikäisten lasten vanhemmat; lapsille tarjotaan lastenhoito mielellään läheisessä tilassa
Ryhmän koko	3-6 perhettä	3-6 perhettä
Tapaamisten määrä	12 krt	8krt
Tarjoilu	Välipala	Välipala yhdessä lasten kanssa

Kuvio 1. Vahvuutta vanhemmuuteen ja Lapsi mielessä -ryhmämallien raamit.

Jokaisella tapaamiskerralla on oma teemansa. (Kuvio 2 ja kuvio 3)

Vahvuutta vanhemmuuteen -vauvaperheryhmän teemat

1. "Olen ainutlaatuinen vauvasi" - Vauva omana yksilönä
2. "Minä olen minä" - Luonteenpiirteiden vaikutus
3. "Mitä odotat minulta?" - Odotukset ja toiveet vaikuttavat
4. "Sinun ilosi ja surusi ovat myös minun" - Vaikutamme toisiimme
5. "Joskus tunnen, että aivan pakahdun" - Voimakkaiden tunteiden käsittely
6. "Mitähän ympärilläni tapahtuu?" - Arjen muutostilanteet
7. "Minä tarvitsen sinua" - Samanaikainen tarvitsevuus ja omatoimisuus
8. "Minua itkettää ja naurattaa" - Samanaikaisia ja ristiriitaisia tunteita
9. "Ymmärrätkö, mitä tarkoitan?" - Käyttäytymisen takana oleva kokemus
10. "Hyvässä ja pahassa, olet esikuvani" - Vanhemman oman käyttäytymisen merkitys
11. "Maailmani laajenee" - Oma perhe ja sen tukiverkosto
12. "Muistele kanssani menneitä tapaamisia" - Palautetapaaminen

Kuvio 2. Vahvuutta vanhemmuuteen -vauvaperheryhmän teemat.

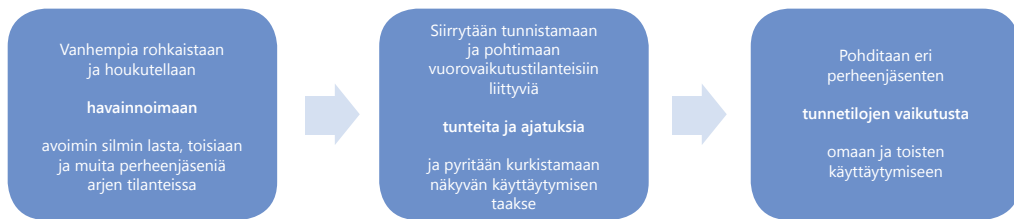
Lapsi mielessä -vanhempainryhmän teemat

1. "Olen ainutlaatuinen vauvasi" - Lapsi oman yksilönä
2. "Äiti! Isä! Minä tässä!" - Luonteenpiirteiden vaikutus
3. "Minä itte! Hui, pelottaa!" - Samanaikainen omatoimisuus ja tarvitsevuus
4. "Mitä odotat minulta?" - Odotukset ja toiveet vaikuttavat
5. "Ei! En tahdo ulos! Anna sandaalit!" - Oman tahdon harjoittelu ja voimakkaiden tunteiden käsittely
6. "Hyvässä ja pahassa, olet esikuvani" - Vanhemman oman käyttäytymisen merkitys
7. "Iloitse kanssani!" - Yhteisten ilon hetkien merkitys arjessa
8. "Maailmani laajenee" - Oma perhe ja sen tukiverkosto

Kuvio 3. Lapsi mielessä -vanhempainryhmän teemat.

Ohjaajat alustavat keskustelua ryhmäkerran teemasta ja kysyvät siihen liittyviä keskustelukysymyksiä. Ensimmäisen kerran teema on "Olen ainutlaatuinen vauvasi"- Lapsi omana yksilönä, jonka pariin ohjaajat johdattavat keskustelun välipalan ja alkulaulun tai -lorun jälkeen. Tapaamisen runko on joka kerralla samanlainen: välipala, alkulaulu tai -leikki yhdessä lasten kanssa, kotitehtävän läpikäyminen, alustus päivän teemaan, keskustelu päivän teemasta, kotitehtävät ja loppulaulu. Tämä tuo turvalliset ja ennakoitavat raamit ryhmäkerroille ja mahdollistaa mentalisaatiota tukevan keskustelun. Ryhmätapaamisten välillä tehdään kotitehtäviä, jotka liittyvät lapsen havainnointiin ja yhteiseen tekemiseen arjessa.

Ryhmässä ohjaajat auttavat vanhempia pohtimaan ja ymmärtämään paremmin sekä vauvan että vanhemman kokemuksia, tunteita ja reaktioita erilaisissa arjen tilanteissa. Ohjaajat eivät luennoi, neuvo tai tarjoa ratkaisuja vanhempien kysymyksiin, vaan auttavat mentalisaatiota edistävien kysymysten sekä myönteisen uteliaan asennoitumisen avulla vanhempia havainnoimaan lastaan, puolisoaan ja itseään. (Viinikka ym. 2014.) Tämä auttaa vanhempia löytämään uusia näkökulmia arjen tilanteisiin.

Kuvio 4. Mentalisaatio syvenee prosessina havainnoimisesta tunteiden ja ajatusten tasolle ja lopuksi tunteiden vaikutusten tunnistamiseen.

Ryhmässä rohkaistaan ensin havainnoimaan omaa lastaan avoimin silmin. Sen jälkeen siirrytään pohtimaan ja tunnistamaan sekä lapsen että vanhemman tunteita ja ajatuksia. Lopuksi pohditaan, miten eri perheenjäsenten tunteet ja ajatukset vaikuttavat omaan ja toisten käyttäytymiseen (kuvio 4). Päämääränä on, että vanhemmat ymmärtävät paremmin perheenjäseniään sekä oman toimintansa vaikutusta perheen vuorovaikutukseen. Syvempi ymmärtäminen lisää ilon hetkiä, turvallisuuden ja läheisyyden tunnetta perheenjäsenten kesken ja sujuvoittaa arkea.

Vanhempien kokemuksia ryhmistä

MLL:n Järvi-Suomen piirin alueella Vv- ja Lm-ryhmämallit ovat käytössä useissa kunnissa. Työotetta ja ryhmämallia on sovellettu myös perhetyössä yksittäisten perheiden kanssa. Perheiltä kerättyjen palautteiden pohjalta vanhemmat hakeutuvat ryhmään, koska he haluavat tutustua muihin vauvaperheisiin, jakaa kokemuksia vauvaperheiden arjesta sekä oppia tuntemaan vauvaansa paremmin.

"Parhaiten jäi mieleen, kun pohdittiin arjen pieniä hyviä hetkiä vauvan kanssa. Että muistaisi arjessa nauttia täysillä ja seurata vauvaa unohtaen pyykkit yms. Olen yrittänyt muistaa tämän ja tuntuu että olen osannut nauttia vielä enemmän vauva-ajasta!"

Kuva 1. Lapsen osallisuus toteutuu, kun ryhmään osallistuu koko perhe. Kuva Anna Autio.

Vanhemmat ovat kertoneet olleensa tyytyväisiä ryhmän käytännön järjestelyihin. Ohjaajat huomioivat perheitä tasapuolisesti ja myös vauvat on huomioitu ryhmässä hyvin. Nämä edesauttavat sitä, että vanhemmat kokivat, että ryhmään on helppo tulla ja ilmapiiri on turvallinen. (Kuvio 5) Tämä mahdollistaa avoimen keskustelun, vertaistuen ja perheiden keskinäisen tutustumisen, jotka vahvistavat osallisuuden kokemusta.

“Vauva-arjen negatiiviset tunteet ovat vaikeita käsitellä yksin/parisuhteessa. Kokeusten vaihto muiden perheiden oli parasta antia. Keskusteluja jatkettiin vielä kotona.”

Samantyyppisiä tuloksia on saatu valtakunnallisesta palautekyselystä, johon vuosien 2012-2014 aikana vastasi 660 Vv-ryhmiin osallistunutta vanhempaa.

	Keskiarvo, asteikolla 1-5 (n=660) (1 = täysin eri mieltä, 5 = täysin samaa mieltä)
Ryhmän ilmapiiri oli turvallinen	4,9
Ryhmän ohjaajat huomioivat ryhmän jäseniä tasapuolisesti	4,8
Vauvat huomioitiin ryhmässä riittävästi	4,5
Ryhmään oli helppo tulla mukaan	4,9

Kuvio 5. Vanhempien kokemuksia ryhmästä.

Vanhemmat ovat nostaneet esille monenlaisia hyötyjä: vanhemmat ovat havainnoineet, pohtineet ja ymmärtäneet paremmin vauvansa tunteita ja käyttäytymistä, itseluottamus vanhempana on kasvanut, oma, puolison tai koko perheen hyvinvointi on vahvistunut samoin kuin parisuhde ja tasavertaisen vanhemmuuden kokemus. (Kuvio 6)

”Ymmärsin, että omat tunteet ja ajatukset heijastuvat vahvasti vauvaan. Ymmärrys siitä, että vauva tarvitsee vanhemman tukea tunteidensa käsittelyyn, vahvistui uudelle tasolle minulle.”

	Keskiarvo, asteikolla 1-5 (n=660) (1 = täysin eri mieltä, 5 = täysin samaa mieltä)
Tutustuin muihin vauvaperheisiin	4,4
Pohdin enemmän, miten onma toimintani vaikuttaa vauvaani	4,2*
Pohdin enemmän vauvani tarpeita ja tunteita	4,1*
Pohdin enemmän, mitä vauvani käyttäytymisen taustalla voisi olla	4,1*
Itseluottamukseni vanhempana lisääntyi	4,0
Ryhmässä heränneistä ajatuksista keskusteltiin kotona	4,0
Ryhmällä oli vaikutusta hyvinvointiini	3,8
Minun oli helpompi jakaa arjen iloja puolisoni kanssa	3,4
Ryhmään osallistuminen edisti tasavertaista vanhemmuutta perheessämme	3,4
Minun oli jelpompi puhua puolisoni kanssa vaikeistakin asioista	3,2

Kuvio 6. Vanhempien kokemia hyötyjä ryhmästä (n=660).

* n= 304

”Jokseenkin harmittaa, että ryhmä loppuu. Tunnelma oli mukava ja lapset selvästi jo hakevat kontaktia toisiinsa. Parasta oli saada uusia ystäviä!”

Kokemuksia erityisen tuen ryhmistä

Vv- ja Lm-ryhmiä on kohdennettu vuodesta 2015 alkaen myös perheille, jotka tarvitsevat erityistä tukea joko lapseen, vanhempaan tai perheen elämäntilanteeseen liittyen. Ryhmiä on toteutettu mm. kuntien perhetyön ja lastensuojelun asiakkaille, yhden vanhemman perheille, vilkkaiden lasten vanhemmille, monikulttuurisille perheille, adhd- ja autismin kirjon lasten vanhemmille, adoptio- ja sijaisvanhemmille sekä päihteiden käytöstä toipuville vanhemmille. Lapsen tai perheen erityisen tuen tarve voi heikentää vanhemman pystyvyyden tunnetta. Voimakkaat syällisyyden ja huonommuuden tunteet vaikeuttavat lapsen näkökulmaan eläytymistä. MLL on kerännyt erityisen tuen toimintaympäristöissä toteutetuista ryhmistä palautetta vanhemmilta vuodesta 2016 alkaen. Palautteissa vanhemmat ovat kuvanneet, että olipa tuen tarve lapseen tai vanhempaan liittyvä, vanhemmat ovat kertoneet saaneensa vahvistusta vanhempana toimimiseen, lapsen tunteiden ja tarpeiden havainnoimiseen ja pohtimiseen, lapsen ymmärtämiseen, sekä vanhemman omien tunteiden ja toiminnan vaikutusten pohtimiseen. Lisäksi moni

vanhempi on kokenut helpotusta kuullessaan muissakin perheissä olevan vastaavia haasteita kuin itsellä. Vanhemmat kertoivat tämän vähentäneen syyllisyyden tunteita. Myös itseluottamus vanhempana on vahvistunut.

Pohdinta

Turvalliseen ryhmään kuuluminen tukee vanhempien osallisuutta. Vahvuutta vanhemmuuteen- ja Lapsi mielessä -ryhmissä pyritään kohtaamaan jokainen osallistuja yksilöllisesti ja ryhmään luodaan avoin ja hyväksyvä ilmapiiri. Silloin ryhmässä on mahdollista jakaa erilaisia kokemuksia vanhemmuudesta ja ottaa puheeksi myös vaikeita vanhemmuuteen liittyviä tunteita. Ryhmä on saanut monen vanhemman kokemaan, että oma tapa toimia vanhempana on riittävän hyvä. Tämä vahvistaa itseluottamusta ja tunnetta siitä, että voi vaikuttaa omaan elämäänsä ja ihmissuhteisiinsa.

Vanhemmat ovat kuvanneet tasavertaisen vanhemmuuden vahvistuneen ryhmässä, kun sekä isät että äidit on kutsuttu ryhmään ja kohdattu tasavertaisina. Lapsen osallisuus toteutuu, kun ryhmään osallistuu koko perhe, vanhempia kannustetaan huomioimaan lasten tarpeet tapaamisissa ja autetaan lapsia tutustumaan toisiinsa ja viihtymään ryhmässä tai hoidossa. Vanhemmat voivat yhtä aikaa kokea saavansa vertaisilta tukea ja auttavansa muita jakaessaan vastavuoroisesti kokemuksiaan, tunteitaan ja ajatuksiaan vanhemmuudesta ja lapsestaan. Tämä vahvistaa yhteenkuuluvaisuutta ja luo yhteisyyden kokemuksia. Tunne siitä, että omat kokemukset ja ajatukset voivat hyödyttää muita, vahvistaa vanhempien pystyvyyden tunnetta.

Vahvuutta vanhemmuuteen- ja Lapsi mielessä -ryhmät ovat enemmän kuin vertaiskokemusten jakamista. Mentalisaatioon perustuvat ryhmässä vanhemmat oppivat ymmärtämään omia ja lapsen tunteita ja ajatuksia ja niiden vaikutusta toisiinsa. Tämä auttaa lapsen ymmärtämisessä ja hänen kanssaan toimimisessa. Ryhmät vahvistavat ja syventävät perheenjäsenten välisiä suhteita, mikä tukee kaikkien perheenjäsenten osallisuutta arjessa.

Vaikka avun ja tuen tarve jatkuisi ryhmän jälkeenkin, mentalisaatiokyvyn vahvistuminen auttaa vanhempia selviämään paremmin arjen haasteista.

eila-mari.vaatainen@mll.fi

eeva.oksanen@mll.fi

tuulikki.matero@mll.fi

Lähteet

CAMOIRANO A. (2017). Mentalizing Makes Parenting Work: A Review about Parental Reflective Functioning and Clinical Interventions to Improve It. *Frontiers in psychology*, 8, 14.

KALLAND, M., & VON KOSKULL, M. (2014). Promotiivinen näkökulma vanhemmuuden tukemiseen. Teoksessa A. Viinikka (toim.): *Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa* (158-167). Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto

KALLAND, M., FAGERLUND, Å., VON KOSKULL, M. & PAJULO, M. 2016, ' Families First : The Development of a New Mentalization-Based Group Intervention for First-Time Parents ', *Primary Health Care Research and Development*, vol. 17, no. 1, pp. 3-17

PAJULO, M., SALO, S., PYYKKÖNEN, N. (2015). Mentalisaatio ihmistä suojaavana tekijänä. *Duodecim*. 131(11):1050-7

PAJULO, M., PYYKKONEN, N., KALLAND, M., SINKKONEN, J., HELENIUS, H., PUNAMAKI, R.L. AND SUCHMAN, N. 2012: Substance-abusing mothers in residential treatment with their babies: importance of pre- and postnatal maternal reflective functioning. *Infant Mental Health Journal* 33, 70–81

RUTHERFORD, H. J., GOLDBERG, B., LUYTEN, P., BRIDGETT, D. J., & MAYES, L. C. (2013). Parental reflective functioning is associated with tolerance of infant distress but not general distress: evidence for a specific relationship using a simulated baby paradigm. *Infant behavior & development*, 36(4), 635–641

SLADE A., GRIENENBERGER J., BERNBACH E., LEVY D., LOCKER A. (2005). Maternal reflective functioning, attachment, and the transmission gap: a preliminary study. *Attachment & Human Development* 7, 283–298.

SOURANDER, J., OKSANEN, E., & VIINIKKA, A. (2016). Mentalisaatioteoriaan perustuva Vahvuutta vanhemmuuteen -perhepienryhmämalli ja vanhempien kokemuksia perhe-ryhmästä. *Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti*, 26 (1), 52-64.

SUCHMAN, N., DECOSTE, C., MCMAHON, T., DALTON, R., MAYES, L., & BORELLI, J. (2017). Mothering From the Inside Out: Results of a second randomized clinical trial testing a mentalization-based intervention for mothers in addiction treatment. *Development and Psychopathology*, 29(2), 617-636

TURNER, J., WITTKOWSKI A., HARE, D. (2008). The relationship of maternal mentalization and executive functioning to maternal recognition of infant cues and bonding. *Br J Psychol*. 2008 Nov;99(Pt 4):499-512

*Anne Waldèn, YTT, yliopettaja, Savonia ammattikorkeakoulu
Tuula Pitkänen, Sosionomi YAMK, perhetoiminnan päällikkö MLL Järvi-Suomen piiri ry*

Lapset puheeksi menetelmä- ja lähestymistapa lapsiperheiden arjen tukena

Lapsiperheiden arjessa selviytymisen tueksi tarvitaan toimintakulttuurin muutosta sekä lapsen, nuoren ja perheen osallisuuden vahvistamista. LP –menetelmän ja -lähestymistavan käyttö arjessa ja juurruttaminen toimintatavaksi liittyvät toimintakulttuurissa vallitsevaan ajattelutapaan, organisaation toiminnan tarkoitukseen sekä strategiaan päämääriin. Tässä artikkelissa kuvataan Lapset puheeksi -menetelmää (LP), jota toteutetaan eri puolilla Suomea lapsiperhetyön eri tasoilla sekä kaikissa lasten ja nuorten kehitysympäristöissä.

Lapset puheeksi menetelmäperhe

Lapset puheeksi -menetelmää voidaan käyttää erilaisissa kehitysympäristöissä tutustumisen välineenä ja pohdittaessa toimintatapoja lapsen myönteisen kehityksen edistämiseksi. Menetelmän ytimenä on lapsen ja nuoren arkipäivän sujuminen hänen kehitystään tukevalla ja vahvistavalla tavalla. Menetelminä käytetään Lapset puheeksi (LP) -keskustelua ja -neuvonpitoa. Lapset puheeksi –työskentelyssä pyritään tukemaan lapsen hyvinvointia ja suotuisaa kehitystä.

Lapset puheeksi –menetelmä, joka pitää sisällään Tytti Solantauksen kehittämän LP-keskustelun ja Mika Niemelän ja Solantauksen kehittämän LP –neuvonpidon, kuuluu Toimiva lapsi & perhe –menetelmäperheeseen. Siihen kuuluu myös Beardsleen kehittämä perheinterventio (Beardslee ym. 2003), jota Suomessa kutsutaan TLP –perheinterventioksi. Lapset puheeksi –menetelmä ja TLP –perheinterventio ovat tutkitusti vaikuttavia vanhemmuuden tuen menetelmiä. Suomalainen tutkimus on tehty masennusta sairastavien vanhempien perheissä (Solantaus ym. 2006, 2009 2010; Toikka & Solantaus 2006; Punamäki ym. 2013) sekä syöpää sairastavien vanhempien perheissä (Niemelä ym.2010, 2012). (Niemelä, Solantau 2016).

”Toimiva lapsi ja perhe” -menetelmäperhe tarkoittaa strukturoituja menetelmiä tueksi perheiden kanssa työskentelyyn. Toimiva lapsi & perhe = TI&p. TI&p-menetelmäperhe = Lapset puheeksi -perheinterventio (Beardsleen pi) - Lapset puheeksi -keskustelu - Lapset puheeksi -neuvonpito – sekä Vertti-vertaisryhmät (lapset, vanhemmat). Kuvio 1.

TLP-perheinterventio	LP-keskustelu	LP-neuvonpito	Vertti- vertaisryhmä
prosessityöskentelyä	neuvonnallinen vanhemmuuden tuki	verkostotapaaminen	ryhmätapaamiset 10 kertaa
auttaa vanhempia auttamaan lapsiaan	lapsen kehityksen tuki	tarve vahvistaa lasta suojaavia tekijöitä verkoston avulla	lapsille oma ryhmä vanhemmille oma ryhmä
perheen vuorovaikutuksen lisääminen, avoimuus	1-2 tapaamista vanhempien kanssa/suojaavat tekijät ja huolen aiheet	vanhemmat nimeää läheiset osallistujat ja /tai viranhaltijat	yhteiset tapaamiset 3 kertaa
vanhemmat tavataan kaksi kertaa	keskustelut lapsen vahvuuksista ja haavoittuvuuksista	mitä voit tehdä perheen auttamiseksi	psykoedukaatio
lapsia tavataan kerran kutakin	laaditaan toimintasuunnitelma	yksilöllinen arjen tuki	jatkotuen järjestäminen
perheistunnon valmistelu vanhemman kanssa kerran	mikäli LP keskustelussa huolta		koulutus Verttiohjaajaksi
perheistunto 1 kerta	siirrytään neuvonpitoon		kokemuskouluttajuus
seurantaistunto 1 kerta			
seurantatapaamiset			

Kuvio 1. Toimiva lapsi ja perhe menetelmäperhe.

LP-keskustelussa kartoitetaan lapsen ja nuoren elämää ja tehdään yhdessä toimintasuunnitelma, miten lisätään lapsen vahvuuksia ja miten toimitaan, kun lapsen elämään liittyy haavoittuvuuksia kotona, päivähoitossa tai koulussa tai vapaa-aikana. Solantausten (2016) mukaan neuvonpidon avulla rakennetaan lapsen ja perheen ympärille toimiva verkosto toteuttamaan toimintasuunnitelmaa perheen arjen parhaaksi.

Menetelmäperheeseen kuuluu myös Bitta Söderblomin ja Matti Inkisen kehittämä lasten ja vanhempien vertaistukiryhmä -menetelmä Vertti (Söderblom ja Inkinen, 2018). Vertti -ryhmien vanhemmat ja lapset raportoivat hyötyneensä osallistumisesta, kun vaikeista asioista puhuminen on tullut kotona mahdolliseksi ja toinen toisensa ymmärtäminen on parantunut (Söderblom 2005, 2015).

Alun alkuaan näiden menetelmien kehittäminen lähti liikkeelle vanhempien mielenterveysongelmista. Amerikkalainen professori Beardslee kehitti työryhmineen perheintervention (Beardslee ym. 2003), jonka tarkoituksena oli tukea perheitä ja lapsia ja ehkäistä ongelmien ylisukupolvisuutta. Palatessaan Suomen Akatemian rahoittamalta tutkijavierailulta Bostoniin Tytti Solantaus toi sen tuliaisena Suomeen vuonna 1996. (Solantaus & Beardslee 1996; Niemelä, Solantaus 2016). Lasten ja vanhemmuuden tukeminen ei ole perinteisesti ollut osa aikuisten psykiatrista hoitoa. Vuonna 2001 sosiaali- ja terveysministeriön tuella on laitettu alkuun Toimiva lapsi & perhe (TLP) -hanke, jonka tarkoituksena oli korjata vanhemmuuden tukemiseen liittyvää tilannetta. Hanke oli ensin Sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämiskeskukseen (Stakes) hallussa. Myöhemmin se siirtyi Terveystien ja hyvinvoinnin laitokselle. Tällä hetkellä TLP -työskentä on Suomen Mielenterveysseuran hallinnoimaa. (Niemelä, Solantaus 2016)

Lapset puheeksi menetelmän keskeiset käsitteet ja tavoitteet

LP-menetelmän keskeiset käsitteet ovat resilienssi eli pärjäävyys, vahvuus, haavoittuvuus, kehitysympäristö ja toimintasuunnitelma. **Pärjäävyys** tarkoittaa - yksinkertaistaen - että, asiat sujuvat vaikka on vaikeuksia. Pärjäävyys ei tarkoita erityistä onnistumista tai saavutuksia, vaan sitä, että tavalliset asiat sujuvat tavallisella tavalla. **Vahvuudella** tarkoitetaan lapsen arjen sujumista. **Haavoittuvuus** on tilanne, jossa ympäristön ja yksilön välinen yhtälö ei toimi, jolloin joko on jo ongelmia tai niitä voi syntyä. Lapsi reagoi kodin tilanteeseen tunteiden kirjolla. Voi olla myös haavoittava vaikutus, jos työntekijä tai lapsen kanssa toimiva vapaaehtoinen tulkitsee lasta väärin. (Niemelä, 2013).

Kehitysympäristöllä tarkoitetaan psyykkistä ja fyysistä ympäristöä, jossa lapsi on itse osallisena ja jolla on itsenäinen merkitys lapsen kehitykselle. LP -työskentelyn konkreettinen päämäärä on lapsen arkipäivän sujuminen mahdollisimman hyvin erilaisissa arjen toiminta- ja kehitysympäristöissä, esimerkiksi kotona, koulussa, harrastuksissa ja avoimissa kohtaamispaikoissa. Lapsen erityispiirteet, elämäntilanteet ja olosuhteet kulloinkin huomioon ottaen. (Solantaus,2016).

LP-työskentelyn avulla rakennetaan yhteistä ymmärrystä lapsen vanhempien, muiden lapsen elämän tärkeiden henkilöiden ja lapsen välille. Menetelmän avulla voidaan löytää keinoja lapsen arkipäivän sujumiseen sekä yhteistyöhön toinen toisensa kanssa. Solantauksen (2016) mukaan LP-menetelmä sisältää ihmissuhteisiin, toimintaan sekä ajatteluun ja tunne-elämään liittyviä elementtejä (Solantaus,2016).

Kuva Pixabay.

Kuva 1. Yhteisen ymmärryksen rakentaminen.

Lapset puheeksi- menetelmän periaatteet

Solantaus ja Niemelä (2016) ovat määritelleet neljä kantavaa periaatetta Lapset puheeksi -menetelmän käytölle. Ensimmäisenä on **vanhempien ja muiden kasvattajien oma toimijuus ja yhteistyö**. Toisena periaatteena on **lasta ja perhettä arvostava asenne eri palveluissa**, joissa kohdataan lasta ja perhettä. Kolmantena periaatteena on **tasavertaisuuteen perustuva yhteistyö** perheenjäsenten kanssa. Palvelujen työntekijä on oman alansa asiantuntija ja vanhempi oman lapsensa asiantuntija. Ajatuksena on myös vanhempien ja lasten yhteinen ymmärrys ja ongelmanratkaisu. Neljäntenä periaatteena on, **palvelujen kehittäminen** siten, että ne toteuttavat lapsen suotuisaa kehitystä tukevaa toimintaa. (Solantaus, Niemelä 2016)

LP-menetelmä on kehitetty kaksivaiheiseksi. Ensimmäinen osa on keskustelu, jossa voidaan käydä 1-2 keskustelua. Vanhemmille annetaan etukäteen tutustumista varten ky-

symykset ja aihealueet, joita keskustelussa käydään läpi (lokikirja). Keskustelussa käydään läpi aihealueita vanhempien toiveiden pohjalta. Mikäli keskusteluissa nousee esille huolenaiheita, joihin tarvitaan lisätoimenpiteitä, käynnistetään ja järjestetään tarvittaessa menetelmän toinen osa eli neuvonpito. Yhdessä keskustelusta ja neuvonpidosta käytetään nimitystä LP-menetelmä.

LP-keskustelu pohjautuu Lapset puheeksi Loki-kirjaan. Loki-kirjassa on keskustelua ohjaavat kysymykset eri-ikäisten lasten kehitystaso huomioiden. Keskustelussa kartoitetaan lapsen vahvuuksia ja haavoittuvuuksia. LP-keskustelua käydään useimmiten kerran tai kahdesti. Lapset puheeksi- keskusteluun voidaan ottaa myös lapsi mukaan tai se voidaan käydä yhden tai molempien vanhempien kanssa. Lapsen ikä ja kehitystaso vaikuttavat, onko lapsen edun mukaista osallistaa häntä keskusteluun. Nuori, käy keskustelun itsenäisesti työntekijän kanssa, jos hänellä ei ole vanhempaa eikä vanhemman asemassa olevaa aikuista tai jostakin muusta syystä. Keskustelussa kartoitetaan lapsen tilanne kaikissa kehitysympäristöissä, tunnistetaan vahvuudet ja haavoittuvuudet ja tehdään konkreettinen toimintasuunnitelma. (Niemelä. 2016)

Neuvonpito kutsutaan koolle, kun tarvitaan lisää tekijöitä suunnitellun toiminnan toteuttamiseksi. Neuvonpitoja voi olla useampia, jolloin lapsen ympärille rakentuu toiminnallinen verkosto. Neuvonpidon tuotoksena on konkreettinen toiminta suunnitelma, johon jokainen toimija ja osallistuja sitoutuu tuomaan omanosaamisensa ja työpanoksensa. (Niemelä.2016)

Missä tilanteessa lapset puheeksi?

Lapset puheeksi- keskustelua voidaan tarjota vanhemmille universaalisti kaikissa perhepalveluissa. Lisäksi tänä päivänä yhä enemmän myös erilaisissa lapsiperheteroiminnoissa esimerkiksi järjestökentällä. Lapset puheeksi keskustelua on hyvä ehdottaa silloin, kun lapsen elämässä tapahtuu muutoksia. Esimerkkinä vanhemman, lapsen tai sisarten vakava tai krooninen sairastuminen tai vanhemman kuolema ovat asioita, jotka muuttavat lapsen elämää. Tällöin voidaan käydä LP-keskustelu koskien lasten kehitystä: vanhemmille tarjotaan tietoa, kuinka sairastuminen voi vaikuttaa lapseen ja kuinka vanhemmat voivat tukea lapsiaan. Myös vanhemman rikollisuus, mielenterveys- tai riippuvuusongelmat vaikuttavat lapseen. Perheessä koettu väkivalta tai rikollisuus olisi huomioitava lapsen kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen vaikuttavana vakavana tekijänä. Perheen toimeentuloon liittyvät ongelmat ja työttömyys ovat myös asioita, jotka voivat muuttaa lapsen arkea. Lapsen arki muuttuu erilaisten arjen negatiivisten tapahtumien seurauksena ja näiden muutosten aiheuttamat vaikutukset lapsen elämään ovat nähtävillä usein vasta myöhemmin. Muutoksista johtuvaa lapsen oireilua ei tulisi jäädä odottamaan. Lapsen elämää ja arkea pitäisi tukea juuri silloin, kun elämässä tapahtuu muutoksia.

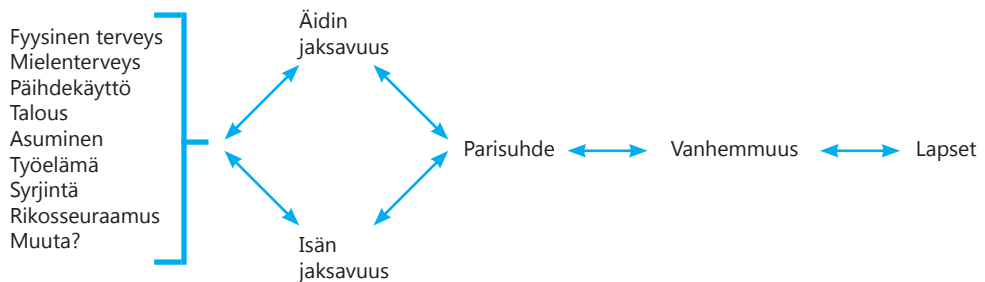
Kuva 2. Koulutielle lähtö elämänmuutoksena.

Muutokset voivat olla myös pieniä ja normaaleja kehitystasoon liittyviä nivelvaiheita, positiivisia portaita kohti uutta elämän vaihetta. Kouluun lähteminen, paikkakunnan tai koulun tai päivähoitopaikan muuttuminen voivat olla muutoksia joita LP-menetelmän avulla

voidaan tukea ja löytää ennalta vahvistavia, konkreettisia toimenpiteitä, joilla voidaan tukea lapsen ja perheen arkea. Perinteisesti lasta tuetaan vasta, kun ongelmat alkavat näkyä lapsen elämässä ja käyttäytymisessä. Silloin tarvitaan jo vahvoja ja usein kalliitakin tukitoimia. Lapset puheeksi- menetelmän systemaattinen käyttäminen mahdollistaa oikea aikaisen avun lapselle jo ennen ongelmien syntyä. Menetelmä ohjaa kevyempien palveluiden piiriin. (Niemelä.2013)

LP-menetelmää käytetään monissa lasten kehitysympäristöissä, toiminnoissa ja palveluissa. LP:n tarkoituksen esimerkiksi varhaiskasvatuksessa on rakentaa lapselle tukevaa arkipäivää kodin lisäksi myös päivähoitossa. Kun vanhemmat ja päivähoiton työntekijä keskustelevat, on paikalla kaksi tasa-arvoista lapsen tuntevaa henkilöä, joilla kummallakin on oma tehtävänsä ja tonttinsa lapsen elämässä. Vanhemmat tuntevat lapsensa parhaiten ja tuovat keskusteluun oman kokemusasiantuntemuksensa, kun taas päivähoiton työntekijät ovat ammatillisia asiantuntijoita lapsesta päivähoitossa. Näin ollen LP toteutuu päivähoitossa kahden välisenä keskusteluna ja pyrkimyksenä on mahdollisimman hyvä yhteistyö toinen toista kunnioittaen. Lasten osallistuminen on myös mahdollista tietyillä ehdoilla ikätason mukaisesti.

Perheiden arjessa sattuu ja tapahtuu. Elämään kuuluvat vaikeudet ja haasteet kuuluvat niin aikuisten kuin lastenkin arkeen. Lapset ja nuoret reagoivat herkästi pieniinkin muutoksiin aikuisten mielialoissa ja toiminnassa, vaikei se aina näy päällepäin. Aikuisten vaikeudet näkyvät nopeasti ärtymyksenä, masennuksena tai vetäytymisenä kotona. Lapset ja nuoret reagoivat aikuisten mielialoihin kukin omalla tavallaan. Joku reagoi riidanhalulla, toinen masentuu ja vetäytyy itsekseen, kolmannelle ei päivähoito tai koulu enää maittu, neljäs tulee riippuvaiseksi aikuisen seurasta, jne. Pieniin, alkaviin muutoksiin lapsen/nuoren olemuksessa ja käyttäytymisessä ei useinkaan kiinnitetä huomiota. On kuitenkin mahdollista tukea lapsen/nuoren hyvinvointia jo tässä vaiheessa rakentamalla häntä ymmärtävää ja tukevaa arkipäivää.(Solantaus 2013).

Kuvio 2. Vanhempien vaikeuksien välittyminen lapsiin.

Kuviossa oleva vaikutuspolku kuvastaa inhimillistä tapaa reagoida, eikä ole kenellekään vieras. Jokainen meistä on kireä ja helposti ärtyvä tai masentuva vaikean ja pettymyksiä tuoneen työviikon jälkeen ja sellainen heijastuu herkästi läheisiin ihmissuhteisiin. Vaikutuspolkuun voidaan myös vaikuttaa. Esimerkiksi vanhempien keskinäiset neuvottelutaidot ovat tärkeitä parisuhteen kannattelemisessa vaikeuksien yli. Vaikeudet voivat myös yhdistää. On paljon asioita, joita vanhemmat ja päivähoitaja voivat tehdä lasten eteen. Niitä on LP-keskustelussa tarkoitus löytää ja vahvistaa. Perheen arjen ongelmat eivät ole kehityksen este, kun niitä pyritään yhteistoimin ratkaisemaan. (Solantaus 2013).

Erään LP-menetelmäkoulutettavan sosiaalialan ammattilaisen kommentti LP-keskustelu-harjoituksen jälkeen vahvistaa menetelmän merkityksellisyyttä lapsiperhetyössä.

“LP-keskustelun harjoitus ja siinä äitinä oleminen oli pysähdyttävä kokemus! Oivalsin, että tämä on juuri sitä, mitä vanhemmat tarvitsevat voimaannuttavaa vahvistamista. Tähän pitäisi kaikilla suomen lapsilla ja vanhemmilla olla oikeus edes kerran elämässään.”

Lapset puheeksi työ ja lokikirjojen käyttö edellyttää menetelmäkoulutukseen osallistumista. Koulutuksessa paneudutaan menetelmän teoriaan ja toteutukseen, kokeillaan käytännössä LP-keskustelua ja lokikirjojen käyttöä keskustelujen tukena ja omaksutaan voimavaralähtöinen työskentelytapa vanhemmuuden tukemiseen. Jokainen koulutettava kokeilee menetelmän käyttöä ja saa siihen menetelmäohjausta.

Lapset puheeksi menetelmän käytölle on vahva valtuutus. LP-menetelmä on otettu käyttöön kansallisesti laajassa mittakaavassa LAPE-hankkeiden aikana ympäri suomen. Mie-li ry jatkaa menetelmän levittämistä ja huolehtii koulutettujen ohjaajien ja kouluttajien ammatillisesta ohjaamisesta vuosittain järjestettävillä kouluttajien tapaamisilla. Lapset puheeksi -kouluttajat tarjoavat maakunnallisten koulutusten lisäksi koulutuksia eri organisaatioiden tarpeen ja mahdollisuuksien mukaan. Vuonna 2019 on aloitettu menetelmän laajentaminen myös järjestökentälle Osaava vanhemmuus-hankkeessa, jossa koulutetaan Hyvä arki lapselle menetelmäosaajia järjestötoiminnan ja vapaaehtoistyön kentälle.

anne.walden@savonia.fi

tuula.pitkanen@mll.fi

Lähteet

BEARDSLEE, W. R., GLADSTONE, T. R., WRIGHT, E. J., & COOPER, A. B. 2003. A family-based approach to the prevention of depressive symptoms in children at risk: Evidence of parental and child change. *Pediatrics*, 112, e119–e131. doi:10.1542/peds.112.2.e119

NIEMELÄ, M. 2013. Lapset puheeksi, verkostot suojaksi -- webseminaari 5.9.2013 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Oulu

NIEMELÄ M., PAAVANEN R., HAKKO H., MERIKUKKA M., GISSLER M., RÄSÄNEN S. 2012a. The prevalence of children affected by parental cancer and their use of specialized psychiatric services: The 1987 Finnish Birth Cohort study. *International Journal of Cancer*, 111:2117-2125.

NIEMELÄ M., REPO J., WAHLBERG K.E., HAKKO H. & RÄSÄNEN S. 2012b. Pilot evaluation of the impact of structured child-centered interventions on psychiatric symptom profile of parents with serious somatic illness: struggle for life trial. *Journal of Psychosocial Oncology* 30(3): 316–330.

PUNAMÄKI R, PAAVANEN J, TOIKKA S, SOLANTAUS T. 2013. Effectiveness of Preventive Family Intervention in Improving Cognitive Attributions Among Children of Depressed Parents: A Randomized Study. *Journal of Family Psychology* 27(4):683-690.

Solantaus, T. & Niemelä, M. 2016. Arki kantaa – kun se pannaan kantamaan. *Perheterapia*, 1, 21-33

SOLANTAUS T, PAAVANEN E, TOIKKA S, PUNAMÄKI R. 2010. Preventive interventions in families with parental depression: children's psychosocial symptoms and prosocial behaviour. *Eur Child Adolesc Psychiatry* 2010;19(12):883-89

SOLANTAUS T, TOIKKA S, ALASUUTARI, M., BEARDSLEE, W. R., & PAAVANEN, E. J. 2009. Safety, Feasibility and Family Experiences of Preventive Interventions for Children and Families with Parental Depression. *International Journal of Mental Health Promotion* 11(4):15-24.

TCHERNEGOVSKI P, REUPERT, A., MAYBERY D. 2015. "Let's Talk about Children": A pilot evaluation of an e-learning resource for mental health clinicians. *Clinical Psychologist* 19(1): 49–58. DOI: 10.1111/cp.12050

TOIKKA S, SOLANTAUS T. 2006. The Effective Family Programme II: Clinicians' Experiences of Training in Promotive and Preventative Child Mental Health Methods. *International Journal of Mental Health Promotion* 2006;8(4):4-

VON DOUSSA, H., SUNDBURY, J., CUFF, R., JONES, S., GOODYEAR, M. 2017. 'Let's Talk About Children': Investigating the Use of a Family-focused Intervention in the Gambling Support Services Sector. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 3: 482-495.

Jenni Tolvanen projektisuunnittelija, Osaava vanhemmuus -hanke MIELI, Suomen Mielen-terveys ry

Osaava vanhemmuus –hanke vahvistamassa järjestöjen osallisuutta vanhemmuuden tuessa

Järjestöt ovat vuosikymmeniä toimineet lasten, perheiden ja vanhemmuuden tukijoina. Tämä on niin itsestäänselvyys, ettei sitä aina edes sisäistä toimijana eikä osallistujana. Eri vuosikymmenillä eläneiden vanhempien puheessa sulavasti kulkee perhekahvilat ja mammaringit kauniina muistoina, vertaistuen ja kahviteluseuran tyyssijoina. Näiden puheiden ja mielikuvien rinnalle tulisi nostaa fakta ammatillisesta, tavoitteellisesta ja laadukkaasta järjestöissä tehtävästä työstä. Kuuman kahvikupin ja treffipaikan taustalla on hyväntuntuisen fiiliksen lisäksi syvälinen ja tärkeä missio. Järjestöt voivat tulla vahvemmiksi ja näkyvämmäksi tiivistämällä yhteistyötä. Viime vuosien aikana tätä on muun muassa pyritty vahvistamaan tarjoamalla järjestötyöntekijöille sekä järjestöissä toimiville vapaaehtoisille lapsiperheitä tukevaa työtöytä yhtenäistävää koulutusta Osaava vanhemmuus -hankkeessa.

Osaava vanhemmuus –hankkeella hyvää arkea lapselle

Hyvä arki lapselle -koulutus järjestösektorille ja vapaaehtoistyöhön on saanut alkunsa Osaava vanhemmuus -hankkeessa. Hyvä arki lapselle lähestymistapa perustuu LP-menetelmän periaatteisiin ja pohjautuu universaalin vanhemmuuden ajatuksiin. Hyvä arki lapselle antaa vanhemmille mahdollisuuden tarkastella perheen arkea vahvuuksien ja haavoittuvuuksien kautta. Se auttaa vanhempia pohtimaan arjen asioita lapsen ja nuoren näkökulmasta. Tukemaan lasta ja nuorta kannustaen turvallisesti kohti tulevaisuutta. Se auttaa tunnistamaan perheen läheisten turvaverkon ja hyödyntämään eri kehitysympäristöjen mahdollisuudet perheen arjen tuessa.

Osaava vanhemmuus –hanke on MIELI – Suomen Mielen-terveys ry:n koordinoima ja sosiaali- ja terveysministeriön Veikkauksen voitoilla tukema kolmivuotinen hanke. Hankkeen tavoitteina on sosiaali-, terveys- ja kasvatustalan järjestötyöntekijöiden sekä seurakunnan työntekijöiden kouluttaminen Toimiva lapsi- ja perhetyön menetelmiin (Lapset puheeksi keskustelu ja neuvonpito -koulutus, Lapset puheeksi -kouluttajakoulutus sekä Toimiva lapsi & perhe -perheinterventio koulutus), luoda järjestöissä toimiville vapaaehtoisille Lapset puheeksi -lähestymistapaan pohjautuva koulutus sekä järjestää järjestöjen kanssa yhteistyössä perheiden tapahtumia.

Osaava vanhemmuus -hankkeen järjestämien valtakunnallisten järjestötyöntekijöille avoimien koulutusten kautta on päästy laaja-alaisesti yhteisen ymmärryksen, ammatti-kielen ja vahvasti tutkimukseen nojaavan koulutuksen äärelle. Moniammatilliset ja monimuotoiset järjestöt ovat ottaneet koulutuksen haltuun, verkostoituneet keskenään tai vahvistaneet aikaisempaa yhteistyötään sekä keskenään että muuhun alueelliseen perheille tarjottuun tukeen liittyen.

Toimiva lapsi- ja perhetyön menetelmien jalkautuminen kuntiin LAPE-hankkeen aikana on luonut hyvän pohjan järjestötyöntekijöiden innokkuudelle kouluttautua. Järjestö- ja seurakuntatyöntekijöillä on ollut toive samankaltaisen ammattikielen syntyymiseen muiden palveluiden työntekijöiden sekä perheiden kanssa. On ollut selkeää, että tahto yhteiseen ymmärryksen saavuttamiseen sekä rajoja ylittävään yhteistyöhön on odottanut paikkaansa.

Vanhemmuuden vahvistamista matalalla kynnyksellä universaalisti

Lapset puheeksi -menetelmä (LP-keskustelu ja neuvonpito) on kehitetty vahvistamaan vanhemmuutta, lapsen ja vanhemman myönteistä suhdetta sekä lapsen turvallista ja sujuvaa arkea lapsen kehitysympäristöissä. Lapset puheeksi -keskustelu on matalan kynnyksen menetelmä, arjen työkalu, joka koostuu 1-2 tapaamisesta asiakkaan ja työntekijän välillä. Lapset puheeksi -keskustelu voi johtaa neuvonpitoon, jonka tarkoituksena on koota perheen ympärille toimijoita läheis- tai palveluverkostosta, ikään kuin talkoisiin perheen hyväksi. Lähtökohtana Lapset puheeksi -työssä on pärjäävyyden vahvistaminen lapsen arjessa sekä keskustelun eri osapuolten asiantuntijuuden kunnioitus. Vanhempi on oman perheensä ja perheen arjen asiantuntija ja työntekijä taas oman ammatillisen lähestymistapansa asiantuntija.

Osaava vanhemmuus -hankkeessa on (2018-2020) koulutettu 200 järjestöjen ja seurakunnan työntekijää valtakunnallisesti Lapset puheeksi -menetelmäosaajiksi sekä parikymmentä Lapset puheeksi -kouluttajaa. Juurtumisen ja menetelmän elinvoimaisuuden vuoksi on tärkeää, että Lapset puheeksi -kouluttajia kattavasti lapsiperheiden eri kehitysympäristöissä. Yli sektorirajojen jaettu ammatillinen kieli ja työote ovat tärkeä väline perheiden luottamuksen voittamiseksi. Toimintakykyisyyttä lapsiperheiden tuen kentillä lisää myös se, että työyhteisöissä pidetään säännöllisesti koulutetuille menetelmäohjausta ja tuetaan siten työntekijää menetelmän käytössä arjen työssä.

Universaalisti tarjottu Lapset puheeksi -keskustelu tuo turvallisuuden tunteen ja vähentää perheiden kokemaa eriarvoistumisen tunnetta. Vanhemmuutta arvioidaan ja vanhempia asetetaan lokeroihin ylisukupolvisten ongelmien (mm. päihde- ja mielenterveysongelmien ylisukupolvisuus ja lapsiperheköyhyys) vuoksi. On ensiarvoisen tärkeää huomioida riskit ja ennusteet, mutta samalla on tärkeää huomioida yhdenvertaisuus tarjottaessa tukea perheille. Lapset puheeksi -menetelmän tarjoaminen kaikille vanhemmille tasavertaisesti matalankynnyksen järjestökentällä ja sosiaali- ja terveyspalveluissa luo yhteenkuuluvuuden tunnetta sekä tasavertaisuutta vanhemmuuteen.

Lapset puheeksi -lähestymistapaan perustuva koulutus vapaaehtoisille

Osaava vanhemmuus -hankkeessa aloitettiin vuonna 2018 kehittämään vapaaehtoisille suunnattua koulutusta, jonka nimeksi muotoutui Hyvä arki lapselle -koulutus. Tukena koulutuksen suunnittelussa saatiin hankkeen kumppanijärjestöjen (Syöpäjärjestöt, FinFami, A-Klinikkasäätiö, Pelastakaa Lapset ry, Aivoliitto, Lastensuojelun Keskusliitto sekä MIELI ry) muodostamasta kehittämisryhmästä. Haasteena koulutuksen luomisessa oli järjestökentän ja järjestöjen vapaaehtoistoiminannan monimuotoisuus. Toisaalta vahvan pohjan koulutukseen loi tutkittu ja vaikuttava Toimiva lapsi ja perhe -työ ja sen kautta taustaksi valikoitunut Lapset puheeksi lähestymistapa.

Hyvä arki lapselle -koulutuksen tavoitteena on tukea vapaaehtoista kohtaamaan avoimesti vanhemmuutta sen moninaisissa ja ainutlaatuisissa muodoissa sekä pärjäävyystekojen vahvistajan perheiden arjessa. Toiveena on myös, että vapaaehtoiselle vahvistuu vapaaehtoistehtävänsä mielekkäisyys ja vaikuttavuus. Pärjäävyyden tukeminen on arkisia tekoja ja toimintaa, tavallisia ja usein ehkä merkityksettäkö koettuja rutiineja.

Vapaaehtoisten koulutuksen ytimeksi on noussut käsite universaalista vanhemmuudesta, joka ei ole ainoastaan biologiaa vaan mielentila, jonka jokainen meistä aikuisista voi omaksua. Huomioimalla hyviä, pieniäkin asioita lapsen ja vanhemman arjessa, kannustamalla ja olemalla hyväksyvästi läsnä. Viime vuosina on avattu keskustelua vanhempi-vastaisesta kulttuurista, vanhemmat kokevat painetta yhteiskunnan, vertaisten ja itsensä asettamina. Viesti järjestöiltä on tullut selkeänä, että tilaus myötämielisemmälle, ainutlaatuisuutta arvostavammalle sekä kannustavammalle vanhemmuuden tuelle on tilaus.

Universaali vanhemmuus – mahdollisuutena kaikille aikuisille

Järjestöissä toimivat vapaaehtoiset ovat usein niitä ihmisiä, jotka toimivat perheiden ja lasten lähellä, arjessa. Ehkä monesti juuri silloin, kun perheessä on haastava aika ja tarvitaan tukea. Arki on kuormittavaa, tukiverkostot ovat kaukana, uuvutaan, parisuhteessa on vaikeaa. Silloin on erityisen merkittävää, että joku kulkee rinnalla, huomaa hyvän puolesta, kannustaa eteenpäin. Ihmisyyteen lienee kuuluu se, että arjen koukeroissa juuri tämänkaltaiset asiat unohtuvat. Tarvitaan siis rinnalla kulkijoita muistuttamaan hyvästä. Universaali vanhemmuus vastaa tähän tarpeeseen.

Järjestöjen erityinen ja kallisarvoinen etuoikeus on tarjota tukea perheille ja vanhemmuuteen moninaista tukea arjessa lähellä perheitä. Vapaaehtoisuus tuo tähän oman lisämausteensa. Vapaaehtoisella lähestymistapa ja omanlaisensa suhtautuminen ovat osa tätä etuoikeutta. Sitä ei ole samankaltaisena muissa sosiaali-, terveys- ja kasvatusalan palveluissa. Ja siksi sen arvo on huomattava. Vapaaehtoisen ja ammattilaisen tarjoamalla tuella on erilaiset tavoitteet, tarpeet ja velvoitteet. Yhdistämällä voimavaroja ja kehittämällä yhteistä kieltä voimme saavuttaa yhdessä perheille laaja-alaisempaa hyvinvointia.

Huomionarvoista on myös se, että järjestöt ovat ketteriä. Innovatiivisuus, ajankohtainen perheiden tarpeiden huomioiminen, kehittämistähto ja riuksa ote tekemiseen ovat käsin kosketeltavia. Uuden perhelähtöisen työtteen omaksuminen, työarkeen vieminen ja vielä vapaaehtoisnäkökulman käyttöönotto ei ole ollut hankalaa, vaan sen avulla on järjestöissäkin päästy yhä lähemmäs lapsia-, nuoria ja perheitä.

Hyvä arki lapselle- koulutukset ovat vahvistaneet käsitystämme siitä, että ihmisillä on tarve kertoa omasta perhenäkemyksestään ja kuulla toisten. Se, että ymmärrämme vastointikäymisten kuuluvan kaikkien elämään ja tuen merkityksen juuri silloin, on tärkeää. Se, ettemme lajittele tai rajaa perheitä haasteiden, ongelmien, kasvatusideologioitten vuoksi eri kasteihin, vaan pyrimme ymmärrykseen, on tärkeää. Keskitymme kunkin perheen vahvuuksien ja haavoittuvuuksien äärelle yhdessä turvallista arkea rakentaen.

Hankekoordinaattorina toivoisin, että järjestöissä kuljettaisiin selkä suorana, lippua heiluttaen ja ammattiylpeyttä puhkuen. Voimme olla ylpeitä piinkovista ja innovatiivisista järjestöammattilaisista ja luotettavista vapaaehtoisista, jotka tukevat vanhemmuutta pärjäävyysteoin, kynnyksättömästi ja ennakkoluulotta. Kannan yhtä suurella lämmöllä ja

ylpeydellä mielessäni omia muistojani tuoreena vanhempana vertaisteni joukossa perhekahvilassa. Hyvä arki lapselle -menetelmälle on tilaus ja paikka järjestömaailmassa. Ehkä meistä vanhemmista yhä useampi muistelee ilolla sitä läheistä järjestötoimijaa, joka uudella menetelmällä on ollut vahvistamassa omalle perheelle parempaa arkea!

jenni.tolvanen@mieli.fi

Kaisa Martikainen, erityisasiantuntija, Kehitysvammaliitto ry

Osallisuuden vuorovaikutusaloitteilla – HYP, Voimauttava vuorovaikutus ja OIVA

Myös puhumattomalla, vaikeasti kehitysvammaisella tai autismikirjon lapsella on oikeus osallistua ja saada äänensä kuuluviin. Tähän lapsi tarvitsee osaavia vuorovaikutuskumppaneita, jotka eivät puhu hänen puolestaan, vaan herkistyvät huomaamaan hänen hienovaraisetkin, olemuskielellä tuottamat viestinsä ja vastaavat niihin. Vuorovaikutus puhumattoman lapsen kanssa ei ole aina helppoa ammattilaisellekaan, mutta se on opittavissa. Artikkelissa esitellään toimintamalleja, joiden avulla jokainen voi oppia yhä osaavammaksi vuorovaikutuskumppaniksi.

Suomen perustuslain mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja lasten tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti (Ahola ja Pollari 2018, 1). Myös YK:n lapsen oikeuksien sopimus ja YK:n vammaissopimus velvoittavat meitä vahvistamaan ja tukemaan lasten osallisuutta (Ahola ym. 2018, 1). Kyse on sekä lapsen oikeudesta osallistua että olla osallinen (Pollari 2016). Osallistumisen käsitteellä viitataan suomen kielessä toimintaan ja asioihin vaikuttamiseen. Osallisuuden käsitteeseen puolestaan liittyy syvempi tunne ja kokemus kuulumisesta omaan yhteisöön sekä mahdollisuudesta liittyä vuorovaikutussuhteisiin ja itselle merkityksellisiin, hyvinvointia lisääviin asioihin (Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Schneider, Valtari ja Keto-Tokoi 2017, 3). THL:n (2019) mukaan osallisuuden edistämiseksi erityinen huomio tulisi kiinnittää kaikista heikoimmassa asemassa oleviin ihmisiin. YK:n lapsen oikeuksien komitea puolestaan toteaa, että vammaisen lapsen osallistumista ei estä vamma itsessään vaan erilaisten sosiaalisten, asenteellisten ja fyysisten esteiden kokonaisuus, jonka vammaisen lapsi kohtaa arjessaan (YK 2006, 3). Vammaisen lapsen osallistumisen esteenä voi olla mm. se, että hänen kommunikointitapaansa ei ymmärretä. Etenkin, jos lapsi ei kykene tuottamaan puhetta, aikuiset puhuvat helposti hänen puolestaan tai ohitse (Ahola ym. 2018, 5).

Lapsella on oikeus osaaviin vuorovaikutuskumppaneihin

Lähtökohtana tulee olla, että jokaisella lapsella on oikeus osallistua ja tuntea osallisuutta (Pollari 2016). Mitä vaikeampia ymmärtämisen tai ilmaisemisen pulmia lapsella on, sitä suuremman määrän osallisuus on mahdollista vain, jos hänellä on osaavia vuorovaikutuskumppaneita. Vaikeasti kehitysvammaiset tai vahvasti autismikirjolla olevat lapset ilmaisevat itseään ja ymmärtävät muita pääasiassa olemus- ja kehonkielellä. Vuorovaikutuskumppanit saavat heihin parhaiten yhteyden, kun he käyttävät itsekin näitä vuorovaikutuksen varhaisimpia keinoja (Launonen 2016, 81 – 85). Vuorovaikutus vaikeavammaisen lapsen kanssa edellyttää aikuisilta niin kotona kuin päivähoitossa ja koulussakin keskittymistä, läsnäoloa, pysähtymistä ja herkistymistä lapsen eri tavoin tuottamille, hienovaraisille vuorovaikutusaloitteille sekä näihin aloitteisiin vastaamista (Vuoti, Burakoff ja Martikainen 2009, 23 – 28). Tällaista aikuisen toimintatapaa kutsutaan sensitiiviseksi

vuorovaikutustyyliksi ja sitä pidetään yhtenä tärkeimpänä olemuskielistä vuorovaikutusta vahvistavana tekijänä (esim. Nafstad ja Rödbroe 1999; Nind ja Hewett 2001; Ellis ja Astell 2008; Vuoti ym. 2009 ja Launonen 2016).

Apuvälineenä ihminen – työkaluja vuorovaikutuksen vahvistamiseen

Kehitysvammaliiton Tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus Tikoteekissa on kehitetty ja tuotu Suomeen toimintamalleja, joilla kumppanit voivat vahvistaa taitojaan olla vuorovaikutuksessa paljon tukea tarvitsevien ihmisten kanssa. Osaavien kumppaneiden kanssa vuorovaikutuksessa tukea tarvitsevien ihmisten aloitteellisuus ja tasa-arvoinen vuorovaikutusrooli vahvistuvat ja heidän osallisuutensa lisääntyy. Seuraavissa kappaleissa esitellään Tikoteekin Apuvälineenä ihminen -toimintamallit HYP, Voimauttava vuorovaikutus ja OIVA.

HYP – Huomioivaa yhdessäoloa päivittäin -toimintamalli

HYP (Huomioivaa Yhdessäoloa Päivittäin) perustuu australialaisen puheterapeutin ja tutkijan Sheridan Forsterin HOP (*Hanging Out Program – Interaction for People at Risk of Isolation*) -toimintamalliin (Forster 2008). Mallissa vuorovaikutuskumppanit siirtävät syrjään omat ennako-oletuksensa ja toteuttavat päivittäin HYP-hetkiä, joissa he keskittyvät ainoastaan lapseen, hänen vuorovaikutusaloitteisiinsa ja viesteihinsä sekä mukavaan yhdessäoloon. Vuorovaikutuskumppaneille annetaan väljän yksinkertaiset ohjeet HYP-hetkien toteuttamiseen:

“Ole päivittäin 10 minuuttia vuorovaikutuksessa lapsen kanssa siten, että huomiosi on sataprosenttisesti vain hänessä. Vuorovaikutuksellanne ei ole muuta tavoitetta kuin yhdessäolo. Huolehdi, että vuorovaikutus on lapsen kannalta mielekästä ja että lapsi saa aloittaa vuorovaikutuksen ja päättää, mitä hetkessä tehdään.”

HYP-mallin käyttämiseen ei tarvitse erillistä koulutusta, vaan kaikki materiaalit löytyvät Papunet-verkkosivuilta (www.papunet.net) (HYP 2019). Materiaalipaketissa on kuvattu rakenne sovitun pituisen HYP-jakson toteuttamiseen ja arviointiin sekä lomakkeet havaintojen kirjaamiseen ja jakson aikana tapahtuvan muutoksen seuraamiseen (Forster 2019, 3-10).

HYP-mallia on tärkeää tutkia lisää, mutta Forsterin ja McDonaldin (2013) tutkimuksessa, Rohiolan (2015) ja Lindholmin (2018) opinnäytetöissä sekä läheisten ja ammattilaisten kliinisissä kokemuksissa ja havainnoissa on huomattu, että HYP:llä on positiivisia vaikutuksia olemuskielillä kommunikoivien ihmisten ja heidän kumppaneidensa vuorovaikutukseen. Vuorovaikutuskumppanit ovat HYP-jaksojen myötä oppineet tuntemaan puhevammaisen ihmisen ja hänen kommunikointitapansa aiempaa paremmin, kokeilleet uusia tapoja olla yhdessä hänen kanssaan ja yhdessäololle on löytynyt enemmän aikaa. Puhevammaiset ihmiset taas ovat vaikuttaneet tyytyväisemmiltä ja ovat alkaneet ottaa aloitteellisemmin ja enemmän kontaktia muihin sekä viihtyneet vuorovaikutuksessa aiempaa pitempään.

Voimauttava vuorovaikutus -toimintamalli

Joskus kontaktin löytäminen olemuskielellä kommunikoiwaan lapseen voi tuntua vuorovaikutuskumppaneista erityisen haastavalta. He eivät silloin tiedä, miten lähestyä lasta tai heistä tuntuu, että kontaktirytykset lapseen eivät tuota tulosta. Voimauttava vuorovaikutus (*Intensive Interaction*) on toimintatapa, joka on tarkoitettu varhaisten taitojen varassa viestiville ihmisille ja heidän vuorovaikutuskumppaneilleen. Toimintatapaa on käytetty Englannissa 1980-luvulta lähtien ja sen tavoitteena on vahvistaa lapsen ja lähi-ihmisten vuorovaikutussuhdetta sekä kommunikoinnin perustan taitoja, jotka muodostavat pohjan muulle oppimiselle ja kehitykselle (mm. Hewett 2018, 26 – 27). Kuten HYP:ssä, myös voimauttavassa vuorovaikutuksessa vuorovaikutuskumppanit järjestävät aikaa ja tilaa hetkille, joiden ainoa tavoite on yhdessäolo. Toimintatavassa hyödynnetään vauvan ja vanhemman luonnollisen vuorovaikutuksen mallia ja sensitiivistä vuorovaikutustapaa ja otetaan nämä toimintatavat tehostetusti käyttöön olemuskielellä viestivän lapsen kanssa.

Voimauttavan vuorovaikutuksen hetkissä lapsi alkaa suunnata huomiotaan toiseen ihmiseen ja nauttia yhdessäolosta hänen kanssaan. Lapsi saa myös lisää taitoja säädellä omaa aktiivisuustasoaan ja harjoittelee vuorottelemista. Myös hänen taitonsa käyttää ja ymmärtää ilmeitä, eleitä, fyysistä kontaktia, ääntelyä ja muuta sanatonta viestintää vuorovaikutteisesti vahvistuvat. Vuorovaikutuskumppani puolestaan virittyy näissä tilanteissa lapseen ja viestii eri tavoin kiireettömyyttä, läsnäoloa ja kiinnostusta. Hän odottaa ja toimii sopivassa tahdissa, jolloin lapsi saa tilaa tehdä aloitteita. Lisäksi vuorovaikutuskumppani vastaa näihin aloitteisiin esimerkiksi liittymällä mukaan siihen, miten lapsi ääntele, elehtii tai liikkuu. Onnistuneet Voimauttavan vuorovaikutuksen hetket tuottavat iloa molemmille osapuolille ja lisäävät lapsen osallisuutta ja elämänlaatua. (Hewett 2018.)

Kehitysvammaliiton Tikoteekki on tehnyt vuodesta 2009 yhteistyötä toimintamallin englantilaisten kehittäjien kanssa. Tikoteekki vastaa Voimauttavan vuorovaikutuksen kouluttamisesta Suomessa ja kehittää ja tuottaa malliin liittyviä materiaaleja omille sivuilleen (www.tikoteekki.fi), Papunet-sivustoon (www.papunet.net) ja Voimauttava vuorovaikutus Suomi -ryhmään Facebookissa (www.facebook.com). Voimauttavasta vuorovaikutuksesta on julkaistu lukuisia kirjoja ja tutkimusartikkeleita (ks. esim. Hewett 2012). Sillä on todettu olevan myönteisiä vaikutuksia ainakin seuraaviin olemuskielellä kommunikoiden ihmisten vuorovaikutusvalmiuksiin: sosiaalisuus, aloitteellisuus, halu olla yhdessä, fyysinen läheisyys, tilanteeseen liittyvä hymy, katsekontakti, kiinnostus kasvoja kohtaan, ääntely ja jaettu tarkkaavuus.

OIVA-vuorovaikutusmalli

OIVA on Tikoteekin kehittämä videopohjainen työskentelymalli, jonka avulla puhevammaisen ihmisen yhteisö sitoutuu yhteiseen vuorovaikutuksen kehittämisprosessiin. OIVA-vuorovaikutusmallin työmuotoja ovat OIVA-prosessi ja OIVA-klinikka. Näistä OIVA-prosessi on tarkoitettu työntekijätiimille (esim. koululuokan tai päiväkotiryhmän työntekijät), joka haluaa vahvistaa tapojaan kohdata puhevammaiset lapset ihmislähtöisellä tavalla. OIVA-prosessi kestää noin vuoden ja sisältää kymmenen tapaamista, joiden aikana voidaan pohtia useamman lapsen vuorovaikutusasioita. Kestoltaan lyhyemmällä OIVA-klinikalla vastaavan kaltaiseen vuorovaikutuksen kehittämisprosessiin puolestaan osallistuu yhden puhevammaisen lapsen eri ympäristöjen ihmiset vaikkapa kotoa, koulusta ja iltapäivätoiminnasta. OIVAn aikana lapsen lähi-ihmiset videoivat arjessa vuoro-

vaikutustilanteitaan ja kokoontuvat säännöllisesti tarkastelemaan näitä videoita Tikoteekin kouluttaman OIVA-ohjaajan kanssa. Halutessaan lähi-ihmiset voivat tuoda OIVAn video-ohjaustapaamisiin vaikkapa videoita HYP- tai Voimauttavan vuorovaikutuksen -tilanteistaan. Tapaamisissa videolta havainnoidaan onnistuneita hetkiä ja keskustellaan voimavaralähtöisesti. Keskustelun pohjalta osallistujat sopivat arkeen kokeiluja, joilla he voivat tukea puhevammaisen lapsen vuorovaikutusta, kommunikointia ja aktiivista vuorovaikutusroolia.

OIVA-prosessi ja -klinikka ovat suomalaisia sovelluksia alun perin hollantilaisista video-pohjaisista vuorovaikutuksen ohjausmalleista (VIG, Video Interaction Guidance ja VERP, Video Enhanced Reflective Practice; ks. esim. Mellenius ja Remsu 2013; Kennedy, Landor ja Todd 2015). Videopohjaisista vuorovaikutuksen ohjausmalleista on saatu paljon myönteisiä tutkimustuloksia (esim. kooste tutkimuksista Fukkink, Huijbregts ja Todd 2015) ja VIG on Englannissa mainittu hoitosuosituksissa, jotka koskevat vanhemman ja lapsen välisen kiintymyssuhteen vahvistamista (UK National Institute for Health and Care Excellence 2015, 1.4.2. – 1.4.5.). Suomessa VIG-mallia kouluttaa Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö.

OIVA-prosessin on todettu vaikuttavan myönteisesti kehitysvamma-alan työntekijöiden vuorovaikutus- ja työskentelytapoihin (Vuoti ym. 2009; Alapuranen 2009; Burakoff ja Martikainen 2013; Koski, Martikainen, Burakoff, Vesala ja Launonen 2014; Koski 2014). Osallistujat kokevat, että videopohjainen ohjaus on vahvistanut heidän taitojaan havainnoida ja tulkita olemuskielistä viestintää, ja he ovat alkaneet pohtia, miten he löytäisivät yhteisen kielen puhumattomien asiakkaidensa kanssa. Osallistujien mukaan OIVA-työskentely on vaikuttanut myös siten, että olemuskielillä viestivät ihmiset ovat alkaneet ilmaista itseään aloitteellisemmin, kun vuorovaikutuskumppanit ovat vastanneet heidän kommunikointitarpeisiinsa aiempaa yksilöllisemmin. Yhteisöt ovat alkaneet myös keskustella enemmän vuorovaikutuksesta ja arvostaa aiempaa enemmän yhdessäoloa asiakkaidensa kanssa.

Kalle on viisivuotias vaikeasti kehitysvammainen poika, joka osallistuu päivisin varhaiskasvatukseen lähipäiväkodissa. Kalle ymmärtää muita tilannevihjeiden, eleiden, äänensävyjen ja tilanteisiin liittyvien sanojen avulla. Hän ilmaisee itseään olemuskielillä. Päiväkotiryhmän työntekijät kokevat, että arki on täynnä siirtymätilanteita ja aikuisen ohjaamaa toimintaa, mutta Kallen ajatusten ja oman äänen kuulemiselle on vain vähän aikaa. Työntekijät tutustuvat HYP-malliin ja päättävät lisätä jokaiseen päivään lyhyitä tuokioita, joissa Kalle saa johtaa tilannetta. He sopivat, että aluksi ryhmän työntekijöistä Riitta käynnistää HYP-hetket Kallen kanssa. Kun Riitta asettuu Kallen lähelle ja pysähtyy odottamaan, mitä Kalle ehdottaa, poika on aluksi hämillään. Vähitellen Kalle alkaa äännellä vienosti. Riitta vastaa Kallelle äännelemällä samalla tavalla, josta Kalle innostuu. He jatkavat ääntelyleikkiä vuorotellen. Riitta toistaa HYP-hetkiä Kallen kanssa päivittäin. Ääntelyleikkiin tulee lisää vivahteita ja siihen yhdistyy myös käsien liikkeillä vuorottelua ja sylittelyä. Sekä Riitta että Kalle nauttivat hetkistä.

Riitta miettii, miten hän saisi kerrottua muille päiväkotiryhmän aikuisille ja Kallen vanhemmille, mitä HYP-tilanteissa tapahtuu, jaettua ajatuksia ja ideoita heidän kanssaan, ja miten työkaverit ja Kallen vanhemmat tulisivat yhä enemmän HYP:n toteutukseen mukaan. Riitalla on aiempaa kokemusta OIVA-työskentelystä ja videoiden hyödyntämisestä vuorovaikutuksen havainnoinnissa ja vahvistamisessa. Riitta ehdottaa OIVA-ohjaaja Liisalle, että päiväkodin HYP-kokeiluun kytkettäisiin HYP-ti-

lanteiden videointi ja että päiväkodin tiimi, Kallen vanhemmat ja OIVA-ohjaaja Liisa kokoontuivat havainnoimaan ja keskustelemaan näiden videoiden pohjalta yhdessä. Liisa valitsee OIVA-klinikan kokousta varten Kallen ja Riitan videoidusta HYP-hetkestä otoksen, jossa Kalle on erityisen aktiivinen ja aloitteellinen. Päiväkodin tiimi, vanhemmat ja OIVA-ohjaaja Liisa tutkivat videolta, mitä tekemällä Riitta sai Kallen aktivoitumaan, keskustelevat Riitan hyvistä toimintatavoista ja kirjaavat niitä muistiin. Päiväkodin työntekijöistä Minna innostuu ja kertoo, että Kalle on ehdottanut olemuskielellä ja ääntelyllä hänellekin samanlaista vuorovaikutusleikkiä. Sovitaan, että myös Minna alkaa toteuttaa HYP-hetkiä Kallen kanssa ja tallentaa näitä hetkiä videolle. Seuraavassa OIVA-klinikan kokouksessa havainnoidaan videolta Minnan ja Kallen HYP-hetkeä. Videolta tutkitaan, millaisia vuorovaikutusaloitteita Kalle tekee, mitkä ovat Minnan onnistuneet toimintatavat tilanteessa ja mitä jatkoideoita tästä tapauksesta viedään arkeen.

Lopuksi

Osaavan, läsnä olevan vuorovaikutuskumppanin kanssa lapsi kokee, että kumppani on kiinnostunut hänestä ja haluaa saada häneen kontaktin. Kun vuorovaikutuskumppani herkistyy ja antaa tilaa lapsen aloitteille, lapsi kokee, että hänen asiansa on tärkeä ja hänen viesteillään on toiselle merkitystä. Lapsi voi myös kokea, että hänen viestintätapansa on toimiva ja hyväksytty, kun vuorovaikutuskumppani eläytyy hänen kokemusmaailmaansa ja käyttää lapselle tutuja ja ymmärrettäviä viestintätapoja. Lapselle välittyy myös tunne, että vuorovaikutuskumppanille on tärkeää, että molemmat ymmärtävät toisiaan. (LOVIT muistisäntö 2019.) Isola ym. (2017, 30) toteavat, että ihmisen on oltava ensin arvokas muiden silmissä, voidakseen olla arvokas omissa silmissään. Osallisuus omassa elämässä on ennen kaikkea sitä, että voi elää kuultuna, nähtynä, arvostettuna ja ymmärrettynä itselle merkityksellisissä vuorovaikutussuhteissa.

Kuva: Pekka Elomaa.

kaisa.martikainen@kvl.fi

Lähteet

AHOLA, S. ja POLLARI, K. 2018. Lapsella on oikeus osallisuuteen – vammaisuudesta riippumatta. THL – Päätösten tueksi. 2018 (1), 1 - 8. Verkkojulkaisu. [viitattu 2019 -11 -11]. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135864/URN_ISBN_978-952-302-999-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y

ALAPURANEN, L. 2009. Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten ja työntekijöiden välinen vuorovaikutus: Työntekijöiden suhtautumistapojen ja työkäytäntöjen muuttuminen OIVA-hankkeen aikana. Logopedian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Käyttätymistieteellinen tiedekunta. Puhetieteiden laitos. [viitattu 2019 -11 -22]. Saatavissa: https://www.kehitysvammaliitto.fi/tikoteekki/wp-content/uploads/sites/2/2018/07/liisa_alapuranen.pdf

BURAKOFF, K. ja MARTIKAINEN, K. 2013. Videointi vuorovaikutuksen tukena kehitysvammaisten lasten opetusryhmässä. Teoksessa MELLENIUS, N. ja REMSU, N. (toim.) Vuorovaikutus kuvassa. Videoavusteisen ohjauksen eettisyys ja käytäntö, 209 – 223. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö.

ELLIS, M.P. ja ASTELL, A.J. 2008. A new approach to communicating with people with advanced dementia: a casa study of adaptive interaction. Teoksessa: ZEEDYK, M.S. (toim.) Promoting social interaction for individuals with communicative impairments. Making contact, 119 – 136. London: Jessica Kingsley Publishers.

FORSTER, S. 2008. HOP: Hanging Out Program: Interaction for people at risk of isolation. Oakleigh, Victoria: Sheridan Forster.

FORSTER, S. ja McDONALD, R. 2013. Hanging Out Program: Evaluation of impact on interaction in an adult day service. Esitys AGOSCI-konferenssissa. [viitattu 2019 -11 -15]. Saatavissa: <http://mail.agosci.org.au/conf2013/Speaker%20Presentations/Forster,%20Sheridan.pdf>

FORSTER, S. 2019. HYP – Opas paljon tukea tarvitsevien ihmisten vuorovaikutuskumppaneille. [viitattu 2019 -11 -15]. Saatavissa: https://papunet.net/sites/papunet.net/files/materiaalia/vuorovaikutusmallit/hyp_opas.pdf

FUKKINK, R., HUIJBERGTS, S. ja TODD, L. 2015. Effects of Video Enhanced Reflective Practice. Current evidence and future challenges. Teoksessa KENNEDY, H., LANDOR, M. ja TODD, L. (toim.) Video Enhanced Reflective Practice. Professional development through attuned interactions, 242 – 254. Lontoo: Jessica Kingsley Publishers.

HEWETT, D. (toim.) 2012. Intensive Interaction. Theoretical Perspectives. Lontoo: SAGE Publications Ltd.

HEWETT, D. (toim.) 2018. The Intensive Interaction handbook. 2. painos. Lontoo: SAGE Publications Ltd.

HYP. 2019. HYP-Huomioivaa yhdessäoloa vuorovaikutukseen. [viitattu 2019 -11 -15]. Saatavissa: <https://papunet.net/materiaalia/hyp-huomioiva-yhdessaolo>

ISOLA, A-M., KAARTINEN, H., LEEMANN, L., LÄÄPERI, R., SCHNEIDER, T., VALTARI, S. ja KETO-TOKOI, A. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Helsinki: Suomen Yliopistopaino Oy.

KENNEDY, H., LANDOR, M. ja TODD, L. (toim.) 2015. Video Enhanced Reflective Practice. Professional development through attuned interactions. Lontoo: Jessica Kingsley Publishers.

KOSKI, K. 2014. Indirect speech and language therapy for individuals with profound and multiple learning disabilities: an ecological perspective. Academic dissertation, Faculty of Behavioural Sciences, University of Helsinki. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

KOSKI, K., MARTIKAINEN, K., BURAKOFF, K., VESALA, H. ja LAUNONEN, K. 2014. Evaluation of the impact of supervisory support on staff experiences of training. Tizard Learning Disability Review, 19 (2), 77 – 84.

LAUNONEN, K. 2016. Vuorovaikutus – kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin (4. p.). Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

LINDHOLM, R. 2018. Assessing the effect of a HOP therapy period on preverbal communication skills in adults with profound intellectual disabilities – a multiple single subject study. Pro gradu -tutkielma. Åbo Akademi. Fakulteten för humaniora, psykologi och teologi. [viitattu 2019 -11 -15]. Saatavissa: https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/167062/lindholm_rebecka.pdf?sequence=2&isAllowed=y

LOVIT-MUISTISÄÄNTÖ. 2019. LOVIT - avain onnistuneeseen kohtaamiseen. [viitattu 2019 -11 -15]. Saatavissa: <https://papunet.net/tietoa/lovit-avain-onnistuneeseen-kohtaamiseen>

MELLENIUS, N. ja REMSU, N. (toim.) 2013. Vuorovaikutus kuvassa. Videoavusteisen ohjauksen eettisyys ja käytäntö. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö.

NAFSTAD, A. ja RØDBROE, I. (1999). Co-creating communication. Perspectives on diagnostic education for individuals who are congenitally deafblind and individuals whose impairments may have similar value. Dronninglund: Nord-Press.

NIND, M. ja HEWETT, D. (2001). A practical guide to Intensive Interaction. Worcestershire: BILD Publications.

POLLARI, K. 2016. Johdanto. Teoksessa: POLLARI, K. ja TOIVONEN, V. (toim.) Vammaisen lapsen näkemysten selvittäminen – Opas sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille. [viitattu 2019 -11 -15]. Saatavissa: <https://lslk.e-julkaisu.com/vammaisen-lapsen-nakemysten-selvittaminen/#johdanto>

ROHIOLA, A. 2015. Kymmeneksi minuutiksi ehtii kyllä pysähtymään. Vuorovaikutuksen voimavarana HYP-malli. Logopedian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Käytätymistieteellinen tiedekunta. Puhetieteiden laitos. [viitattu 2019 -11 -15]. Saatavissa: https://papunet.net/sites/papunet.net/files/tietoa/Opinnaytteet/assi_rohiola_pg_2015.pdf

THL. 2019. Heikoimmassa asemassa olevien osallisuus. [viitattu 2019 -11 -11]. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus>

UK National Institute for Health and Care Excellence. 2015. Children's attachment: attachment in children and young people who are adopted from care, in care or at high risk of going into care. 1.4.2 – 1.4.5. [viitattu 2019 -11 -22]. Saatavissa: <https://www.nice.org.uk/guidance/ng26/chapter/Recommendations>

VUOTI, K., BURAKOFF, K. ja MARTIKAINEN, K. 2009. Jokainen hetki on mahdollisuus: tutkimus OIVA-hankkeen yhteisöllisen työskentelytavan vaikutuksista. Tutkimusraportti. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry. [viitattu 2019 -11 -15]. Saatavissa: <https://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/jokainen-hetki-on-mahdollisuus.pdf>

YK, 2006. YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti. 2006, 1 – 19. [viitattu 2019 -11 -15]. Saatavissa: http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_C_GC_9_julkaisu.pdf

Riikka Huusko, Johanna Barkman, Johanna Liukkonen ja Sari-Anne Paaso, Pesäpuu ry:n kehittämispäälliköt

Oikeus osallisuuteen lastensuojelussa lapsen ja nuoren ehdoilla – kuunnellen ja arvostaen

Osallisuudessa on kyse johonkin kuulumisesta ja omaan elämään vaikuttamisesta. Se on ymmärrystä omaan elämään liittyvistä kokemuksista ja omien ”asioiden sisällä olemisesta”. Kun lapsi ja nuori kokee omat asiat omikseen, hän pystyy sitoutumaan ja haluaa vaikuttaa niihin. Tällöin hän ottaa itsestään ja asioistaan vastuuta. Samalla kun lapsi tai nuori saa ja uskaltaa kertoa omista asioistaan, huolistaan, ajatuksistaan, on aikuisella mahdollisuus auttaa ja tukea häntä paremmin. Tässä artikkelissa puhutaan asioista, joita on hyvä ottaa huomioon, kun työskentelee lapsen tai nuoren kanssa toiminnallisesti.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artikla edellyttää, että lapsella, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, on oikeus vapaasti ilmaista nämä kaikissa häntä koskeissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. YK:n lapsen oikeuksien komitea on painottanut, ettei kyseisessä sopimuskohdassa aseteta ikärajaa lapsen oikeudelle ilmaista näkemyksiään. (YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 21.) Myös Lastensuojelulain 4§:ssä (417/2007) todetaan, että lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omista asioistaan. Lapsi ja nuori tuntee olevansa osallinen, arvokas osa jotain kokonaisuutta tullessaan kuulluksi, nähdyksi ja kohdatuksi.

Lasten ja nuorten osallisuus on ollut alusta asti Pesäpuu ry:n työn ytimessä. Se nousi uudelle tasolle vuonna 2008, jolloin perustettiin ensimmäinen nuorista koostuva lastensuojelun sijaishuollon kehittäjäryhmä ”Selviytyjät”. Sijaishuollon kokemuksen omaavat nuoret eri puolelta Suomea kokoontuivat miettimään, millä tavoin nuoret tulisivat paremmin kuulluksi ja huomioiduksi lastensuojelussa. Nuorten aloitteesta tehtiin nuorten kanssa työskentelyyn sopivia välineitä (esimerkiksi Tunne tyypit -korttisarja). Ensimmäisen vuoden aikana kehittämisryhmässä nuoret keskustelivat myös siitä, miten nuori pärjää häpeän kanssa ja miten hän selviytyy lastensuojeluun liittyvästä leimasta. Sitten järjestetyt lukuisat nuorten foorumit, kehittäjäryhmätoiminta sekä erilaiset verkostot ovat antaneet yksittäisille nuorille vertais-tukea sekä mahdollisuuden vaikuttaa ja kehittää lastensuojelua. Kehittämistyön tueksi Pesäpuussa on kirjoitettu lasten ja nuorten kokemusasiantuntijatoiminnan eettiset periaatteet. Nuorten vertais- ja kehittäjäryhmistä saatujen onnistuneiden kokemusten jälkeen haluttiin myös mahdollistaa vertaistuki pienemmille lapsille sekä vahvistaa heidän osallisuuttaan lastensuojelussa.

Kuva 1. Tunne tyypit -korttisarja syntyi sijoitettujen nuorten aloitteesta ja yhteistyössä heidän kanssaan. Korttien avulla nuori voi esimerkiksi tunnistaa, nimetä ja sanoittaa tunteuksiaan.

Lapset osallisena lastensuojelun kehittämisessä

Lapsi käsittelee luontaisesti omia tunteitaan ja ajatuksiaan toiminnallisesti leikin avulla. Erilaisissa mielikuvitusleikeissä hän voi käsitellä vaikeita tunteita tai kohtaamiaan asioita. Lapset tarvitsevat kuitenkin aikuisten apua tunteidensa ja ajatustensa sanoittamisessa, niiden ymmärtämisessä sekä käsittelyssä. Aikuisen tehtävä on miettiä ja selvittää, millä keinoin hän voisi saavuttaa lapsen maailmaa ja auttaa häntä. Työntekijä voi ottaa avukseen empaattisen työotteen, jonka ytimessä on lapsen ja nuoren elämäntilanteen kokonaisvaltainen ymmärtäminen. Lapsi ei voi olla osallinen yksin, vaan hän tarvitsee aikuisen, joka auttaa häntä eteenpäin elämässään. Ymmärtämällä lapsen tilannetta, voi ongelmat ja tarpeet myös aueta. Ymmärtämällä saadaan selville, mikä on tärkeää.

Lapsilla ja nuorilla onkin paljon asiaa, kun kehitämme lastensuojelua lapsiystävällisemmäksi. Yhdessä kehitäten palvelut muodostuvat lapsiystävällisemmiksi ja kohtaavat paremmin lasten ja nuorten tarpeita sekä toiveita. Lasten ja nuorten tuottaman tiedon pohjalta tehdään Pesäpuu ry:ssä laajaa vaikuttamistyötä, jonka tavoitteena on vahvistaa lasten ja nuorten osallisuutta lastensuojelussa sekä hyödyntää saatua tietoa eri palvelujen kehittämisessä ja poliittisessa päätöksenteossa.

Pesäpuu ry:n **Salapoliisitoiminnassa** lapset on otettu aikuisten rinnalle kehittämään lastensuojelua. Salapoliisitoiminnassa 6-10-vuotiaat lapset tutkivat aikuisen kanssa yhdessä lastensuojelun arkeen, asiakasosallisuuteen ja turvalliseen elämään liittyviä asioita. Salapoliisitoiminnan tutkimuksia johtaa **Salapoliisi Mäyrä**. Mäyrä asuu sijaisperheessä ja kaipaa lasten apua erilaisiin asioihin ja kysymyksiin. Salapoliisitoiminnassa lasten ei tarvitse käsitellä suoraan omia henkilökohtaisia kokemuksiaan, vaan he pääsevät neuvomaan Mäyrää. Tämä mahdollistaa asioista puhumisen turvallisesti. Salapoliisitoiminnassa lapset pääsevät toiminnan, askartelun ja leikin kautta mukaan kehittämistyöhön, sillä heidän näkemyksiään kokemusasiantuntijoina hyödynnetään tuotettaessa materiaalia lastensuojelutyön tueksi.

Kuva 2. Salapoliisi Mäyrä johtaa Salapoliisitoiminnan tutkimuksia.

Viime vuosina myös 3-5-vuotiaat kehittäjäkaverit ovat osallistuneet lastensuojelun kehittämiseen. Toiminta on nimetty lasten toiveesta **Kirahvityöksi**, jonka tavoitteena on mm. kehittää lastensuojeluun tapoja pienten lasten kokemusmaailman ymmärtämiseen ja mielipiteen selvittämiseen. Yhdessä 3-5-vuotiaiden kehittäjäkavereiden kanssa on tehty Kirahvi Mainion kirjasarja, jonka kirjoihin lapset ovat tuottaneet sisältöä omien kokemustensa pohjalta. Mainio on 4-vuotias kirahvilapsi, joka asuu elefanttiperheessä. Mainion kirahvivanhemmat asuvat vuorten takana. Elefanttiperheessä asuvat myös tiikerinpentu Erkko Kekkonen ja Elefantti-veli Krokotiili. Kirahvi Mainion kirjojen teemoina ovat koti ja lapsen perustarpeet, turvallisuus ja pelot, ikävä ja kaipaus sekä kaverisuhteet.

Toiminnallinen työskentely osallisuutta vahvistamassa

Kehittämistyössä lapset ja nuoret ovat toivoneet monipuolisia kohtaamisen tapoja ja lisää toiminnallisuutta tapaamisiin. Toiminnallinen työskentely auttaa erityisesti lapsia ja nuoria ilmaisemaan itseään heille luontaisella tavalla. Toiminnallisuus voi lapsen ja aikuisen välisessä kohtaamisessa käynnistää vuoropuhelun, virittää tunneyhteyden, motivoida työskentelyyn, houkuttaa tarinankerrontaan, auttaa lasta ja nuorta keskittymään sekä tuoda iloa ja huumoria työskentelyyn. Useimmiten lapselle ja nuorelle on luonnollisempaa toimia kuin puhua omasta elämästään. Lapsella tai nuorella saattaa olla vaikeuksia ymmärtää tai kuvata kokemuksiaan ja nimetä tunteitaan. Toiminnallisuus tarjoaa tilan, jossa kuvien, leikin, mielikuvien ja luovuuden avulla voi tarkastella elämäänsä.

Toiminnallisen työskentelyn on hyvä olla suunnitelmallista ja tavoitteellista. Ohjaajien ja osallistujien pitää tietää mitä, miksi ja miten tehdään. Ohjaajalla tulee olla valmiuksia sekä halukkuutta ottaa vastaan myös lasten ja nuorten kriittisiä näkökulmia ja huonoja kokemuksia. Lasten ja nuorten kanssa työskennellessä on erityisen tärkeää huomioida toiminnan eettisyys, jotta hyvä tarkoitus ei satuta ketään. Eettisyyteen liittyy vahvasti myös ohjaajan itsetuntemus. Itsensä ymmärtäminen ja reflektointikyky on erityisen tärkeää, jos työssään kasvattaa ja ymmärtää toisia. Ohjaajan tulee aina myös muistaa, että lapsella ja nuorella on myös oikeus olla osallistumatta työskentelyyn. Hänen tehtävänä on huolehtia siitä, että lapsen ja nuoren kanssa toimiessa edetään aina lapsen ja nuoren ehdoilla. Ohjaaja auttaa lasta ja nuorta sanoittamaan omia tunteitaan ja selityksiä käyttäytymiselleen. Lapselle tai nuorelle ei myöskään saa luvata mitään sellaista, mitä ei pystytä pitämään. Ohjaajan eettistä työskentelyä on myös sen hyväksyminen, että lapsen tai nuoren tarina, ajatukset ja kokemukset, saattavat olla todellisia tai kuvitteellisia. Lapsella ja nuorella on oikeus kertoa itsestään sen, mitä hän haluaa.

Toiminnallisten välineiden käytössä lasten ja nuorten kanssa on tiettyjä säännönmukaisuuksia, joita seuraamalla tapaamisen kulku helpottuu. **Etukäteisvalmisteluissa** on tärkeää huomioida, ettei tilassa ole lapselle tai nuorelle liikaa tai liian vähän ärsykeitä ja ne ovat ikätasoisia. Tilan on tarkoitus tukea lapsen ja nuoren keskittymistä, jota voi häiritä ulkopuoliset ärsykkeet tai keskeytykset. Alussa kannattaa myös selvittää, ettei lapsella ole nälkä tai jano. Nälkäisen tai janoisen lapsen kanssa työskentely on todella haastavaa, joten tarvittaessa ennen tapaamista tai tapaamisen aikana voi pitää pienen välipalataulon. Lapsen tai nuoren keskittymistä voi auttaa liikehtiminen, jonka avulla hän pitää yllä vireystilaansa ja poistaa jännitystä. Ylivireisen lapsen kanssa voi esimerkiksi maadottua tilaan siten, että laitetaan molemmat jalat lattiaan kiinni. Kokeilunarvoisia ovat esimerkiksi stressipallo, sinitarra tai muovailuvaha. Alivireisen lapsen kanssa voi puolestaan välillä vaihtaa paikkaa ja kokeilla työskentelyä vaikka seisten. Veden juominen ja nieleminen helpottaa lasta puhumaan. Jos lapsi on yli- tai alivireinen, niin hänen voi olla vaikea keskittyä oman elämän kysymyksiin. Kun lapsi on omassa potentiaalisessa hyvän olon tilassaan, liikkuu myös hänen mielensä vapaasti. Silloin kasvua ja kehitystä tapahtuu niin ajatusten kuin tunteidenkin osalta. Ennen tapaamista on tärkeää myös kertoa lapselle ja nuorelle, miksi tavataan ja mitä on tarkoitus tehdä ja miksi. Kun lapsi tai nuori on etukäteen tietoinen käsiteltävistä asioista ja hänellä on hyvä olla, pystyy hän paremmin ilmaisemaan omia ajatuksiaan, tunteitaan ja tarpeitaan.

Kuva 3. Virittäytymisessä voidaan käyttää esimerkiksi Nalle-kortteja, joiden avulla voidaan purkaa lapsen tai nuoren päällimmäiset tunteet.

Virittäytyminen on valmistautumista käsiteltävään teemaan. Virittäytyminen tuo turvallisuuden tunnetta lapselle ja nuorelle siitä, että hänen ajatuksensa ja kokemuksensa kuullaan ja otetaan todesta. Virittäytymisen avulla luodaan myös yhteenkuuluvuutta. Työskentelyyn motivointi on yhteydessä osallisuuteen. Lasta ja nuorta motivoi se, että työntekijä muistaa hänen nimensä, kertaa mahdollisesti aiempien tapaamisten asiat, toistaa sattuneita tapahtumia ja antaa myönteistä palautetta. Tapaamisen alussa on hyvä vielä kerrata, että miksi työskennellään ja mitä tiedolla tehdään. Tapaamisen aikataulu ja yhdessä tehdyt yhteistyösopimukset (pelisäännöt) on hyvä olla kaikkien näkyvillä. Kun pelisäännöt laaditaan yhdessä, on osallistujien niihin helppo sitoutua. Nämä asiat tuovat lapselle sekä nuorelle tunteen siitä, että hänestä välitetään ja ollaan kiinnostuneita. Virittäytymisessä lapsen tai nuoren mielialaa ja vireystilaa voi havainnollistaa tunnekorttien avulla (esimerkiksi Nalle- tai Tunne tyytit -kortit). **Millä mielellä olet nyt** – kysymys suuntaa lapsen ja nuoren ajatuksia taaksepäin asioihin, joiden parista on tultu tähän hetkeen. Kun päällimmäiset ajatukset ja tunteet on saatu purettua, on helpompi olla läsnä ja kohdistaa ajatukset tulevaan.

Lapsi ja nuori aistii, onko aikuinen aidosti läsnä hänen kanssaan. Läsnäolo rakentuu kunnioituksesta, hyväksynnästä ja empatiasta, aitoudesta, katsekontaktista, kosketuksesta (jos lapsi tai nuori antaa koskea) ja herkkyystä olla tilanteessa läsnä. Aitous ja rehellisyys kulkevat käsi kädessä. Aikuisen pitää muistaa, ettei lapsen ja nuoren tarinaa pidä tulkita, vaan kannattaa kysyä ja tarkentaa kuulemaansa. Erityisesti lapsia kiinnostaa aikuisen eloisa puhe, jossa on ilmeitä, eleitä ja kehollisuutta. Tärkeää on käyttää lapsen tai nuoren ikätason mukaista kieltä ja välttää liian vaikeita sanoja (esimerkiksi ammattisanat). Visuaalisuus auttaa pukemaan sanoiksi tapahtumia, tilanteita, ajatuksia ja tunteita.

Työskentelyvaiheessa käsitellään tavoiteltua asiaa lapsen ja nuoren ehdoilla. Toiminnallisten välineiden käytössä on tärkeää huomioida, ettei väline ole itsetarkoitus. Lapsen ja nuoren kohtaamisessa se toimii vuorovaikutuksen välineenä asetettuun tavoitteeseen ja tarkoitukseen. On tärkeää, että aikuinen on tutustunut välineeseen ennakolta ja tietää, mitä on tekemässä sekä tietää valitsemansa välineen hyvät ja huonot puolet. Väline on hyvä valita aina käsiteltävän teeman mukaisesti, mutta on tärkeää hyödyntää myös lapsen ja nuoren omat ideat ja kiinnostuksen kohteet. Vaikka työskentelylle on hyvä laatia etukäteissuunnitelma, ei sitä kannata noudattaa liian tarkasti. Erityisesti lapsen jaksamista auttaa, että työskentelyssä vaihdetaan eri tehtäviä ja välineitä (esimerkiksi korteista piirtämiseen ja välillä vaikka hyppimiseen).

Työskentelyn päättyessä ei nosteta enää uusia asioita keskusteluun, vaan **jäähdytellään** ja sulatellaan käsiteltyä asiaa. Lopetettaessa yhteiseen kivaan tekemiseen, jää lapselle ja nuorelle tapaamisesta hyvä ja levollinen mieli. Tärkeää on antaa lapselle ja nuorelle positiivista palautetta sekä nostaa voimavaroja esille. Seuraavaa kertaa varten aikuisen on hyvä kirjata tapaamisesta muistiinpanoja. Lapsen tai nuoren tapaamisen jälkeen aikuisen voi olla myös tärkeää purkaa tapaaminen ja sen herättämät tunteet esimerkiksi työparin kanssa.

Osallisena, turvassa ja hyväksytyt

Osallisuuden tärkeimpiä elementtejä on se, että kokee tulevansa kuulluksi, nähdyksi ja kohdatuksi sekä vaikuttavansa omaan elämäänsä. Tällöin lapsi ja nuori voi kokea olevansa turvassa ja hyväksytyt omana itsenään. Tämä mahdollistaa sen, että lapsi ja nuori uskaltaa kertoa omista ajatuksistaan ja tunteistaan, jolloin hän pystyy ottamaan tukea vastaan sekä haluaa vaikuttaa omaan elämäänsä. Aikuisen vastuu on luoda turvallinen ja salliva kohtaamisen tila lapselle.

*"Kun lapsi on turvassa ja hyväksytyt,
hänen ei tarvitse pelätä.*

*Kun lapsi on turvassa ja hyväksytyt,
hän saa olla oma itsensä
ja tulee kuulluksi ja kohdatuksi.*

*Kun lapsi on turvassa ja hyväksytyt,
hän voi kokea olevansa rakastettu
ja uskaltaa itsekkin rakastaa.*

*Kun lapsi on turvassa ja hyväksytyt,
hänellä on kaikki maailman mahdollisuudet."*

(Pesäpuu ry:n 2020 vuoden teemana on turvassa ja hyväksytyt sijaishuollossa.)

Lisätietoa Pesäpuu ry:stä: www.pesapuu.fi

riikka.huusko@pesapuu.fi

johanna.barkman@pesapuu.fi

johanna.liukkonen@pesapuu.fi

sari-anne.paaso@pesapuu.fi

Lähteet

BARKMAN, J. 2014. Toiminnallisen kohtaamisen kaari. Pesäpuun tuotevihko.

BARKMAN, J. Inkinen, H. Isoniemi, S., Vario, P., Pesäpuu ry:n Selviytyjät. 2017. Muutosvoimaa. Kohti nuorten kokemusasiatuntijuutta lastensuojelussa. Opas- ja käsikirjat 3/2017. Pesäpuu ry.

KALLIOLA, S. & PAASO, S-A. 2019. Salapoliisi Mäyrän taika – selvitys Salapoliisitoiminnan vaikutuksista ja edellytyksistä. <https://pesapuu.fi/materiaalit/selvitys-salapoliis-mayran-taika/>

KOKEMUSASIAANTUNTIJATOIMINNAN EETTISET PERIAATTEET: <https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2019/10/Kokemusasiatuntijuuden-eettiset-periaatteet.pdf>

Lastensuojelulaki 4§ (417/2017).

Lapset ja nuoret kehittäjinä, Pesäpuun materiaalipankki

Nalle- ja TunneTyyppit-kortit, ks. <https://verkkokauppa.pesapuu.fi>

PAASO, S-A. SÄRKIÖ, H. & TERÄSTÖ, K. (Lasten kanssa tuotetun sisällön pohjalta toim.) 2019. Kiva kaveri. Kirahvi Mainion tarinat. Pesäpuu ry. Jyväskylä: Punamusta.

PAASO, S-A. SÄRKIÖ, H. & TERÄSTÖ, K. (Lasten kanssa tuotetun sisällön pohjalta toim.) 2019. Melkoinen myräkkä. Kirahvi Mainion tarinat. Pesäpuu ry. Jyväskylä: Punamusta.

PAASO, S-A. SÄRKIÖ, H. & TERÄSTÖ, K. (Lasten kanssa tuotetun sisällön pohjalta toim.) 2019. Tärkeä koti. Kirahvi Mainion tarinat. Pesäpuu ry. Jyväskylä: Punamusta.

PAASO, S-A. SÄRKIÖ, H. & TERÄSTÖ, K. (Lasten kanssa tuotetun sisällön pohjalta toim.) 2019. Viestivarpusen laulu. Kirahvi Mainion tarinat. Pesäpuu ry. Jyväskylä: Punamusta.

PAASO, S-A. & VARIO, P. (toim.) 2016. Salapoliisi Mäyrän käsikirja. Pesäpuu ry. Jyväskylä: Kariteam Oy.

PAASO, S-A. & VARIO, P. 2016. Lapset lastensuojelua kehittämässä. Salapoliisitoiminnan opas aikuisille. Pesäpuu ry. Jyväskylä: Grano Oy.

YK:n lapsen oikeuksien sopimus. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 21. http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_C_GC_12_julkaisu.pdf

Miina Savolainen, voimauttavan valokuvan menetelmän kehittäjä

Voimauttava valokuva – työote, joka sytyttää silmät

Voimauttavan valokuvan menetelmä on ihmisten välistä ymmärrystä ja yksilön autonomiaa tukeva syvällinen työote. Monimuotoista ja erilaisiin työn arkitilanteisiin muovautuvaa valokuvaprosessia käytetään konkreettisenä välineenä muuttaa katsomisen tapaa. Menetelmä opettaa näkemään herkemmin lapsen kokemuksen. Työotteessa lasta ei katsota häiriöiden kautta. Menetelmässä ei kehitetä lasta, vaan sitä, miten ympäröivät ihmiset näkevät hänet. Uusin silmin näkeminen synnyttää ihmeitä: toivoa, luottamusta, ehjyyttä sekä vaikuttavampaa ja vähemmän kuormittavaa lapsityötä.

Mistä on pienet ihmiset tehty? Rakastavista katseista – toisten yhteyteen liittymisestä

Erityistä tukea tarvitseva lapsi saa paljon huomiota, jossa hänen erilaisia ominaisuuksiaan pyritään kehittämään auttajien tai muiden lapsen ympärillä olevien ihmisten toivomaan suuntaan. Keskittymällä lapsella olevan ”vaikeuden” poistamiseen lapsi tulee nähdyksi tavalla, jossa jokin hänen minuutensa puoli ei ole toivottu ja josta hänen tulisi oppia eroon. Lapsen itsensä kannalta tilanne näyttäytyy siten, että hän ei kelpaa sellaisena, jona on. Lapsen saamassa hyvässäkin palautteessa on mukana lausuttu tai lausumaton mutta -sana. ”Nyt meni hienosti, mutta toiminnanohjauksessa pitäisi vielä hiukan petrata...” Lapsen ympärillä olevat ihmiset näyttäytyvät hänelle rajoittavina, eli tyytymättöminä. Hänen erilaisia ominaisuuksiaan suitsitaan, rajataan ja ohjataan. Pienenkin lapsen kohdalla tilanne, jossa häntä nypitään jatkuvasti, johtaa joko valtataisteluun tai minuutta rikkovaan lamaantumiseen.

Ihmisen ulos päin järjettömältäkin vaikuttavia toimia selittää usein tarve suojata omaa autonomiaa. Autonomia merkitsee sitä, että ihmisen minuudella on hänen asettamansa rajat, jota toiset kunnioittavat. Lapsuuden olemus on autonomian jatkuva menettäminen, sillä lapsen tahto on alisteinen aikuisen tahdolle. Jotta aikuisen ja lapsen välinen suhde toimisi rakentavalla tavalla, lapsen pitää vapaaehtoisesti luovuttaa aikuiselle valta niissä asioissa, joissa se on lapsen etu. Hän ei voi tehdä niin, jos vallan luovuttaminen on nujertavaa, eikä siinä ole dialogisuutta. Vain saamalla välillä vallan määritellä, mikä on hänelle hyväksi, lapsi voi myös toisaalla luovuttaa valtansa menettämättä turvallisuuden tai arvokkuuden kokemustaan.

Kuva 1. Voimauttavan valokuvan prosessi tarkoittaa palaamista varhaisen lapsuuden turvallisuuden tilaan: aikaan, jolloin katseyhteyteen ei liity mitään pelkoa tai häpeää. Kuva Miina Savolainen.

Voimauttavan valokuvan menetelmä

Voimauttavan valokuvan menetelmä on reilut kaksikymmentä vuotta suomalaisessa moniammatillisessa kohtaamistyössä hioutunut työote, jossa rakennetaan rakkaudellisen ja vastavuoroisen katseen avulla korjaavia kokemuksia yhteydestä ihmisen omaan sisäiseen maailmaan sekä toisiin ihmisiin. Menetelmän avulla puretaan ihmisten erilaisista kokemusmaailmoista johtuvia jännitteitä ja ymmärtämättömyyttä. Voimauttava valokuva perustuu katseeseen ja kehollisuuteen; tunnevuorovaikutukseen, joka on läsnä kaikissa ihmisten välisissä kohtaamistilanteissa sanoista riippumatta. Menetelmän työote merkitsee vuorovaikutusta, josta mutta-sana poistetaan. Lapsen maailma otetaan vastaan kaikkine rakastettavine kummallisuuksineen, pitämättä niitä merkkeinä häiriöistä. Lapsen tärkeistä asioista kiinnostutaan vilpittömästi yhdessä hänen kanssaan. Häntä "silitetään myötäkarvaan", hänen annetaan johtaa prosessiaan ja hänestä iloitaan riippumatta siitä, tuleeko hän koskaan kehittymään siihen suuntaan, jota häneltä odotetaan.

Voimauttava valokuva antaa kohtaamistyön ammattilaiselle kyvyn katsoa asiakastaan vastavuoroisemmin, tämän autonomiaa ja arvokkuutta vahvistavalla tavalla. Voimauttava työskentely kääntää auttajan ja autettavan välillä vallitsevan valtataistelun molempia koskettavaksi dialogiksi, jossa tavoitetaan merkityksellisyyttä vaikeissakin olosuhteissa. Samalla saadaan vaikuttavampaa työtä, joka kuormittaa tekijäänsä vähemmän. Työote auttaa työntekijää omaksumaan herkemvät mentalisaatiotaidot ja hyödyntämään kehollista peilaamista sekä katseen tunnerekisteriä ihmisten välisen vuorovaikutuksen sävyjen ja ymmärrettävyyden säätelyyn. Menetelmä on konkreettinen apuväline muuttaa katsomisen tapaa. Omaksuttuaan sen rakkaudellisen työotteen auttaja ei enää tarvitse valokuvia: hän on saanut uudet silmät.

Voimauttava valokuva auttaa ammattilaista elämään todeksi positiivisen pedagogiikan ja myönteisen tunnustamisen ihanteet. Toisaalta menetelmän syvässä parantavuudessa sekä kehollisissa toimintatavoissa on paljon samaa kuin esimerkiksi kiintymyssuhteen vaurioiden korjaamiseen käytetyssä Theraplay-menetelmässä. Ihmiskuvultaan voimauttavalle valokuvalle läheisiä työmuotoja ovat myös mm. vanhempien vuorovaikutustaitoja parantava voimaperheet-menetelmä, interpersoonallinen psykoterapia IPT sekä hyväksymis- ja omistautumisterapia HOT. Menetelmä taipuu kaikkeen lapsi- ja nuorisotyöhön ja sen erityinen vahvuus on lapsen ympärillä olevan perheen tai koululuokkayhteisön mentalisaatiotaitojen ja arvostavan vuorovaikutuksen vahvistaminen. Elämyksellisen valokuvaprosessin avulla koko lapsen yhteisö kokee nähdyksi tulemista ja herkistyy kuulemaan toisensa paremmin. Voimauttava valokuva ehkäisee kiusaamista ja ulkopuolelle sulkemista muuttamalla koulun ja muiden lapsipalveluiden tunneilmapiiria ja toimintakulttuuria.

Kuva 2. Lastensuojeluprojekti Maailman ihanin tyttö liittyy voimauttavan valokuvan menetelmän syntyhistoriaan. Vuosikymmenen kestäneessä Hyvösen lastenkodin Sinisen osaston lapset saivat tulla näkyväksi haluamallaan tavalla. Kuva: Petra Parvikoski ja Miina Savolainen.

Näkymättömyyden ja väärin nähdyksi tulemisen korjaaminen

Jokainen ihminen joutuu kokemaan näkymättömyydestä ja väärin nähdyksi tulemisesta johtuvia haavoja. Elämän eräs satuttavimpia realiteetteja on se, että emme voi kontrolloida sitä, miten toiset näkevät meidät. Jopa läheisimmissä ja rakkaimmissa ihmissuhteissamme voimme tulla nähdyksi tavalla, jossa ydinminuutemme ei saa tilaa toteutua. Emme tule nähdyksi siten kuin kaikkein syvimmin tarvitsisimme. Toistuva näkymättömyys on vammauttavaa. Se tekee ihmisen arvottomaksi itselleen ja synnyttää kokemuksen siitä, että ei kelpaa toisten yhteyteen. Voimauttavan valokuvan menetelmässä katsotuksi tulemisen kokemukseen palautetaan turvallisuuden tunne tekemällä siitä ihmisen itsensä kontrolloima. Voimauttava prosessi on alue, jossa ihminen saa ainoastaan hyviä katseita ja jossa hänen rajojaan kunnioitetaan. Keskiössä ei ole lapsen muuttaminen vaan lapsen ympärillä olevien ihmisten katsomisen tavan muuttaminen.

Katse ja kasvot ovat ihmisten välisen yhteyden perusta (vrt. Siltala 2007). Yhteyden kokemus syntyy herkistymisestä ja sovittautumisesta toisen ihmisen tunnetilaan. Lapsi tarvitsee toisten ihmisten kasvoja peileikseen. Ehjät peilit ovat lämpimiä kasvoja, jotka heijastavat lapsen sisäistä maailmaa eläytymällä siihen myötätuntoisesti. Tunnistaessaan oman tunnevaruutensa toisen olennon kasvojen ilmeistä lapsi saa arvostavan yhteyden sekä toiseen ihmiseen että myös omaan minuuteensa. Vaikka olemme toisistamme erillisiä olentoja, voimme tavoittaa kasvojen kautta häivähdyksiä toisen ihmisen mielen maailmasta. Ilman yhteyden saamisen kokemusta ihmistä ympäröi pakahduttava eksistentiaalinen yksinäisyys.

Katseet liittävät ihmisen toisten yhteyteen tai erottavat yhteydestä. Kiusaaminen ja ulos-sulkeminen merkitsevät mukaan liittävän katseen epäämistä. Yhteydestä sulkeminen on ihmiselle vahingollista. Väärin nähty lapsi kokee toisten ihmisten katseet syvästi turvottomina. Turvaton lapsi ei voi luottaa, että häntä katsotaan hänen rajojaan kunnioittaen, rakastavasti ja eläytyen. Hän kokee toisen katseen uhkaavana, mitätöivänä – ei välittävänä ja myös toimii silloin uhatun logiikalla.

Nähdyksi tulemisen vaje kasautuu osalle lapsista epäreilulla ja musertavalla tavalla. Kokemus näkymättömyydestä pitäisi ymmärtää vakavaksi deprivaatioksi, sillä lapsi ei voi elää ilman katseyhteyttä. Joko hyvässä tai pahassa hänen tulee tulla nähdyksi. Siksi jo pienille lapsille muodostuu huonoja vuorovaikutuskierteitä lapsen pyrkiessä näkyväksi millä tahansa keinoin, joilla hänet ylipäätään huomataan. Lapsen käyttäytyminen on kuitenkin suorassa yhteydessä siihen, miten hänet nähdään. Lapsen ympärillä olevat ihmiset tulkitsevat lasta sen perusteella, millaisia reaktioita he itse synnyttävät lapsessa, jolloin he liittävät nämä reaktiot virheellisesti lapsen ominaisuuksiksi.

Oma osuutemme vuorovaikutuksessa on ihmisille aina sokea piste. Emme tiedä, miten itse näyttäydymme toiselle vuorovaikutuksen osapuolena, emmekä osaa lukea, mitkä piirteet toisen ihmisen "haasteellisuudessa" itseasiassa johtuvat omista tunteistamme häntä kohtaan. Voimauttava valokuva merkitsee parempaa mentalisaatiota: mahdollisuutta nähdä maailma lapsen kokemuksesta käsin ja samalla tunnistaa miten itse aikuisena näyttäydyn hänelle.

Onnistunut kohtaaminen edellyttää arvioivasta katseesta luopumista

Vain dialoginen kohtaaminen tukee ihmisen arvokkuuden kokemusta. Auttamistyön traditio sisältää paljon toista ihmistä vahingoittavia piirteitä, joita emme aina havaitse. Voimauttavan valokuvan työote poistaa rikkovat asetelmat ja nostaa työn keskiöön parantavan katseen. Se merkitsee, että molemmat kohtaamisen osapuolet ovat herkkiä ja valmiita antamaan toisen ihmisen maailman jättää itseensä jäljen. Tämä ei onnistu, jos ammattilainen ei uskalla asettautua molemminpuolisen suhteen osapuoleksi suojautumatta ammatillisen tietämisen rooliin. Kukaan lapsi ei voi oppia ihmisenä olemisen taitoja, rakastamaan itseä ja rakentamaan arvostavia ihmissuhteita, jos joutuu olemaan vain interventioiden kohde. Lapsen pitää saada kokemus molemminpuolisuudesta: siitä, että juuri hänen vastarakkautensa on jollekin kallis aarre ja että toisen ihmisen silmät syttyvät hänen katsoessaan lasta.

Auttamistyön koulutuksen saanut ammattilainen on oppinut, että työn laadun tae on reflektointi. Myös auttamistyön rakenteet perustuvat arviointiin. Asiakas ja hänen tilanteen-

sa on arvioitava, jotta hän saisi oikein kohdistuvaa apua. Jotta ihmistä voidaan auttaa, hänelle on sovittava asiakkuus tunnistettuine ongelmineen, joille on olemassa jokin ratkaisusapluuna. Arvioiva katse ei kuitenkaan ole dialoginen katse.

Kun ammattilaisena katsomme asiakasta reflektoiden, on mielessämme eräänlainen metatasa. Keskinäisen vuorovaikutuksemme aikana havainnoimme asiakkaan reaktioita, käyttäytymistä ja hänen puhettaan ja suhteutamme niitä hoitosuunnitelmaan ja omiin kokemuksiimme vastaavan tyyppisen ”asiakasryhmän” hoitamisesta. Vuorovaikutus ei ole silloin vilpítőntä ja molemminpuolista. Katsoessamme asiakasta psykologisoiden, katsomme häntä itseasiassa tunkeutuvalla tavalla, sillä oletamme silloin tietävämme jotain hänestä hänen puolestaan. Vastavuoroinen katse on katsomista puoliväliin. Kohti tulemisen ja toisen rajojen kunnioittamisen pitää olla suhteutettu uskallukseen näyttää jotain aitoa ja todellista omasta sisäisestä maailmasta, omasta haavoittuvasta, ei-tietävästä ja ei-osaavasta minuudesta.

Asiakas tulkitsee meidän kehollisuuttamme: läsnäoloa, kasvojen lihasjännityksiä, äänen kireyksiä, katseen tunnekieltä. Ihmisten kehot jäljittelevät automaattisesti ja ei-tietoisesti toistensa fysiologista tilaa biologiaamme kuuluvien peilaamismekanismien vuoksi (vrt. Gallese 2010; Iacoboni 2008). Arkiymmärryksessä tiedämme, että tunteet tarttuvat, eli niin metsä vastaa, kuin sinne huudetaan. Tätä vasten arvioiva katse näyttäytyy etäälle jättäytyvänä, ei osallistuvana. Koska juuri sovittautuminen toisen ihmisen keholliseen tilaan rakentaa kokemuksen yhteydestä, ilmaisee eläytymisestä kieltäytyvä ammattilainen asiakkaalle kohtaamattomuutta, asiakkaan mitätöimistä molemminpuolisen vuorovaikutuksen osapuolena. Tällainen, yksilön arvokkuutta rikkova vuorovaikutus, synnyttää auttamissuhteessa aina huonoja tunteita: epäluottamusta, valtataistelua, vasta-aggressiota, suojautumisen halua ja uhriutumista. Lisäksi se on tuomittu epäonnistumaan, sillä ammattilainen ei voi toimia omaa biologiaansa vastaan.

Kuva 3. Voimauttavan valokuvan menetelmä luo lapsen ja aikuisen väliseen suhteeseen tilan, jossa valta on kerrankin vain lapsella ja jossa lapsi tulee nähdyksi kokonaan hyvänä. Kuva: Jenna Pystö ja Miina Savolainen, projektista Maailman ihanin tyttö.

Vallan kääntäminen – Voimauttava valokuva auttaa lasten ja perheiden kanssa työskentelevää ammattilaista onnistumaan työssään

Voimauttavan valokuvan menetelmän tärkein päämäärä on kyseenalaistaa ja muuttaa sitä, miten ymmärrämme ammatillisuuden kohtaamistyössä. Työotteessa ammatillisuus nähdään vastavuoroisena ja rakkaudellisena. Se edellyttää kiintymistä, hyvien ja yhteyttä luovien tunteiden tarkoituksellista synnyttämistä ja tietoista valintaa päättää katsoa toista ihmistä hyvänä. Ihmistä ei katsota oireiden tai hoitosuunnitelman kautta, vaan tavalla, jolla hän kaipaa tulla ymmärretyksi. Hänen toiveensa ja tarpeensa otetaan todesta ja niiden annetaan määritellä se, mitä voimauttava prosessi ja hoitosuhde sisältää.

Voimauttavan valokuvan työote omaksutaan äärimmäisen konkreettisella tavalla, mikä tekee siitä ymmärrettävän ja helpon oppia. Voimauttavassa prosessissa valokuvaamisen valta-asetelma käännetään ympäri: kuvaaja joutuu luopumaan omasta näkemyksestään ja katsomaan maailmaa kuvaamansa ihmisen kokemuksesta käsin. Vastalahjana luopumisesta päähenkilö lahjoittaa voimauttavalle kuvaajalleen uudet silmät ja uudet tunteet. Tapahtuu ihmeitä. Toivottomuuden sijaan tulee toivo, surun rinnalle tulee lohtu, näkymättömyyden ja lamaantumisen tilalle syntyy ilo ja syttyminen. Yksinäisyyden sijalle syntyy ymmärretyksi ja rakastetuksi tuleminen. Lopulta on vaikeaa erottaa, kuka prosessin osapuolista lopulta voimautui eniten. Yhdessä koettu koskettaa kaikkia osapuolia ja jättää heihin pysyvän jäljen. Voimauttavassa prosessissa ihmissuhteita huolletaan kysymällä: Näenkö sinut oikein?

Opettelemalla vallan kääntämistä konkreettisen valokuvaprosessin avulla, auttamisen ammattilaiset omaksuvat työotteen, jossa luovutaan omasta ammatillisesta näkemyksestä ja luovutetaan oma vilpittömyys ja osaaminen toisen ihmisen käyttöön.

Kaikkein hauraimmista olosuhteista tulevien lasten auttaminen

Voimauttavassa valokuvaprosessissa katseet valjastetaan parantavaan käyttöön: lapsi saa tulla nähdyksi janoamallaan tavalla. Kuvissa näkyvät tunteet herkistävät lapsen ympärillä olevat ihmiset näkemään hänet rikkaammin ja lapsen itsensä kannalta totuudellisemmin. Koskettuminen ja vaikuttuminen synnyttävät hyvän kierteen: lapsi näyttää itsestään uuden puolen, johon muut reagoivat uudella tavalla, jolloin kaikille syntyy kokemus siitä, että ymmärrämme nyt toisiamme paremmin.

Prosessin aikana lapsi saa kokea häivähdyksiä turvallisen peilaussuhteen lapsuusparatiisista: toisten ihmisten silmien syytymisestä, rakastettuna ja ihailtuna olemisesta, tilasta, jossa katseyhteyteen ei liity mitään häpeää, eikä hylätyksi tulemisen pelkoa. On syntynyt korjaava peili, joka herättää ihmisen omaa kykyä katsoa itseä lempeästi. Omakuvassa ihminen tunnistaa suruaan ja lohdutuksen tarvettaan. Kuva herättää kehon peilaamisreaktion; myötäsurun, myötäilon ja -ylpeyden. Rakasta omakuvaa haluaa katsoa, tankata sitä silmillä. Kuvan herättämä mielihyvä on parantavaa: ”Minä olen siinä – ja se tuntuu ihanalta.” Arvokkuus, jonka lapsi itse omin silmin näkee ja tuntee kehossaan, on totta hänessä tavalla, jolla sanallinen palaute ei voi koskaan olla.

Auttamistyön vaikein kysymys on, miten kaikkein haavoittuvimmissa olosuhteissa kasva-neita lapsia voidaan auttaa? Kaltoinkohdeltu ei antaudu helposti autettavaksi, vaan vie auttajan mukaan siihen ainoaan kaoottiseen ja turvattomaan todellisuuteen, jonka hän tuntee. Auttamistyössä ei pohjimmiltaan ole kysymys vähemmästä, kuin siitä, että lapsen kuva itsestä, toisista ja maailmasta pitää muuttua toisenlaiseksi. Miten ikinä ammatilliset välineet voivat riittää pyyhkimään pois lapsen tunnekokemuksen siitä, että hän on kelpaamaton ja syyllinen pahuuteen, jota ihmiset osoittavat hänelle? Kun ihmisen keho on muovautunut hädässä ja näkymättömyydessä, miten hänen soluihinsa voisi asettua rauha?

Voimauttava valokuva on armollinen ja toimiva väline, koska se perustuu kehollisuuteen, siihen kieleen, jolla ihmisen kokemuksellisuus on rakentunut. Ammatillisten välineittem-me kömpelyys ei haittaa, kun meillä on käytössämme kaikkein voimallisin: vilpitön, rakas-tava, vastavuoroinen katse. Lapsi ei voi elää ilman nähdyksi tulemistä.

miina.savolainen@kolumbus.fi

Lähteet

SAVOLAINEN, M. 2019: Kun silmät syttyvät – vanhus näkyväksi kokonaisena persoonana. Teoksessa Jenni Kulmala (toim): Hyvä vanhuus – Menetelmiä aktiivisen arjen tukemiseen. PS-Kustannus, Jyväskylä

SAVOLAINEN, M. 2016: Empowering Photography: Participating In Someone Else's World. Teoksessa Alexander Kopytin & Madeline Rugh (ed.): "Green Studio": Nature and the Arts in Therapy. Nova Science Publishers, Hauppauge, U.S.A. Pages 179–204.

SAVOLAINEN, M. 2008: Maailman ihanin tyttö. The Loveliest Girl In The World. Blink Entertainment Oy, Helsinki.

ESFAHANI SMITH, E. 2018: Merkityksellisyiden voima (The Power of Meaning). Suomentanut Kaisa Koskela. Tuuma-kustannus, Jyväskylä.

FREDRICKSON, B. L. 2013: Love 2.0. Creating Happiness and Health in Moments of Connection. A Plume Book. Penguin Group LLC, New York.

GALLESE, V. 2010. Embodied Simulation and Its Role in Intersubjectivity. Teoksessa T. Fuchs , H. C. Sattel & P. Henningsen (eds.): The Embodied Self. Dimensions, Coherence and Disorders. Schattauer Gmbh, Stuttgart. Pages 77–91.

HÄKLI, J. & KALLIO, K. & KORKIAMÄKI, R. (toim) 2015: Myönteinen tunnistaminen. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 171, Kenttä.

IACOBONI, M. 2008: Ihmisten peilaus. Kytkeytymisemme uusi tiede. (Mirroring People: The New Science of How We Connect with Others.) Suomentanut Kimmo Pietiläinen. Terra Cognita, Helsinki.

LAITINEN, I. & OLLIKAINEN, S. (toim.) 2017: Mentalisaatio. Teoriasta käytäntöön. Therapie-Säätiö, Tampere.

LEHTIMAJA, L. 2008: Levinasin kasvot. Like, Helsinki.

MERLEAU-PONTY, M. (AUTHOR), EDIE, J. (ed.) 1964: The Primacy of Perception: And Other Essays on Phenomenological Psychology, the Philosophy of Art.

PORGES, S. 2003: Social Engagement And Attachment: A Phylogenetic Perspective. Roots of Mental Illness in Children. Annals of the New York Academy of Sciences 1008. Pages 31–47.

SIEGEL, D. & PAYNE B. 2014: No-Drama Discipline: The Whole-Brain Way to Calm the Chaos and Nurture Your Child's Developing Mind. Bantam Books, New York.

SIITONEN, J. 1999: Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Conceptualisation of empowerment fundamentals. Oulu University Library, Oulu.

SILTALA, P. 2007: Askeleista, jotka otamme. Psykoanalyttisia esseitä. Therapie-Säätiö, Vaajakoski.

UUSITALO-MALMIVAARA, L, (toim.) 2015: Positiivisen psykologian voima. PS-Kustannus, Jyväskylä.

Terhi Mönkkönen, kulttuurituottaja, Savonia ammattikorkeakoulu

Kulttuuri tuottaa hyvää

Muistatko laulun lapsuuden tai perinneleikit mieluiset ja sen millaisia tunteita ne nostavat pintaan? Tänä päivänä on yhä suuremmassa määrin ymmärretty taiteen ja kulttuurin merkitys ihmisen kokonaishyvinvoinnin osana. Tässä artikkelissa paneudutaan taiteen ja kulttuurin hyvää tekevään voimaan.

Taide ja kulttuuri ovat tärkeä osa hyvinvointia

Kulttuuri on ihmiselle ominaista toimintaa, joka käsittää ihmisen oman elämäntavan sekä siihen liittyvän yhteisön. Taiteesta puhuttaessa tarkoitetaan pääsääntöisesti yhteisössä tapahtuvaa luovaa toimintaa. Kulttuuri on muutakin kuin taidetta, mutta yksilöiden uutta luovana toimintana taide on kulttuurin liikkeellepaneva voima. (Opetusministeriö, 2002) Taide ja kulttuuri edistävät ihmisen hyvinvointia moninaisesti. Arjen kulttuuria ovat aamun lehden lukeminen, yhteinen ilta ruuanlaiton parissa tai vaikka käynti lähiravintolan karaokeillassa. Omaa luovuutta voi vahvistaa mm. laulaen, tanssien, piirtäen tai lukien. Kulttuuria vastaanotetaan esimerkiksi taideteoksena sairaalan seinällä tai ihminen kulluttaa kulttuuripalveluita teatterien, orkestereiden tai taideterapiapalveluiden muodossa. Kulttuurin hyvinvointia lisäävä vaikutus liittyy kuitenkin ihmisen henkilökohtaiseen kokemukseen. Kokemuksen tunnetta ei voi sanella ulkopuolelta, vaan jokainen luo taiteesta omat merkityksensä ja millaisia elämyksiä tai oivalluksia siitä syntyy. (Lilja-Viherlampi, Rosenlöf, 2019)

Olen työskennellyt kulttuurin parissa yli kymmenen vuotta. Koko työurani ajan kulttuurin ammattilaiset ovat yrittäneet saada ääntään kuuluviin taiteen ja kulttuurin yhteiskunnallisesta merkityksestä ja hyvinvointia edistävästä vaikutuksesta. Viime aikoina on otettu merkittäviä edistysaskeleita ja valtakunnallisesti on nähtävissä halua kehittää kulttuurin hyvinvointiosaamista monialaisesti. Valtakunnallinen TAIKUSYDÄN tarjoaa kattavan tietopankin aiheesta ja on julkaissut yhteistyössä SITRAn kanssa kulttuurin yhteiskunnallisiin vaikutuksiin liittyviä koosteita. Paikallisesti Itä-Suomen hyvinvointivoimala VOIMALA kehittää hyvinvointipalveluita ja vahvistaa monialaista työtä sote- ja kulttuurialan toimijoiden kesken.

Kulttuurin yhteiskunnallinen vaikutus

Tekoälyn ja robotiikan nouseminen osaksi työelämää ovat tuoneet esiin taidot, joita koneelle on hankalaa opettaa. Empatiaan, luovuuteen, ongelmanratkaisuun ja aitoon vuorovaikutukseen tarvitaan digitalisoituvassa yhteiskunnassa vielä oikea ihminen. Kulttuurin harrastaminen ja kuluttaminen vahvistavat näitä taitoja ja altistavat kohtaamisiin sekä toisen asemaan asettumiseen. Kulttuuri voi parantaa yksilön mahdollisuuksia menestyä koulussa ja työssään. Artikkelissa ”Näkökulmia taiteen ja kulttuurin vaikutuksista oppimiseen” on koottuna viisi eri oppimisen osa-aluetta, joihin taiteellinen toiminta vaikuttaa positiivisesti. (Honkala, 2018)

Kulttuurin vaikutuksista terveyteen ja hyvinvointiin on tehty lukuisia kansainvälisiä tutkimuksia, yhtenä kattavimpana WHO:n raportti vuodelta 2019, joka kokosi yhteen yli 900 julkaisua, jotka pohjautuivat 3000 eri tieteelliseen tutkimukseen. Raportti osoittaa kiistatonta, että taide edistää hyvää terveyttä ja voi kustannustehokkaasti paitsi ennaltaehkäistä, myös auttaa sairauksien hoidossa. (Fancourt & Finn 2019) Konkreettinen esimerkki on kuopiolainen Sirkka Kirjonen, joka aloitti kuntoutuksen tanssin avulla massiivisen aivoinfarktin jälkeen yhdessä Savonia-ammattikorkeakoulun tanssiopettajaksi opiskelevan Camilla Björklundin kanssa. Oikealta puolelta halvaantuneen Sirkan ennuste toipumiseen oli erittäin huono, mutta tanssin avulla hän on päässyt pois pyörätuolista ja jopa tanssinut yleisön edessä. (Mäntymäki 2019) Tanssitaiteen tohtori Hanna Pohjola tutki Sirkan ja Camillan yhteistä prosessia ja tulokset osoittivat, että koreografinen prosessi auttoi aivo-ohjauspotilasta tunnistamaan kehon kokonaisuuden, joka myös lisää itseluottamusta ja toimijuutta. (Pohjola & Vartiainen & Karjalainen & Hänninen 2019)

Kulttuuri kehityksen tukena

Paitsi kulttuurin ammattilainen, olen myös nuoren kehitys- ja näkövammaisen pojan äiti. Erityisyyden pohjalla on äärimmäisen harvinainen sairaus, johon kuuluu asteittain häviävä näköaisti, motorinen kömpelyys ja lievä kehitysvamma. Haasteita on tuonut myös sosiaalisten tilanteiden ymmärtäminen ja niissä toimiminen. Tie teini-ikään on ollut joskus raskas, mutta onneksemme yhteiskunnan tukimuodot sekä koulun ja kodin saumaton yhteistyö ovat pitäneet perheemme pinnalla. Nuoreksi mieheksi kasvamisen tukena ovat olleet erilaiset kulttuurin osa-alueet, jotka ovat vaikuttaneet tämän hetkiseen positiiviseen tilanteeseen.

Kuntoutumista ja kehitystä tukevat toimet ovat tärkeä osa erityistä tukea tarvitsevan lapsen elämää. Musiikkiterapia on Kelan tukema kuntoutus- ja hoitomuoto, jossa musiikin eri elementtejä käytetään vuorovaikutuksen välineenä yksilöllisesti asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Esikoulu- ja kouluikäisten lasten kuntoutuksessa musiikkiterapiaa voidaan soveltaa oppimisvaikeuksiin, tarkkaavuuden säätelyyn, kehon hahmotukseen ja hallintaan, hienomotoristen taitojen, tunne-elämän toimintojen sekä kommunikoinnin ja sosiaalisen vuorovaikutuksen taitojen kehittämiseen. Musiikkiterapia myös koetaan motivoivaksi terapiamuodoksi, joka voi edistää kokonaisvaltaisesti kuntoutujien elämänlaatua ja psyykkistä hyvinvointia. (Saukko, Hakomäki. 2019.)

Lapsemme pääsi koulutien alussa musiikkiterapiaan, joka vei hänen kehitystään isoilla askelilla eteenpäin. Yksilölliset tavoitteet keskittyivät hienomotoriikkaan sekä tunteiden ilmaisemiseen ja säätelyyn. Näitä taitoja vahvistettiin niin koululla pidetyissä sessioissa kuin musiikkipajassa ja vähitellen kehittyminen alkoi näkyä myös arjessa. Aggressiiviset kohtaukset vähenivät ja toisten kunnioittaminen lisääntyi. Lisäksi näkövammaiselle tärkeät osa-alueet kuten kuulonvaraisesti toimiminen ja hienomotoriikka kehittyivät.

Kirjastopalveluiden tarjoama Celia mahdollistaa äänikirjojen lainaamisen maksutta sellaisille henkilöille, joille lukeminen tuottaa haasteita. Perheessämme Celia saatiin käyttöön juuri oikeaan aikaan. Lukutaitoa opetellessa näön varainen lukeminen oli jo raskasta ja energia kului kirjainten näkemiseen, ei sisällön ymmärtämiseen. Kuuntelukirjat toivat elämään mahdollisuuden lukea omanikäisille tarkoitettuja kirjoja ja päästä osaksi samanikäisten lasten maailmaa. Muutaman vuoden välein tehdyt psykologiset testit osoitti-

vat, että lapsen kognitiivinen taso oli kehittynyt kuuntelukirjojen myötä huomattavasti, erityisesti sanavaraston osalta. Lukeminen myös kehittää empatiaa ja sosiaalista hahmotuskykyä.

Hyvän elämän palaset koostuvat useista eri alueista ja yksi näistä on liikkuminen. Suomen paralympiakomitean koordinoimassa Valtti-ohjelmassa pyritään löytämään erityistä tukea tarvitseville lapsille ja nuorille liikuntaharrastus. Jokainen ohjelmaan valittu lapsi tai nuori saa oman henkilökohtaisen Valtti-kaverin, jonka kanssa yhdessä kokeillaan eri liikuntalajeja. Perheemme osallistui ensimmäiseen Valtti-kokeiluun vuonna 2016 ja lapsemme löysi tätä kautta oman harrastuksen sekä henkilökohtaisen avustajan. Avustajan kanssa on paitsi liikuttu, myös käyty elokuvissa, konserteissa ja erilaisissa tapahtumissa. Oma harrastus ja omat menot ovat tärkeitä asioita ja avustajan kanssa harrastaminen tuo näkövammaisen lapsen nuoren elämään sisältöä.

Kuva 1. Elias ja Valttikaveri Carita Siipon yleisurheilukisoissa.

Saavutettavuus on mahdollistamista

Erityislapsen vanhemman elämään kuuluu lääkärissä käyntejä, lomakkeiden täyttämistä, palveluista taistelemista sekä tilanteen selittämistä kerta toisensa jälkeen. Lapsen kehittyminen harvoin etenee millään osa-alueella normaalin kaavan mukaan ja arki on kuormittavaa sekä lapselle, että vanhemmille. Vanhemmat usein ymmärtävät erilaisten tukitoimien edut, mutta omat voimavarat eivät välttämättä riitä etsimään omalla lapselle sopivaa harrastusta tai aktivoivaa toimintaa. Lisäksi mielessä pyörii monenlaisia uhkakuvia; mitä jos lapsi ei pärjääkään ryhmässä, mitä jos hän häiritsee muita, miten tottumaton ohjaaja osaa käsitellä minun lapseni erityisyyttä, entä jos jotain vakavampaa sattuu?

Musiikkiterapia loppui perheessämme muutama vuosi sitten, mutta lapsellemme jäi kiinnostus kehittää terapiassa kehittyneitä musiikillisia taitoja eteenpäin. Inklusiivinen musiikinopetus on Pohjois-Savossa pitkällä, mutta tästä huolimatta meidän perhe ei ole vielä saanut paikkaa musiikinopetuksesta. Erityisten oppijoiden ohjaamiseen perehtyneiden opettajien osuus on vielä varsin pieni ja kaikille halukkaille ei ole mahdollista tarjota harrastuspaikkaa.

Alkuun pääseminen onkin yksi isoimmista haasteista erityistä tukea tarvitsevan lapsen harrastuksissa. On äärimmäisen tärkeää, että palvelut ovat saatavilla helposti ja ilman ylimääräistä työtä. Asioita pitäisi päästä kokeilemaan ilman epäonnistumisen pelkoa. Saavutettavuus tarkoittaa myös mahdollistamista.

Sijoituksen arvoinen ala

Toivon, että tulevaisuudessa taiteen ja kulttuuriin hyvää tekevä vaikutus ymmärretään paremmin ja entistä useampi pääsee mukaan kulttuuriharrastuksiin. Kognitiivisen osaamisen ja sosiaalisten taitojen karttuminen mahdollistavat arjen taitoja, joita tarvitaan itsenäiseen ja hyvään elämään. Jokainen itsenäisyyteen liittyvä edistysaskel myös vähentää yhteiskunnan taloudellista painetta avustajien, omaishoidon ja laitospaikkojen järjestämiseen.

Mahdollistamalla taide ja kulttuuri osaksi jokaisen arkea, meillä on ainekset parantaa ihmisten osaamista, hyvinvointia ja elämänlaatua. Liikkeelle voi lähteä pienistä ja yksinkertaisista asioista kuten viemällä taidetta perinteisten kulttuuripalveluiden ulkopuolelle tai mahdollistamalla jokaiselle kansalaiselle taiteen kuluttaminen tai harrastaminen taloudellisesta tilanteesta, iästä, asuinpaikasta tai vammasta riippumatta. Tämä vaatii kuitenkin ymmärrystä taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista ja taloudellisten resurssien suuntaamista kulttuurin ja taiteen kentälle. Jokainen sijoitettu euro kasvaa monikertaista korkoa tulevaisuudessa.

Kuva 2. Elias tubettajien kanssa yhteiskuvassa Kuopion Musiikkikeskuksella.

terhi.monkkonen@savonia.fi

Lähteet

FANCOURT D. JA FINN S. 2019. Health Evidence Network synthesis report 67. What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. World Health Organization.

<http://www.euro.who.int/en/publications/abstracts/what-is-the-evidence-on-the-role-of-the-arts-in-improving-health-and-well-being-a-scoping-review-2019> [Viitattu 2019 -12]

HONKALA N. 2018. Näkökulmia taiteen ja kulttuurin vaikutuksista oppimiseen. Sitra. <https://www.sitra.fi/artikkelit/nakokulmia-taiteen-ja-kulttuurin-vaikutuksista-oppimiseen/> [Viitattu 2019 -12]

LILJA-VIHERLAMPI, L-M.; ROSENLOF, A-M. 2019. Moninäkökulmainen kulttuurihyvinvointi. Teoksessa I. Tanskanen. (toim.) Taide töissä – Näkökulmia taiteen opetukseen sekä taiteilijan rooliin yhteisöissä. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 256. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 20 - 39. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522167170.pdf> [Viitattu 2020 -03]

MÄNTYMÄKI V. 2019. Tanssi voi herättää halvaantuneet aivot – lääkärit eivät antaneet toivoa, mutta tanssi auttoi Sirkka Kirjosta kuntoutumaan aivoinfarktista. YLE <https://yle.fi/uutiset/3-10825255> [Viitattu 2019 -12]

OPETUSMINISTERIÖ. 2002. Taide on mahdollisuuksia. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79509/opm_41_TAO.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Viitattu 2020 -03]

POHJOLA H. & VARTIAINEN P. & KARJALAINEN P. & HÄNNINEN V. 2019. The potential of dance art in the recovery from a stroke: a case study. *Nordic Journal of Dance* 10, 32–43.

SAUKKO, P. & HAKOMÄKI H. 2019. Musiikkiterapian vaikutus kehitysvammaisten lasten, nuorten ja aikuisten toimintakykyyn. Sosiaali- ja terveysturvan raportteja 18. <https://helsinki.fi/bitstream/handle/10138/306211/Raportteja18.pdf?sequence=6> [Viitattu 2020 -03]

Linkit

Suomen Paralympiakomitean Valtti-ohjelma
<https://www.paralympia.fi/liikunta/lapset-ja-nuoret/valtti> [Viitattu 2020 -03]

TAIKUSYDÄN
<https://taikusydan.turkuamk.fi/> [Viitattu 2020 -03]

VOIMALA
<http://www.hyvinvointivoimala.fi/> [Viitattu 2020 -03]

Vilma Waldén, sosionomi AMK, perheohjaaja

Hevosen kuntouttava voima

Jo pelkkä hevosen läsnäolo vaikuttaa ihmiseen, mutta koulutuksen avulla voidaan valjastaa hevosen koko kuntouttava voima ihmisten hyvinvoinnin hyväksi.

Green care -toiminta on nostanut päätänsä viime vuosikymmenten aikana. Green care -toiminnalla tarkoitetaan luontoavusteisten menetelmien ammatillista, vastuullista ja tavoitteellista käyttöä. Toiminta jaetaan luontovoimaan ja luontohoivaan. Luontovoima keskittyy ihmisten virkistämiseen ja hyvinvoinnin lisäämiseen. Luontohoiva kuntouttaa ihmisiä ja toimii sosiaali- ja terveysalan lainsäädännön alla. Hevosia voidaan hyödyntää sekä luontohoivassa, että luontovoimassa. (Green care Finland ry s.a; Thl s.a.)

Hevosen kuntouttavaa voimaa hyödynnetään ratsastusterapiassa, sosiaalipedagogisessa hevostoiminnassa ja eläinavusteisessa toiminnassa. Ratsastusterapia on lääkinällistä kuntoutusta. Ratsastusterapia voi painottua fyysiseen tai psyykkiseen kuntoutukseen. Yleensä ratsastusterapia on kansaneläkelaitoksen korvattavaa. (Suomen ratsastusterapeutit ry s.a.) Sosiaalipedagoginen hevostoiminta on sosiaalisen kuntoutuksen muoto, joka on kehitetty syrjäytymisen ehkäisyyn. Toiminta perustuu ihmisen ja hevosen väliseen vuorovaikutukseen sekä talliympäristön ja yhteisön voimaannuttavaan vaikutukseen. (Sosiaalipedagoginen hevostoimintayhdistys ry 2015.) Ratsastusterapeutti ja sosiaalipedagogisen hevostoiminnan ohjaaja ovat molemmat suojattuja tehtävänimikkeitä. (Sosiaalipedagoginen hevostoimintayhdistys ry 2015; Suomen ratsastusterapeutit ry s.a.)

Kuva 1. Terapiahevon koulutuksessa (Waldén 2017–08–6).

Eläinavusteinen toiminta on toimintaa, joka tähtää ihmisten hyvinvoinnin lisäämiseen sekä virkistämiseen. Toiminta ei kuitenkaan ole kuntouttavaa toimintaa vaan lukeutuu luontovoiman alle, kun sosiaalipedagoginen hevostoiminta ja ratsastusterapia lukeutuvat luontohoivan alle. Eläinavusteisessa toiminnassa käytetään apuna eläimiä kuten koiria, kissoja, hevosia tai kanoja. Eläinavusteista toimintaa, jossa hyödynnetään hevosia, kutsutaan hevosavusteiseksi toiminnaksi esimerkiksi kummihevostoiminta. (Green Care Finland ry s.a.)

Jokaisella hevosella on terapeuttinen ja kuntouttava vaikutus ihmiseen, mutta vasta koulutuksen myötä hevosesta tulee terapiahevon

Jokainen ammattilainen kouluttaa terapiahevosensa itse, eikä selkeää määritelmää terapiahevoselle ole. Ammattilainen ja hevonen muodostavat työparin, joka työskentelevät yhdessä asiakkaiden hyväksi. Asiakasryhmät vaihtelevat eri työmuotojen välillä. Esimerkiksi asiakkaina voivat olla kehitysvammaiset, lastensuojelu lapset ja nuoret, vanhukset, mielenterveyskuntoutujat, vangit, vammautuneet ihmiset jne. Terapiahevosella täytyy, kuitenkin olla tiettyjä perustaitoja oli hevosen tuleva asiakasryhmä, mikä tahansa. Näitä terapiahevosien perustaitoja ovat kontaktin ottaminen ihmiseen, pakoreaktion minimointi sekä rampille meno. Terapiahevosien perustaitoihin kuuluu myös, että hevonen ymmärtää eron työn ja esimerkiksi tavallisen ratsastuksen välillä. (Sosiaalipedagoginen hevostoimintayhdistys ry 2015; Suomen ratsastusterapeutit ry s.a.)

Ihminen on hyödyntänyt hevosta läpi historian ja hevosen rooli yhteiskunnassa on ilmentänyt elettyä aikaa. Hevosen rooli on kuitenkin muuttunut ajan kuluessa. Ennen teollistumista hevosen rooli oli auttaa maataloustöissä ja kuljettaa ihmisiä paikasta toiseen. Teollistumisen ja sen myötä tapahtuneen koneellistumisen jälkeen hevosen rooli muuttui. Hevosesta tuli ihmisen harrastus- ja kilpakumppani. Uusin rooli hevosella yhteiskunnassa on kuntouttaa ihmisiä ja lisätä niiden hyvinvointia. (Hill 2011; Wegelius 2003, 22.)

Hevosen kuntouttava voima vaikuttaa ihmiseen niin fyysisesti, sosiaalisesti kuin psyykkisesti

Hevosen kuntouttava voima ja terapeuttinen vaikutus perustuvat hevoseen eläimenä ja siihen, mitä tunteita se herättää ihmisessä. Hevosessa yhdistyvät voima ja pelko. Hevoset ovat suurikokoisia eläimiä, mutta suuresta koostaan huolimatta ne ovat pelokkaita. Pelokkuudesta huolimatta tasapainoisessa ympäristössä oleva hevonen on rauhallinen. Hevosen rauhallisuus perustuu siihen, että hevonen kokee ympäristön turvallisesti ja on hyväksynyt ihmisen johtajakseen. Hevonen peilaa ihmisen tunteita ja pakottaa ihmisen käsittelemään nämä tunteet esimerkiksi rauhaton ihminen saa hevosenkin hermostuneeksi. Hevonen elää hetkessä eikä mieti mennyttä tai tulevaa, joten hevonen opettaa ihmistä keskittymään hetkeen ja auttaa ihmisiä tyhjentämään mielen. Hevonen ei mieti etukäteen, että tänään toimin tietyllä tavalla, vaan hevosen käytös perustuu ympäristön ärsykkeisiin ja opittuihin asioihin. Hevosen negatiivinen käytös pakottaa ihmiset miettimään, mitä olisi voitu tehdä toisin, että hevosen reaktio olisi voitu estää. Hevosta voi torua, mutta syyttely ei auta. (Yrjölä 2001, 88—109.)

Terapiahevosien kanssa asiakas oppii tiedostamaan omia tunteitaan ja miten tunteet näkyvät ihmisestä ulospäin sekä miten tämä vaikuttaa muihin. Epäonnistumisia tapahtuu hevosten kanssa toimiessa ja silloin syyttely ei auta, vaan toimintaa pitää muuttaa jotenkin. Tämä auttaa asiakkaita sietämään paremmin epäonnistumisia ja keskittymään syytelyn sijasta toimintatapojen muutokseen. Hevoset rakastavat rutiineja ja niiden kanssa täytyy toimia johdonmukaisesti eli asiat täytyy pyytää aina samalla tavalla. (Yrjölä 2001, 88—109.)

Esimerkiksi hevonen on tyytyväinen, kun sillä on säännöllinen vuorokausirytmistö. Ihmisen tehtävä on huolehtia hevosen hyvinvoinnista eli huolehtia, että hevosella on ruokaa ja vettä, liikuntaa ja lepoa sopivassa suhteessa. Huolehtimalla hevosen hyvinvoinnin osatekijöistä ja näiden tasapainosta asiakas oppii tiedostamaan, mistä oma hyvinvointi koostuu. Hevosten kanssa asiakas oppii myös omien tekojen seuraukset, koska hevonen peilaa ihmisen tunteita ja käytöstä. (Yrjölä 2001, 88—109.)

Terapiahevon toimii tiiviissä yhteistyössä ammattilaisen ja asiakkaan kanssa

Terapiahevosien voi kouluttaa minkä rotuisesta hevosta tahansa. Terapiahevon voi olla entinen ravihevon, ratsastuskoulun tuntiratsu tai kilpahevon. Terapiahevosien valinnassa tulee huomioida tuleva työmuoto sekä asiakasryhmä. Nämä vaikuttavat siihen, minkä kokoinen hevosen tulee olla ja minkä luontoinen hevonen sopii kullekin asiakasryhmälle parhaiten. Hevosen tulee sopia yhteen ennen kaikkea asiantuntijan kanssa. Hevonen ei elä menneessä, mutta menneisyys vaikuttaa hevosen kouluttamiseen. Menneisyys vaikuttaa, koska hevonen toimii enemmän vanhalla tavalla kuin uudella. Hevosen menneisyys vaikuttaa myös siihen, kuinka pitkä hevosen koulutusprosessi on ennen kuin hevosen voi ottaa terapiahevosien töihin. (Yrjölä 2001, 88—109.)

Terapiahevosien koulutuksessa tärkein asia huomioida on turvallisuus. Hevosen tulee olla koulutettu terapiahevosien tehtävään, jotta vaaratilanteet voidaan minimoida. Koulutuksessa tulee huomioida mahdollinen ryhmädynamiikka, joka muodostuu hevosen, asiakkaan ja ammattilaisen välille. Terapiahevosien asiakkaat vaihtuvat ja myös asiakkaiden kunto voi vaihdella suuresti eri kertojen välillä. (Yrjölä 2001, 88—109.)

Terapiahevosien koulutus alkaa niin, että ammattilainen tutustuu hevoseen. Ammattilainen ja hevonen muodostavat suhteen, jossa ammattilainen on lauman johtaja ja hevonen seuraa tätä. Hevonen tulee opettaa työskentelemään ilman toisten hevosten seuraa ja hevosen tulee turvautua ammattilaiseen. Vasta, kun ammattilaisen ja hevosen välillä on hyvä yhteys ja hevonen toimii ammattilaisen kanssa turvallisesti. Tämän jälkeen voidaan ottaa asiakkaita, vaikka koulutus olisikin vielä kesken. (Yrjölä 2001, 88—109.)

Asiakkaiden tulee olla sellaisia, että heitä voidaan turvallisesti hyödyntää hevosen koulutuksessa. Asiakkaiden mukaan tulo opettaa hevosta vuorovaikuttamaan ammattilaisen kanssa myös asiakkaan kanssa. Terapiahevosta ei ole hyötyä, jos se toimii vain ammattilaisen kanssa. Asiakkaiden mukaan otto lisää työn vaikuttavuutta ja opettaa hevosta sietämään muuttuvia tilanteita. Hevosen kokemuksen kasvaessa voidaan töiden määrää lisätä ja ottaa hevoselle yhä haastavampia asiakkaita. (Sosiaalipedagoginen hevostoimintayhdistys ry 2015; Suomenratsastusterapeutit ry s.a; Yrjölä 2001, 88—109.)

Koulutuksessa ammattilainen valjastaa hevosen koko potentiaalın terapiatyötä varten

Ilman koulutusta hevosen terapeuttinen vaikutus ja kuntouttava voima jäävät vaillinaisiksi. Koulutuksen avulla hevonen oppii mihin asioihin tulee reagoida ja miten eri asiakkaiden kanssa toimitaan. Ilman koulutusta hevonen esimerkiksi peilaa asiakkaiden kaikki tunteet ja reagoi asiakkaiden kaikkiin viesteihin, vaikka ei pitäisi. Koulutuksen avulla hevonen oppii mihin asiakkaiden viesteihin pitää vastata ja mihin ei. Esimerkiksi jos asiakkaalla on pakkoliikeitä, joille hän ei voi mitään. Hevonen ei saa reagoida näihin negatiivisesti, koska asiakas ei tee niitä tahallaan. Hevonen ei myöskään hermostua, jos asiakas on arka. Tällöin hevosen tulee olla mahdollisimman rauhallinen, jotta hevosen rauhallisuus tarttuu asiakkaaseen ja asiakas uskaltautuu rohkeammaksi. Hevonen opetetaan siihen, että sen tulee peilata ennen kaikkea ammattilaisen olemusta. Ammattilainen muokkaa omaa olemustaan ja käytöstä sen mukaan mitä asiakas tarvitsee ja hevonen peilaa tämän asiakkaaseen. Koulutuksen avulla hevonen oppii myös siihen, että saman asiakkaan kunto voi vaihdella suuresti eri kertojen välillä. Hevonen sopeutuu tähän ja antaa yhdessä ammattilaisen kanssa asiakkaalle juuri sen, mitä asiakas tarvitsee juuri silloin. Koulutuksen avulla hevoselle opetetaan muodostamaan yksilöllinen vuorovaikutussuhde jokaisen asiakkaan kanssa. Hevosen täytyy myös ymmärtää erot asiakasryhmien ja asiakkaiden välillä ja oltava kykenevä muokkaamaan käytöstään näiden välillä. (Sosiaalipedagoginen hevostoimintayhdistys ry 2015; Suomen ratsastusterapeutit ry; Yrjölä 2001, 88—109.)

Terapiahevosen tulee olla laadukas, jotta työn vaikuttavuus ja merkitys säilyvät läpi vuosien

Terapiahevosen tulee olla turvallinen ja luotettava, muttei kuitenkaan pystyyn kuollut. Terapiahevosen pakoreaktio ei saa olla voimakas ja sen pitää pystyä sulkemaan ympäristön ärsykkeet pois. Kärsivällisyys ja hyvä keskittymiskyky ovat terapiahevosen tärkeimmistä taitoja. Terapiahevonen on itsevarma ja sosiaalisesti aktiivinen ihmistä kohtaan. Hyvä terapiahevonen hakeutuu ihmisen eli tässä tapauksessa asiakkaan seuraan ja vuoro vaikuttaa asiakkaan kanssa aktiivisesti. Terapiahevosen tulee kertoa mielipiteensä selkeästi, mutta lempeästi asiakkaalle. Näin asiakas oppii ymmärtämään, mitä hän tekee väärin. (Ystäväni hevonen 2015.)

Ratsastusterapiassa, sosiaalipedagogisessa hevostoiminnassa ja eläinavusteisessa toiminnassa asiakkuudet voivat olla hyvin pitkiä. Esimerkiksi ratsastusterapiassa asiakkuudet voivat kestää useita kymmeniä vuosia ja terapiahevonen voi koko tämän ajan säilyä samana kuten myös terapeutti. Pitkissä asiakassuhteissa korostuu ammattilaisen ammattitaito ja erityisesti terapiahevosen laadukkuus. Laadukkaalla ja hyvin koulutetulla terapiahevosella kyetään säilyttämään työn monipuolisuus läpi vuosien. Vuosien varrella asiakkaan tilanne muuttuu, joten ammattilaisen ja terapiahevosen tulee kyetä vastaamaan tähän muutokseen ja muokkaamaan toimintaa sen mukaan. Laadukkaassa terapiahevosessa on niin paljon monipuolisuutta, että se kykenee vastaamaan asiakkaan muutoksiin. Monipuolisuus ja työn muuttuvuus ovat niitä tekijöitä, jotka mittaavat terapiahevosen laatua. Laadukkaalla terapiahevosella pystytään tekemään työtä asiakkaan kanssa niin, että asiakkaan mielenkiinto ja toiminnan tavoitteellisuus pysyvät yllä pitkän aikaa. (Sosiaalipedagoginen hevostoimintayhdistys ry 2015; Suomen ratsastusterapeutit ry; Yrjölä 2001, 88—109; Ystäväni hevonen 2015.)

Asiakkaalle viikon tärkein hetki voi olla hevosen kohtaaminen. Hevosen kohtaaminen antaa voimaa jaksaa arjessa. Esimerkiksi kiusatulle, jonka vuorovaikutus on ollut ihmisten kanssa negatiivisten sävyjen täyttämää, hevosen kohtaaminen on terapeutista. Hevonen ei syrji eikä tuomitse. Hevosen kanssa tapahtuva positiivinen vuorovaikutus antaa asiakkaalle kokemuksen hyväksytyksi tulemisesta juuri sellaisenaan.

Jo pelkkä hevosen läsnäolo rauhoittaa. ADHD-lasten kohdalla terapiahevosen kanssa vuorovaikuttaminen auttaa rauhoittumaan. Hevosen lähellä on pakko olla rauhassa, koska muuten hevonen hermostuu. Hevonen myös antaa välitöntä palautetta asiakkaan toiminnasta, joka auttaa asiakasta tiedostamaan tekojensa vaikutuksia muihin.

Nuorelle jo pelkkä hevosen kanssa työskentely herättää usein tarpeellisuuden tunteita. Tunne siitä, että olen tärkeä, toiminnallani on merkitystä auttaa nuorta jaksamaan. Elämän merkityksellisyys korostuu. Aikuistuttua näiden onnellisten muistojen uudelleen kokeminen on voimaannuttava kokemus.

Liikuntarajoitteiselle hevosen kanssa liikkuminen ratsailla antaa tunteen liikkeestä. Ratsailla liikuntarajoitteinen on vapaa. Hevosen avulla he pystyvät kokemaan vauhdin hurmaa ja hevonen antaa heille tunteen liikkeestä.

Hevosen avulla voidaan myös auttaa asiakkaita tiedostamaan asioita, joista asiakkaan oma hyvinvointi koostuu. Ihmisen tulee huolehtia hevosen riittävästä ravinnon ja veden saannista, liikunnasta, levosta, hygieniasta sekä terveydestä. Näistä samoista asioista koostuu myös ihmisen hyvinvointi. Asiakas oppii tiedostamaan näitä asioita, kun hän huolehtii hevosen kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista. Ammattilainen auttaa asiakasta siirtämään nämä asiat asiakkaan arkeen.

Asiakkaan ja terapiahevosen välille muodostuu vahva side, joka kantaa läpi vuosien

Laadukas terapiahevonen pystyy ammattilaisen kouluttamana muovautumaan eri asiakkaiden tarpeisiin. Tärkeää on kiinnittää huomiota jo hevosen valinta vaiheessa. Terapiahevosen voi kouluttaa monenlaisista hevosista, mutta tärkeintä on löytää hevonen, jolla on terapiahevosen olemus. Kaikilla hevosilla ei ole terapiahevosen psyykettä. Hevosen valinnassa tulee huomioida tulevat asiakasryhmät sekä työnmuoto. Hevosen valinnassa tulee kiinnittää huomioita mm. hevosen pelkoon ja ennen kaikkea sosiaaliseen aktiivisuuteen. Terapiahevosen pakoreaktio ei saa olla voimakas, mutta terapiahevosen tärkein ominaisuus on, että se haluaa vuorovaikuttaa ihmisen kanssa. Terapiahevosen tärkein tehtävä on kuntouttaa ihmistä. Sosiaalisesti aktiivinen hevonen hakeutuu luonnostaan ihmisen seuraan ja on kiinnostunut ihmisestä. Silloin hevonen nauttii ihmisen kanssa työskentelystä ja kokee terapiahevosen työn mielekkäänä. Työn mielekkyys on tärkeää niin hevosen, ammattilaisen kuin asiakkaan näkökulmasta.

Laadukas terapiahevonen haluaa luonnostaan vuorovaikuttaa yhdessä ihmisen kanssa ja on kiinnostunut ihmisen toiminnasta.

vilma.walden@icloud.com

Lähteet

GRF ry s.a. Luontohoiva & Luontovoima [verkkodokumentti]. Green Care Finland ry. [Viitattu 2018-08-05]. Saatavissa: <http://www.gcfinland.fi/green-care-/luontohoiva---luontovoima/>

HILL, Cherry 2011. How to think like a horse. United states of America: Storey Publishing

SOSIAALIPEDAGOGINEN HEVOSTOIMINTAYHDISTYS ry 2015. Sosiaalipedagoginen hevostoiminta [verkkodokumentti]. Hevostoiminta.net. [Viitattu 2017-03-10]. Saatavissa: <http://www.hevostoiminta.net/10>

SUOMEN RATSASTUSTERAPEUTIT s.a. Ratsastusterapia [verkkodokumentti]. Suomen ratsastusterapeutit ry. [Viitattu 04-02-2018]. Saatavissa: <http://www.suomenratsastusterapeutit.fi/ratsastusterapia/>

THL s.a. Mitä green care on [verkkodokumentti]. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. [Viitattu 2018-08-05]. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/tyohon-kuntouttava-green-care-etela-suomessa/mita-green-care-on>

WEGWLIUS, Christopher 2003. Hevostaito. Julkaisussa: NIEMINEN, Virpi (toim.) Hevosen käsittely ja käyttäytyminen. Helsinki: WS Bookwell, 21-38.

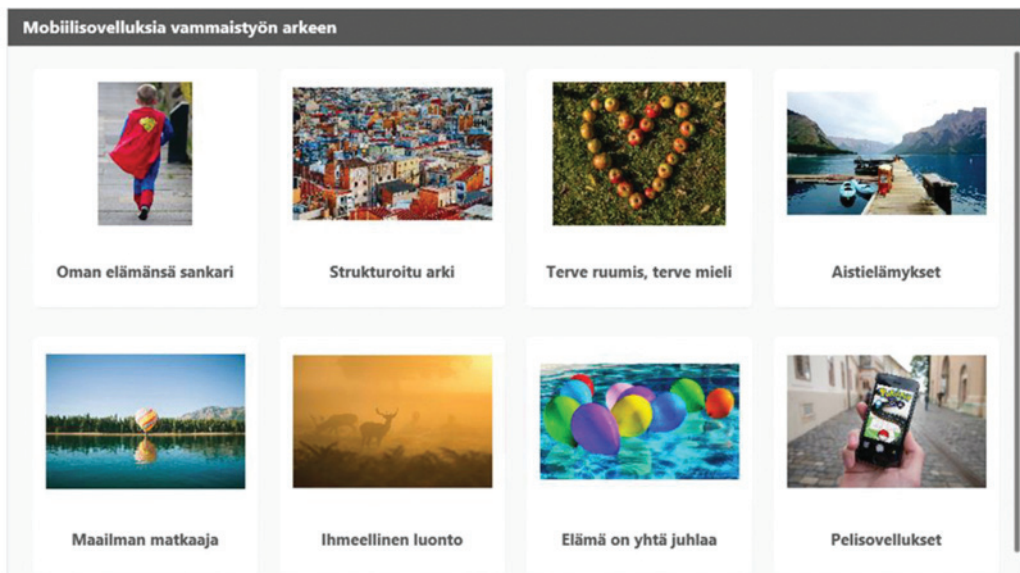
YRJÖLÄ, Marja-Leena 2011. Hevosen vaikutukset ja ihmiselle asettamat haasteet. Julkaisussa: MATTILA-RAUTIAINEN, Sanna (toim.) Ratsastusterapia. Juva: Suomenratsastusterapeutit ry, 88—109.

YSTÄVÄNI HEVONEN 2015. Voimaa hevosesta. [verkkojulkaisu]. Yle. [Viitattu 2017-03-16]. Saatavilla: <http://yle.fi/aihe/artikkeli/2014/05/31/voimaa-hevosesta>

Anu Kinnunen, ft, TtM, fysioterapian lehtori, Savonia ammattikorkeakoulu
 Tarja Tolonen, KM, ammatillinen erityisopettaja, erityisopetuksen lehtori, Savon ammattiopisto, Apple Distinguished Educator

Mobiilisovelluksilla tukea ja osallisuutta arkeen

Tässä artikkelissa kuvataan opetuksessa ja päivittäisissä toiminnoissa hyödynnettävää teknologiaa. Teknologialla voimme mahdollistaa lasten ja nuorten osallisuuden ja itsenäisen toiminnan arjessa. Aikuisten teknologiaorientoituneisuus on edellytys tarkoituksen mukaisten teknologiasovellusten käyttöönotolle. Teknologian tulee olla lisäarvo toiminnalle. Artikkelissa kuvataan erilaisia ratkaisuja opetukseen ja arjentoimintoihin Savon ammattiopiston TELMA-koulutuksesta. Artikkelissa on esitetty myös muita esimerkkisovelluksia.

Kuva 1. Esimerkkejä mobiilisovellusten aihepiireistä.

Lisääntyvä teknologia lastemme arjessa

Yleinen teknologian kehitys on nopeaa ja tiedetään, että tulevaisuudessa teknologian käyttöönotto tulee koskemaan laajasti yhteiskunnan eri kenttiä. Tämä sama koskee opetuksen ja varhaiskasvatuksen kenttää. (Kangasniemi ja Anderson 2016, Alho, Neittaanmäki, Hänninen, Tammilehto 2018, Kauhanen 2016, Valvira 2017) Teknologia on arkipäiväistynyt lastemme arjessa. Lasten ja nuorten median käyttö muuttuu koko ajan digitaalisemmaksi, mobiilimmaksi ja itsenäisemmäksi. Tämä toimintakulttuurin muutos arjessamme on perustavan laatuinen. Valtaosa yli kymmenvuotiaista pelaa digitaalisia pelejä vähintään viikoittain. Lapset ovat omien sanojensa mukaan monilta osin hyvin taitavia ja näppäriä tablettien käyttäjiä. Silti sekä teknologisesti taitavat, että vähemmän kompetentit lapset tarvitsevat tukea vanhemmiltaan, kasvattajilta ja opettajilta teknolo-

gian tarjoamien mahdollisuuksien ja osallisuuden hyödyntämiseen ja teknologian avulla oppimiseen. Digitaalinen ympäristö toimii monin tavoin lasten keskinäisten sosiaalisten suhteiden rakentumisen ja yhteisen leikin välineenä (Arnott 2013, 2016; Koivula & Mustola 2015). Tässä lasten keskinäisen vuorovaikutuksen muovautumisessa myös opettajien tuki sekä heidän oman teknologisen osaamisensa laajentaminen ja haltuunotto ovat välttämättömiä.

Lasten mahdollisuudet hyödyntää digitaalista tarjontaa ja osallisuutta edistäviä ratkaisuja vaihtelevat suuresti. Tämä on keskeinen haaste tasa-arvoistavalle koulutukselle. Tutkimusten perusteella teknologian avulla lapset motivoituvat paremmin verrattuna perinteiseen opetukseen ja opetus on muokattavissa kaikille sopivaksi oppimista tukevaksi toiminnaksi. Kaikkien oppilaiden osallisuuden ja oppimisen lisääminen nähdäänkin keskeisenä osana myös inklusion ajatusta (Brooks, 2011; Booth & Aisnscow 2002).

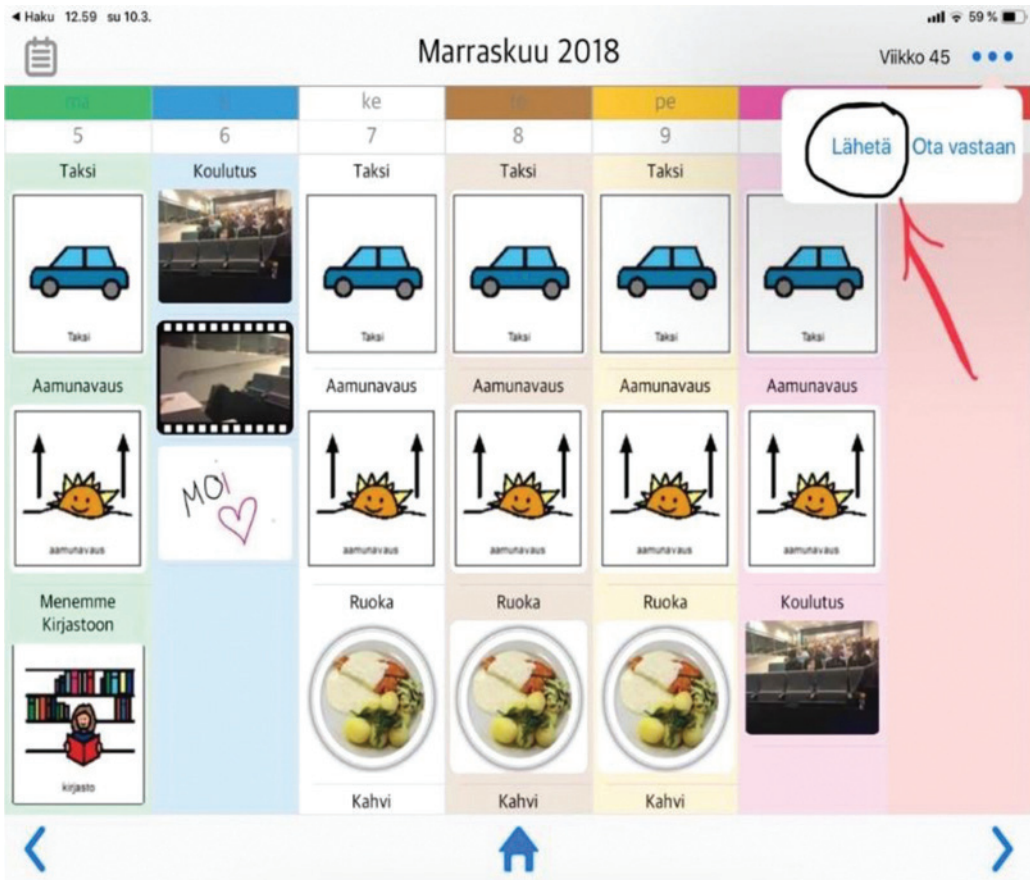
Koulussa oppilaat saavat ohjausta vaihtelevasti digitaalisen teknologian opiskelukäyttöön tai sen varaan ankkuroituvaan luovaan osallistumiseen. Savon ammattiopiston TELMA-koulutuksessa (Työhön ja itsenäiseen elämään valmentavassa koulutuksessa) digitalisaation ja teknologian mahdollisuuksiin on erityisesti kiinnitetty huomiota. TELMA-koulutuksessa olevat nuoret tarvitsevat teknologian tuomaa tukea mm. päivästruktuurin hahmottamisessa, oman toiminnan suunnittelussa, yhdenvertaisessa osallistumisessa yhteiskunnan eri toimintoihin sekä kommunikoinnissa.

Päivästrukturi visuaaliseksi

Päivästrukturia voidaan hahmottaa iPadeille ladattavissa olevan MOI-ohjelman (*MyOwnInteractions*) avulla. MOI-ohjelma on ilmainen AppStoresta ladattava ohjelma, jonne nuoret voivat lisätä omia kuvia, ääntä, piirroksia sekä videoita. Savon ammattiopiston TELMA-koulutuksessa MOI-ohjelmassa käytettäviä kuvia lisätään viikko-ohjelmiin yksilöllisesti, opiskelijat joille toimivat parhaiten PCS-kuvat käyttävät niitä omalta iPadin kuvarullaltaan, toiset opiskelijat voivat etsiä kuvia internetistä kuvahaulla tai piirtää omat yksilölliset kuvat päiväohjelmiin. Päiväohjelmiin lisätään myös arkeen liittyviä kuvia. MOI-ohjelma toimii opiskelijoilla myös reissuvihkon tapaan.

”MOI-ohjelmaan lisätään kuvia myös kotona tapahtuneista asioista. Ohjelman avulla lisätään kerrontaa ja asioiden jakamista vertaisryhmässä. Yleensä päivittäin opiskelijat kertovat omalle luokalleen mitä ovat tehneet kotona illalla. Kertomista helpottaa, kun opiskelija pystyy heijastamaan luokan seinälle kuvat ja videot MOI-ohjelmasta. Opiskelija saattaa haluta vielä täydentää kertomustaan näyttämällä kuvarullalla olevia kuvia ja videoita tai kertoa asioita kommunikointiohjelman avustamana.”

Tarja Tolonen, erityisopettaja, Savon ammattiopisto

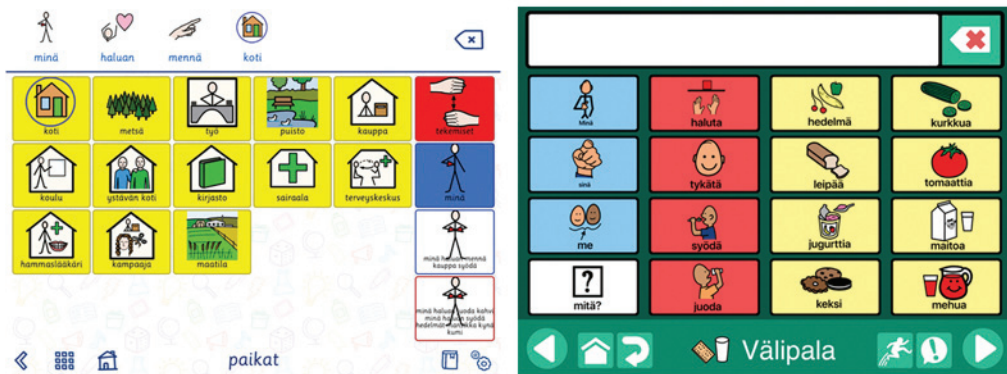

Kuva 2. MOI-ohjelma.

Kommunikointi teknologia-avusteisesti

Kommunikoinnin apuvälineet ovat yksi keino vähentää kommunikoinnin esteitä ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Kommunikointiohjelmaan voidaan rakentaa laaja kommunikointisanasto henkilölle, jolla on monipuolisia kommunikoinnin tarpeita. Sanastot voidaan esittää kuvilla, bliss-symboleilla sekä lauselistoina, ja viestit kuullaan yleensä puhe- ja synteesin lukemina. Kommunikointiohjelmaa käytetään yleensä lähikommunikaatiossa, monet mahdollistavat myös etäviestinnän. Kommunikointiohjelma asennetaan yleensä tietokoneeseen tai tablettilaitteeseen. Osa toimii myös älypuhelimissa. (papunet.fi)

Kommunikointi ohjelmista yleisimmin käytetään GoTalkNow ohjelmaa. Tämä on Ipad yhteensopiva ohjelma. Muita iPadillä käytössä olevia ohjelmia ovat mm. ChatAble ja TalkTablet. Myös tietokoneella käytettäviä kommunikointiohjelmia on runsaasti, yleisimpänä ohjelmana on kieltä taivuttava TAIKE-kommunikointi tai Sähkösanomat ohjelma. Tablettien kommunikointiohjelmien hyötynä on mukana kuljettamisen mahdollisuuden sekä nopean muokattavuuden opiskelijan tarpeisiin.

Kuva 3. ChatAble ja GoTalkNow-ohjelmat.

Mobiilisovellusten mahdollisuudet toimintaohjeiden, kommunikointitaulustojen ja hyvinvointisuunnitelmien laatimiseen

Book Creator -sovellus toimii erinomaisesti toiminnanohjauksen apuvälineenä. Book Creatoriin pystyy luomaan erilaisia toimintaohjeita mm. kädentaitoihin, ruuanlaittoon, siivoukseen yms. Näihin toimintaohjeisiin voidaan myös sisällyttää mahdollisuus kommunikointiin ja erilaisten valintojen tekemiseen. Book Creatorilla voidaan luoda myös erilaisia kommunikointitaulustoja nopeasti ja helposti arjen eri tilanteisiin myös sellaisille opiskelijoille joilla ei ole vielä käytössä kommunikointi-ohjelmaa. Näitä taulustoja voi myös helposti käyttää myös maahanmuuttajaopiskelijoiden suomen kielen opiskelun apuvälineenä. Erityisesti maahanmuuttajille suunniteltu ohjelma on myös KuvaKom, jonka voi ilmaiseksi ladata sekä iOS-laitteille Appstoresta että Android laitteille Google kaupasta. Sovelluksen avulla opiskelijat voivat helposti kertoa itsestään, omista toiveistaan ja tuen tarpeistaan.

”Opiskelijamme ovat tehneet Book Creator ohjelmalla minun hyvinvointisuunnitelmiaan. Minun hyvinvointisuunnitelmassa kerrotaan kuvin, videoin ja tekstein mitkä asiat ovat minulle tärkeitä. Opiskelijamme ovat kertoneet suunnitelmissa mm. omista mielenkiinnonkohteistaan, mitkä ovat tärkeitä asioita heidän elämässään, mistä asioista he eivät pidä ja millaista tukea he toivovat saavansa elämässään. Minun hyvinvointisuunnitelma on tärkeä apuväline opiskelijoille, kun he siirtyvät itsenäisempään elämään esim. uuteen asumisyksikköön tai tuettuun työhön /päivätoimintaan. Tulevassa asumisyksikössä he voivat helposti kertoa työntekijöille omista tarpeistaan luodun e-kirjan tai videon avulla. Book Creatorista saadaan helposti vietyä kirja PDF, e-kirja ja videomuotoon. Näissä kaikissa muodoissa kirja saadaan helposti jaettua linkin avulla ja tarvittaessa linkki voidaan muuntaa myös QR-koodi muotoon, jolloin se on helppo lukea/katsoa/kuunnella esim. puhelimen avulla. Uuteen kotiin muuttava nuori voikin siis liittää, vaikka oman ovensa pieleen QR-koodin jonka avulla hän voi kertoa esim. palvelukodin työntekijöille itsestään. Tämä helpottaa myös palvelukodissa työskentelevien henkilöiden arkea.”

Tarja Tolonen, erityisopettaja, Savon ammattiopisto

Muita hyödynnettäviä sovelluksia ovat 'virtuaalinen seinä' Padlet (www.padlet.com). Seinälle voi ladata kuvia, videoita ja tekstiä. Seinää voi käyttää vuorovaikutteisesti yhdessä toisen henkilön kanssa. Jakamalla linkin omalle seinälle, toinen voi käydä sinne lisäämässä myös kuvia, videoita ja tekstejä. Samaan tapaan kuin edellä on mainittu, virtuaalista seinää on käytetty yhdessä vuorovaikutuksen välineenä, mutta myös päivän ohjelman kuvaamisen alustana. Sway –ohjelma (www.sway.com) ja Adobe Spark (<https://spark.adobe.com/fi-FI/>) voivat toimia puolestaan oman tarinan kerronnan alustana. Näillä ohjelmistoilla käyttäjät pystyvät yhteistyöstämään samaa dokumenttia sekä jakamaan valmiin dokumentin linkillä tai upotuskoodilla. Ohjelmilla voi luoda oman esityksen omasta itsestään ja itselle merkityksellisistä asioista. Padlet, Sway ja Adobe Spark ovat käytettävissä selaimella omien tunnusten luonnin jälkeen.

Mobiilisovelluksilla hyvinvointia arkeen

Mobiilisovelluksilla voidaan tukea myös arjen hyvinvointia monin keinoin. Mobiilisovelluksia löytyy jo niin paljon, että etsijällä voi olla vaikeus löytää sopivaa. Tässä muutamia vielä vinkkejä kokonaisvaltaiosen hyvinvoinnin tukemiseen. Mobiilisovelluksia löytyy runsaasti liikuntaan (mm. Pokemon Go), ravitsemukseen (mm. Huimahiilari, SHE –See How You Eat). Psykkiseen jaksamiseen on kehitetty mm. Chillaa sovellus. Nämä kaikki edellä mainitut sovellukset ovat ilmaisia ja vapaasti ladattavissa.

Rentoutumiseen ja aistikokemuksiin löytyy monenlaisia aisteja hiveleviä ja aktivoivia sovelluksia (mm. Sensory, Sensory Room Plazma, Mica, Light Box, Speka up too, Fluid, Touch-emotions, Sound Box, WildFulness, Calm, Coloco, Onni & Ilona, Magma).

Rohkeasti teknologiaa hyödyntämään ja oppimaan uutta, niin aikuiset kuin lapsetkin! Sukeltakaa sovellusten tuomaan mahdollisuuksien maailmaan. Se kasvattaa myös tulevaisuuden aikuisten hyvinvointitaitoja ja oppimista.

Lisää tietoa:

UEF: <https://www.uef.fi/web/alyaliikuntaan/appseja-ja-sovelluksia>

Aivoliitto: <https://www.aivoliitto.fi/kommunikaatiokeskus/kehityksellinenkielihairio/ohjaus-ja-neuvonta/materiaalipankki/sovellukset/>

Elisa: <https://yksityisille.hub.elisa.fi/sovellukset-lapselle/>

KUVAKOM: <https://papunet.net/materiaalia/kuvakom-sovellus>

anu.kinnunen@savonia.fi

tarja.tolonen@sakky.fi

Lähteet

ALHO, T., NEITTAANMÄKI, P., HÄNNINEN, P. JA TAMMILEHTO, O. 2018. Palvelurobotiikka. Informaatioteknologian tiedekunnan julkaisuja No. 50/2018.

BROOKS, D. 2011. Space matters: The impact of formal learning environments on student learning. *British Journal of Educational Technology* 42 (5), 719 – 726.

BOOTH, T. & AINSCOW, M. 2002. Index for Inclusion: Developing learning and participation in schools. Centre for studies on inclusive education (CSIE) <http://www.eenet.org.uk/resources/docs/Index%20English.pdf> [luettu 04.02.2015]

CHAPLIN, E., HARDY, S. & UNDERWOOD, L. 2013. *Autism Spectrum Conditions: A Guide*. England: Pavilion.

KANGASNIEMI, M. & ANDERSON, C. 2016. Enemmän inhimillistä hoivaa. Teoksessa Andersen, C., Haavisto, I., Kangasniemi, M., Kauhanen, A., Tikka, T., Tähtinen, L. & Törmänen, A. *Robotit töihin. Koneet tulivat-mitä tapahtuu työpaikoilla? Eva-raportti*. Helsinki 2016

KOIVULA, M. & MUSTOLA, M. 2018. Varhaiskasvatuksen digiloikka ja muuttuva sukupolvijärjestys? Jännitteitä lastentarhanopettajien ja lasten kohtaamisissa digitaalisen teknologian äärellä. Vertaisarvioitutu tutkimus.

VALVIRA. 2017. Lausunto hyvinvointialan robotiikan tilanteesta ja mahdollisuuksista sosi-aali- ja terveysministeriölle 13.1.2017.

VÄLJÄRVI J. 2019. Edellytykset kasvuun, oppimiseen ja osallisuuteen kaikille. Tutkijoiden havaintoja ja suosituksia lasten ja nuorten monipuolisen kehityksen, terveyden ja vaikuttamisen mahdollisuuksien edistämiseksi. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:7

Anu Kinnunen ja Anne Waldèn

Loppusanat -osallisuuden polulla matka jatkuu

Lapsiperheiden tuen työmenetelmät edellyttävät kehittämistä, sillä sijoitettujen lasten määrä kasvaa ja siten myös lastensuojelun kustannukset nousevat jatkuvasti. Perheiden tukitoimien kohdentumisessa on korjattavaa. Meillä asioihin puututaan aivan liian myöhään ja lähes ainoastaan korjaavin toimenpitein. Osallistavia työmenetelmiä on kehitetty, mutta tieto niistä ei tavoita. LAPE-hankkeen aikana 2016-2019 kehitettiin uusia toimintamuotoja lasten-, nuorten ja perheiden osallisuuden vahvistamiseen ja laajempi matka osallisuuden poluilla sai vauhtia. Tämä julkaisu on yksi askel eteenpäin yhteisellä osallisuuden polulla.

Julkaisuun olemme koonneet artikkeleita laajalti lapsiperheiden arjesta. Erilaisia osallisuutta vahvistavia menetelmiä on lukuisia. Matka osallisuuden portailla voi alkaa. Julkaisussa tulevat tutuiksi erilaiset osallistavat menetelmät erilaisten perheiden arjessa. Mikä menetelmä sopii kullekin perheelle ja kulloiseenkin tilanteeseen parhaiten? Valinnan varaa on, tarvitaan vain vuorovaikutusta, kumppanuutta, yhteistoimintaa ja toimijuuden vahvistamista sekä innokkaita ja intohimoisia menetelmien kehittäjiä ja niistä innostujia. Yhteistyötä osaamme jo tehdä, mutta sujuvaan yhteistoimijuuteen ja yhteiskehittämiseen tarvitaan vielä panoksia. Osallisuuden polulla tulisikin kiinnittää erityistä huomiota risteyksiin polun varrella, kuka voisi liittyä mukaan? Monitoimijaisella ja ihmisläheisellä kehittämistyöllä päästään lähemmäs inhimillistä, ennakoivaa ja perheiden lähipalveluja tai toimintoja hyödyntävää arjen tukea.

Tämä kirja ei olisi ollut mahdollinen ilman Savonia-ammattikorkeakoulun johtavaa informaattikkoa Mira Juppia sekä viestintäpäällikkö Petteri Alankoa, joita haluamme kiittää suuresta avusta toimitustyössä! Suurimman kiitoksen haluamme osoittaa kirjaan kirjoittaneille henkilöille. Seuraavan sivun runolla kiitämme kaikkia teitä ”muurinsärkijöitä”, jotka olette antaneet aikaanne ja kirjoittaneet tähän julkaisuun!

Kuva: Unsplash Anni Spratt

Kun lapseni syntyi,
asetit harteilleni
kivisen viitan,
raskaan kuin kuun,
polttavan kuin laavan.
Kohtuni lapsi
ei koskaan kasvaisi
omillaan elämän virtaan.

Kiitokset vastuusta,
kiitokset, että kelpuutit
minut emoksi
tälle pentuselle.
Annoit elämäntehtävän,
hellyyttä helisevän.
Unohtin pian viittani painon.
Teit minut vahvaksi,
muurinsärkijäksi.

- mahdollisten ja mahdottomien äitien rukouskirja -

SAVONIA

OSALLISUUDEN LÄHTEILLÄ

– OIVALLUKSIA, MENETELMIÄ JA VÄLINEITÄ OSALLISUUDEN VAHVISTAMISEEN

Osallisuus on kaikkien oikeus. Osallisuuden mahdollistamiseen ja vahvistamiseen on olemassa erilaisia menetelmiä, näkökulmia ja tapoja. Tässä kirjassa kuvataan erilaisia oivalluksia, näkökulmia ja menetelmiä osallisuuden vahvistamiseen. Kirjan tarkoitus on antaa vinkkejä ja ideoita osallisuuden vahvistamiseen arjen toiminnoissa.

Kirja on suunnattu monialaiselle joukolle: vanhemmille, opettajille, varhaiskasvatuksen, perusopetuksen, kuntoutuksen, järjestösektorin ammattilaisille ja opiskelijoille sekä heille, jotka ovat aiheesta kiinnostuneet.

Kirjan tuottamista ovat tukeneet Savonia-ammattikorkeakoulu sekä Valtakunnallinen Lasten ja Nuorten Kuntoutus ry (VLK).

Mukavia lukuhetkiä kirjan parissa!

